

A KIRÁLYI PLACETUM

A MAGYAR ALKOTMÁNYBAN

IRTA

VÁZSONYI VILMOS

POLIT. & JURIS DR.

BUDAPEST

GRILL KÁROLY CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉSE.

1893.

ELŐSZÓ.

A királyi placetummal közjogi munkáink néhány rövid sorban végeznek. Egy-két röpirat a régibb korból az egész, a mit e tárgyra vonatkozólag birunk.

Ilyen körülmények közt nem lehetett csodálni, hogy midőn 1893. elején a rozsnyói püspök pásztorlevele kapcsán a placetum kérdése rövid időre felszínre került, egészen elüthő nézetek hallatszottak és a tájékozatlanság köde csakhamar ráborult a rozsnyói esetre.

Ez a jelenség ösztönzött arra, hogy a királyi placetumot tanulmányaim tárgyává tegyem és tisztázni igyekezzem az intézmény alkotmányjogi állását. De bár politikai jelentőségű esemény kellette bennem a gondolatot, hogy jelen dolgozatomat megírjam, *munkámnak politikai célzata nincs. Az irány tehát, melynek fejtegetéseimben hódolok, sem szabadelvű, sem egyházi, hanem alkotmányjogi.* Szabadelvű meggyőződésemet jogi meggyőződésesem rovására sehol sem érvényesitem.

Kitűzött célom elérésére első sorban igazolni igyekszem, hogy a placetum és a nagy egyházi szakadás közt okozati összefüggés nincs, vagyis a placetum nem az egyház engedményéből származó és később elfajult intézmény, hanem önálló, állami eredetű. Majd egész szövegében közlöm Zsigmond sokat emlegetett 1404. évi törvényét és I. Ulászló kevésbbé említett 1440: IV. és V. törvényczikkeit, megismertetem az e törvények keletkezésére és értékére vonatkozó különböző nézeteket és megfejteti igyekszem, hogy miért nincsenek benne a Corpus Jurisban.

Külön fejezetet szentelek ama tétel bizonyításának, hogy a placetum nálunk nem volt soha egyházellenes

intézmény, hanem inkább a nemzeti egyházat akarta védeni a pápaság beavatkozásaitól. Olyan tétel, melyet régibb egyházi állású írók is valónak ismertek.

Nagy gondot fordítok azon újabb időben buzgón terjesztett tan czáfolására, hogy a placetumot nálunk II. József alapította. Történeti tényekkel, történeti analogiával és a közjogi írók véleményével támogatom álláspontomat és felderítem, hogy a *magyar és az osztrák placetum eredete, terjedelme és fejlődése egészen eltérő.*

Részletesen ismertetem az 1843/44. évi országgyűlés vitáját a placetumról; nemcsak azért, mert e vita megmutatja a helyes alkotmányjogi felfogásra, hanem azért is, mert általa kiderül az az érdekes tény, hogy *1848 előtt a magyar egyháznagyok a placetum ellen kifogást nem emeltek.*

Hasonló részletességgel csoportosítom az újabb kor adatait. Elmondom, milyen magatartást követett a magyar klérus 1848/49-ben, mint szüntette meg az abszolút uralkodó a placetum gyakorlását, mint újította fel az alkotmányos korszak, milyen állásponton volt e kérdésben a katolikus kongresszus és az országgyűlés és okmányszerűen tárgyalom a székesfehérvári és az 1873. évi rozsnói esetet.

Dolgozatom legterjedelmesebb fejezetét a sanctió kérdésének szentelem. Érvekkel támogatott nézetem szerint *a placetum joga teljesen szabályozva van* és csak a sanctió kérdése az, a hol kételyek merülhetnek fel. Csak természetes tehát, hogy a sanctió kérdését fejtegetem legbővebben. A placetum büntetőjogi és fegyelmi sanctióját kutatva e mellett azon általános jellegű törvényeket is részletesen ismertetem, melyek a vallási törvények megsértését büntetéssel sújtják. Ezek az 1507: VIII. t.-cz., melyre még 1873-ban is hivatkoztak a képviselőházban és *az egészen elfelejtett, de rendkívül érdekes 1647: XIV. t.-cz., mely egyenesen a vallási béke megőrzését célozza és a megyéket jelöli ki a vallási törvények őrének.* Munkámban az 1647: XIV. t.-cz. monografiáját találja az olvasó. Egész részletességgel mondom el, mint alkalmazták a megyék 1841/43 közt e törvényt a vegyes házassági conflictusban; megismertetem az ilyen alapon indított pereket, ezek közt levéltári kutatások

alapján Feichtinger Domokos pest-belvárosi lelkész perét *Kossuth* Lajos esetében. *Beigazolni igyekszem, hogy az 1647. XIV. t.-cz. a vallási törvények megsértői és a vallási béke megrontói ellen a megyék által ma is alkalmazható.*

Fejtegetéseim eredményeit és a jövő teendőkről vallott nézetemet »végszóm« mondja el. Forrásaimat munkám jegyzetei feltárják. Vezérlő elvem volt: másodkézből lehetőleg keveset venni; és ezt az elvet annál könnyebben betarthattam, mert jórészt járatlan utakon kellett haladnom.

Budapest, 1893. október hóban.

Dr. Vázsonyi Vilmos.

I. A placetum első nyomai Magyarországon.

A placetum keletkezése és a nagy egyházi szakadás közt okozati összefüggés nincsen: Zsigmond 1404. évi törvénye; I. Ulászló 1440: 4. és 5. törvénye; Teleki József, Pray György, Benzúr, Szvorényi Mihály, Lonovics József, Kovachich Márton György, Fessler.)

Az egyházi szellemű írók a placetumot a nagy egyházi szakadás korából származtatják. Forrása szerintük VI. Orbán pápa azon rendelete, melyben a püspököknek meghagyja, hogy a pápai iratokat csak tüzetes előleges vizsgálat után hirdessék ki és célja az volt, hogy a törvényes pápa hatalmát megóvja az illegális pápa ellenében. A fejedelmek is csupán a törvényes pápa érdekében, az egyház javára éltek a placetummal, de e jog, mely pápai kezdeményezésnek köszönheti eredetét, később elfajult és visszaélés folytán a pápaság ellen szegzett fegyverré változott.

Ez a tan igen tetszetős, nagyon elterjedt, de alaptalan. Alaptalan, mert jóval a nagy egyházi szakadás előtt, pápai felhatalmazás nélkül az állam souverain joga alapján a placetum már szórványosan gyakorlatban volt. Alaptalan, mert a placetum általános és rendszeres gyakorlása éppen a nagy egyházi szakadás befejezte után jött divatba.

A nagy egyházi szakadás 1378-tól 1429-ig tartott, de a placetumot már három századdal ezelőtt gyakorolni kezdték az erős államalkotó képességgel megáldott normannok. Már I. Vilmos élt vele (1066—1087), hasonlóan II. Vilmos (1087—1100) és I. Henrik; de különös szigorral alkalmazta a Plantagenet II. Henrik. Bár később II. Henriket a papság rendeletének visszavonására kényszerítette, még utána is fenntartották e jogot II. Eduárd, III. Eduárd és II. Richárd.¹ A placetum bölcsője tehát Anglia.²

¹ *Lingard* »Histoire d'Angleterre« (francia kiadás), II. köt. 92. old.

² Szeredi József általánosan elterjedt »Egyházjog«-ának I. kötetében (238—242. old.) azt állítja, hogy Angliában a placetum sohasem volt otthonos. Köztudomású tény ignorálása ez, valamint légből kapott szerző azon tanítása

A nagy egyházi szakadás már be volt fejezve, midőn Franciaországban, mely a placetumhoz oly szívósan ragaszkodott, ezt a jogot rendszeresen kezdték gyakorolni. VII. Károly *pragmatica sanctio*ja 1438-ból kelt. Ez alapította meg a gallikán egyház szabadságait és e szabadságok védelmét czélozta a placetum. A parlamentek 1456 óta szokták vizsgálat alá vetni a pápai rendeleteket, vajjon megegyeznek-e a gallikán egyház szabadságaival, míg némi ingadozás után végre 1475. január 8. rendeletével XI. Lajos fejedelmi jognak nyilvánítja a placetumot és szigorral ügyel fenntartására.

Spanyolországban is az egyházi szakadás befejezése után keletkezett a placetum. Első forrása Katholikus Ferdinánd 1509. évi rendelete. Belgiumban Van Espen szerint a placetum első nyoma Jó Fülöp 1447. január 3. edictumában található. Bajorhonban, ahol a placetum kérdése annyi heves vitára adott okot, a placetum egészen új keletű; alapja: József Miksa választó fejedelem 1770. évi április 3-án kiadott rendelete.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a placetum joga és a nagy egyházi szakadás közt okozati összefüggés nincs. Az kétségtelen, hogy az egyházi szakadás kora igen alkalmas volt ama felfogás terjesztésére és megerősítésére, melynek gyümölcse a placetum, de ennek igen egyszerű oka van. A szakadás alatt meggyengült a pápaság hatalma és új erőre kapott az állam. A megerősödött államhatalom a maga védelmére megalkotta a placetumot.

Nálunk Magyarországon, valamint Portugáliában is a placetum keletkezése beleesik a nagy egyházi szakadás korszakába. De sem itt, sem amott nem volt az a czélzata, hogy a törvényes pápát védje az illegális pápa ellen. A placetum mindkét országban egyenesen az állam hatalmát akarta megóvni a pápaság beavatkozásaitól.

A magyar Corpus Jurisban egyetlen törvény sincs, mely a placetum jogáról szólna. Minden kísérlet, mely a Corpus Jurisra akarja visszavezetni a placetumot, hiú és erőszakolt. Azokat a Corpus Jurisban foglalt törvényeket, melyek a római Curiával való közvetlen érintkezés meggátlását czélozzák, a placetummal közvetlen kapcsolatba hozni nem lehet.

is, hogy a placetum Belgiumban és Hollandban érvényben soha sem volt. Tudvalevő, hogy a placetumot Belgiumban 1830-ig, Hollandban 1848-ig gyakorolták.

Azt a feltűnő jelenséget, hogy a tizenötödik századból két törvényünk is van a placetumról és egyik sincs benn a Corpus Jurisban, már 1843-ban megpróbálta magyarázni *Teleki József* gróf; szerinte e törvények azért maradtak ki a gyűjteményekből, mert az első egyházi állásu gyűjtőknek nem tetszettek.¹

A placetum első nyoma nálunk *Zsigmond* király 1404. évi decretuma. E decretumot *Pray György* közölte először;¹ *Kovachich* a kire rendesen hivatkozni szoktak, maga is Pray után hozza fel. Mielőtt e törvényt fejtegetném, közlöm teljes szövegét, hogy feltévéseim ellenőrzését megkönnyítsem:

»Nos Sigismundus Rex Hungariae etc. Marchioque Brandenburgensis S. R. I. Vicarius Generalis, et Regni Bohemiae Gubernator. Universis et singulis praesentes inspecturis, et lecturis, praesentium serie volumus fieri manifestum, quomodo nonnulli, imo quam plures regnicolae nostri Ecclesiastici videlicet, et seculares creberrimis vicibus tribulationes, et exactiones, damna, nocumenta Jurium, et Jurisdictionum ipsorum alterationes, ac violationes ipsis per Bullatos hactenus irrogatas, et illatas fuisse, ac irrogari de praesenti lamentabilibus vocibus, et turbatis animis Nobis popalarunt, adeo insuper censuras Ecclesiasticas, utputa citationes extra Regnum, excommunicationes, interdicta, monitiones, pecuniarum, rerum, bonorum exinde exactiones, extorsiones, et privationes, gravatos, impeditos, et molestatos acclamaverunt, quod nisi superinde eis remedium revelationis, et liberationis adhiberetur opportunum, ad ingentem exinanitionem rerum et bonorum, imo status, libertatis, et Jurisdictionis eorundem exterminium eos oporteret devenire, suppli-

¹ Lásd beszédét az 1843. főrendiházi vitában: *Gr. Teleki József*, szabolcsmegyei főispán: De nem tagadhatom meg magamtól, hogy legalább azt meg ne jegyezzem, hogy a placetum nem II. József császárnak találmánya volt hazánkban, hanem azt már Zsigmond király idejében találjuk fel, s arról törvény volt hozva. noha azon törvény nem ment a törvények gyűjteményébe, mi talán azért történt, mert ez *Mosóczy püspöknek nem volt inye szerint*. De megtaláljuk ezen törvényt gyűjteményekben, s abból nyilván láthatjuk, miként már Zsigmond idejében a magyar apostoli király gondoskodott arról, hogy jövődre ne mindenféle parancsolatok érkezhessenek Rómából az országba. (Az egész vita: Főrendi Napló 1843—44-ből szept. 25. — szept. 29. ülések, II. köt. 16—130. old.)

Feltűnő, hogy a Corpus Jurisból Mátyás 1548: 8. törvényezikbe is ki maradt, mely elrendeli, hogy egyházi személy világi hivatalt ne viselhessen. Közli *Kovachich*. (Vestigia Comitiorum 303. old.)

¹ Specimen Hierarchiae Hungaricae. (I. rész, 92—96. old.)

cantes nostro culmini humiliter, et devote, ut eis et eorum statui, totiusque Regni nostri utilitati, et commodo, regali praesidio et defensionis auxilio succurrere dignaremur. Nos itaque, qui cunctorum, et praecipue nobis subjectorum incommodis subvenire, et calamitates, quibus gravarentur, reprimere tenemur, eisque toto nostro posse, et voluntate obviare, auditis praemissis lamentabilibus querelis, et experientia nonnullis temporibus super eis recepta, oppresiones nihilominus, et huiusmodi tribulationes huiusque *praesertim his proximis disturbiorum, et Regni nostri motionum temporibus* per Bullatos, ac alios autoritate Sedis Apostolicae, *quoad nostri Honoris, Status et gradus dejectionem, Regni nostri et Coronae in alium translationem, ac alias ad nostra totalem depositionem laborasse*, et adhuc sentimus indesesse laborare, nos, et Regnicolis illatas et irrogatas, animo jam ulterius tolerare non volentes patienti, attendentes potissime, nefarium illi obedientiae debitum debere reddere, qui subditorum utilitati et paci repugnans, eos dolosis machinationibus, latentibus insidiis afficere, et publicis nocumentis non desinit lacescere, omnium Praelatorum, Baronum, Procerum, Militum, Nobilium et universitatum ditionis Sacrae Coronae Regiae Hungariae, atque nostro consilio, et matura deliberatione diutius praehabitis, eorumque utilitate, intentione, imo petitione ad hoc nobis porrecta, praesentium serie autoritate ejusdem Sacrae Coronae, et de plenitudine Regiae potestatis volumus, pronunciamus, sancimus, decernimus et declaramus, quemadmodum pridem factum et dispositum fuisse volumus, ut nullus Bullatus autoritate videlicet Apostolica, vel alia quavis, praeterquam nostra sine nostro speciali consensu, et assensu, beneficia Ecclesiastica curata, vel non curata cujuscunque veloris existant, olim vigore Litterarum Apostolicarum Legatorum ejus, seu aliorum quorumcunque Praelatorum acceptari, et assequi solita, acceptare, assequi, et etiam tempore disturbiorum proxime praeteritorum Regni nostri assecuta, et obtenta possidere, retinere, et habere, durantibus dissensionum Regni nostri temporibus — nec aliquis Praelatorum eorundem, et virorum Ecclesiasticorum, cujuscunque status, ordinis, gradus, conditionis, vel praeeminentiae existat, pariter Nobiles seculares Jus patronatus eligendi et praesentandi habentes beneficia qualiacunque, vel quomodocunque vacantia, vel vacatura, eisque providere, et de eis disponere ut toto, vel in parte, praeter nostram Majestatem, cujus dispositioni, collationi et provisioni ea pleno Jure reservamus; *nullasque litteras Apostolicas, rescripta cu-*

juscunq̃ue tenoris, seu Legatorum, Cardinalium, Auditorum, ac Judicum, Officialium, et Executorum quoruncunq̃ue, sive in Romana Curia, sive extra eandem, cujuscunq̃ue tenoris, roboris firmitatis, et continentiae existant, tam in causis beneficialibus, quam in aliis quibuscunq̃ue causis litigiosis, sacris vel profanis, emanatas, vel obtenta valeant, atq̃ue possint, auctoritate Regia supradicta irritum decernentes, et inane, si quid contra haec per quemquam scienter, vel ignoranter contigerit attentari: contradictores denique, et huic Decreto repugnare attentantes crimen laesae Majestatis incurrere et irremissibiliter volumus condigna ultione punire. Quod circa vobis universis et singulis Praelatis, Abbatibus, Praepositis, Prioribus, Quardianis, Capitulis Ecclesiarum Parochialium, et Capellanum Rectoribus, aliis etiam cunctis viris Ecclesiasticis, cujuscunq̃ue status, conditionis, et dignitatis existant, firmo Regio sub edicto, nec non sub poena capitis, et privationis Beneficiorum, et rerum sigularum, praecipiendo mandamus, quatenus a modo deinceps nullas hujusmodi litteras Apostolicas, Legatorum, Cardinalium, Auditorum, et aliorum quorumvis Judicum, et Officialium Curiae Romanae, nec non citationes, inhibitiones, Rescripta, Executiones et Processus cujuscunq̃ue tenoris existant, tam in causalibus beneficialibus, quam in foro contentioso, sive in dicta Romana Curia, sive extra, per quoscunq̃ue Iudices papales, et Executores emanatas, et obtenta, recipere, publicare et executioni demandare quovis modo praesumatis sine nostro consensu et licentia speciali, et aliud sub poena praemissa facere non ausuri. Praesentes etiam volumus in locis, et aedibus aptis publice facere proclamari.*

A decretum indokolása olyan bűszavu, hogy magában hordja az intézkedés magyarázatát. A bevezető indokolásból kitűnik, hogy a placetum csak eszköz akart lenni a szent korona kegyuri jogainak védelmére, bástyája a magyar nemzeti egyháznak a pápai beavatkozások ellen. Zsigmond decretuma tehát nemcsak a placetum, hanem általában az apostoli kegyuri jogok erőyes hangsúlyozásának szempontjából is érdekes. A cél a decretum kiadásánál az indokolás szerint az volt, hogy a korona és a hazai egyházi hatóságok hatásköre pápai beavatkozás által csorbát ne szenvedjen. A placetum alkotásánál tehát ugyanaz volt nálunk is az alapeszme, mint Franciaországban: a nemzeti egyház irányzata.

Zsigmond decretumának indokolása kellő világításba helyezi azt az állítást, hogy a placetumot a fejedelmek csak a törvényes

pápa védelmére vették gyakorlásba. Zsigmond király, a ki az egyházi szakadásban oly nagy szerepet vitt, egyenesen az apostoli királyi kegyuri jogot akarta védeni a római curia beavatkozásai ellen, mely — amint a decretum panaszosan említi — koronája ellen tört és az országot másnak kezére akarta juttatni. IX. Bonifacius ült akkor a pápai széken, a ki mint nápolyi származású. Zsigmond ellen a maga vazallusát, nápolyi Lászlót, pártfogolta. Bonifacius vont a maga vissza VI. Orbán pápa rendeletét, melylyel az a püspököknek megadta a placetum jogát és éppen ezen Bonifacius alatt keletkezett nálunk a királyi placetum. Azt hiszem, elég csatános bizonyíték annak a tanításnak aplotalansága mellett, hogy a placetum a pápaság kezdeményezésére és védelmére keletkezett.

Benzur,¹ aki egy kis 55 oldalra terjedő sziporkázó szellemű füzetben először tárgyalta hosszasan a placetum kérdését, négy pontban csoportosítja azokat az okokat, melyek Zsigmondot a decretum alkotására vezették.

Az első ok: Zsigmond jogosult személyes haragja a pápa ellen. A pápa ellene, az egyház hű fia ellen Nápolyi Lászlót pártolta, az esztergomi érseket árulásra bujtogatta, Horvátországban és Dalmáciában követe által lázított.

A második ok: A pápa nem tartotta tiszteletben az apostoli kegyuri jogot. Résztint a káptalanok kezére akarta játszani a püspök nevezésének jogát, résztint a maga részére arrogálta e jogot. Ezért olvasható egy 1404. évi diplomában: »Colocensi, Agriensi, Vesprimiensi, Vacienti, Sirmiensi, Tragunensi, Scardonensi, Jadrensi, Tinniniensi, Nonensi, Sibiensi, Makariensi, Pharensi et Corcariensi sedibus vacantibus.« Ezek a püspöki székek tényleg nem voltak üresek, de a király megtagadta a törvénytelen uton kinevezettek elismerését.

Harmadik ok: A pápák erősen megadóztatták a papságot. Negyedik ok: A pápai követek türehtetlen garázdalkodásának feket kellett szabni.

*Szvorényi Mihály*² a theologia egyetemi tanára, 1796-ban kiadott egyháztörténetében ugyancsak kettős okban keresi Zsigmond decretumának keletkezését. Előadja, milyen zavarok uralkodtak ez időben a püspöki székek betöltésénél, hogy például Kalocsának

² *Benzur* József kora legjelesebb publicistáinak egyike. »Was hat der Regent für ein Recht über päbstliche Bullen? Näher beantwortet und aus dem ungarischen Staats- und Kirchenrechte erläutert.« Bécs 1782.

¹ *Historiae Ecclesiasticae regni Hungariae Amoenitates* (Fascic. VI. 39–41. l.)

1402. és 1411. közt négy érseke volt és a veszprémi káptalan ön-hatalmulag választott püspököt és oda következtet, hogy Zsigmond e zavarok megszüntetésére hozta be a placetumot:

»Talibus Ecclesiae Hungaricae detrimentis occurebat simulque pristino juri Regio prospicere coepit Sigismundus jam anno 1404.«

De Szvorényi nem feledkezik meg Zsigmond személyes okairól sem. Elmondja, hogy Bonifacius udvarát tettei miatt a magyarok elkerülték és azzal fejezi be előadását, hogy a pápa erőszakos beavatkozása csak a római Curianak okozott kárt:

»Nescio tamen, utrum legitimi juris revindicandi gratia, haec constituerit potius, quam aegre facturur Aulae Romanae, cui propter Ladislai Neapolitani partes defensas, usque adeo indignatus erat, ut si vera scripsit Theodoricus a Niem, Clericus Lucensis, et eo tempore literarum Apostolicarum abbreviator, exinde in curia Bonifacii pauci Hungari visi fuerint. Sed ipse Sigismundus postea Cathedrales Ecclesias et monasteria, nec non omnia Beneficia Ecclesiastica in Hungaria, dedit, quibus voluit, et hoc de exaltatione Regis Ladislai quoad Regnum Hungariae ipse Bonifacius et eius Collegium lucrati fuerint.«

Zsigmond decretumának keletkezését az eddigiekkel megegyezően magyarázta az 1843. évi főrendiházi vitában *Lonovics József* esanádi püspök¹, akkor, midőn még a püspöki karnak a placetum gyakorlása ellen semminemű kifogása nem volt:

»Igazság, hogy létezik Zsigmond császárnak egy a római iratokat illető parancsolatja. Ezen parancsolat intézve volt IX-ik Bonifacius pápa követeléseire ellen, amennyiben emlékezem 1404-ben, ki is mind azzal, hogy nápolyi Lászlót Zsigmond helyett Magyarország királyságára akarta emeltetni, mind pedig az által, hogy a magyar egyházi javak adományozását magának akarta fentartani, s Horváthonban a Paulinus szerzeteseket a zágrábi püspök rövidségével a dézsma fizetés alul fölmentette, Zsigmondot maga ellen felingerelte: mind e mellett is azonban eme parancsolat életre soha sem ment.«

Egyházi részről azt szokták állítani, hogy Zsigmond decretuma csak a javadalmi és peres ügyekre vonatkozó pápai iratokat vetette placetum alá, más tartalmu pápai rendeletek tehát a place-

¹ Főrendi Napló. 1843—44. II. köt.

tum alá nem tartoztak. Ezt a tételt állította fel *Simor János* hercegprimás is a placetumról a királyhoz intézett emlékiratában.¹

A decretum szövege nem erősíti meg az egyházi szelleműek feltevését.

Igaz, hogy a decretum a javadalmi és peres ügyeket tárgyzó pápai iratokat különösen kiemeli (»tum in causis beneficialibus, quam in aliis quibuscunque causis litigiosis«), de ezen kiemelés csak a példálódzás jellegével bír, a mi abból is kitűnik, hogy azt megelőzőleg minden bármily tartalmu, irányu és erejű pápai irat placetum alá vettetik (»cujuscunque tenoris, roboris, firmitatis, et continentiae existant«).

Az a törekvés, hogy egyházi részről a placetumot a javadalmi és peres ügyekre akarják szorítani, nemcsak nálunk nyilvánult. Belgiumban a hires Van Espen és Stockman között ugyancsak arról folyt a vita, vajjon régente Belgiumban minden ügyre kiterjedt-e a placetum, vagy csak a javadalmi és peres ügyeket tartalmazó pápai iratokra szorítkozott.²

Különben az egész vitának praktikus jelentősége nincs. Valamint az a vitás kérdés sem fontos, hogy Zsigmond rendelkezése törvény-e, avagy csupán rendelet. Egyházi részről erejének gyengítésére azt állítják, hogy rendelet. Az előre bocsátott szöveg ennek a feltevésnek ellentmond. Az egész bevezetés a törvény forrására utal. Röviden és meggyőzően kifejtette ezt 1843-ban a főrendiházi vitában *Teleki József gróf*:

»Én általánosan és minden további beereszkedés nélkül említettem: hogy a placetumnak már Zsigmond király idejében van törvényes nyoma. Ő hercegsége, az általam mélyen tisztelt primás azt jegyzé meg: hogy Zsigmond császárnak és magyar királynak ezen parancsolatja nem törvény, de én erre azt jegyzem meg: hogy Zsigmond király azon levelében azt mondja: Omnium Praelatorum, Baronum, Procerum, Militum, sat. ez alatt a nobileket érti, — »regni Hungariae matura deliberatione praehabita«. Itt tehát az ország rendei értetnek: következésképpen ezen parancsolatot nem vehetem úgy, mint Zsigmond királynak a maga személyében kiadott parancsolatát; hanem azt kell vennem: melyet valamely ország-

¹ Ezen emlékirat teljes szövege latin fordításban *Roskoványi Ágostnál*: »Monumenta catholica pro independentia potestatis Ecclesiasticae ab imperio civili.« XII. köt. (237–262 old.) Az emlékirat kelt 1870. nov. 19-én.

² A. Müller. »De placito regio.« Löwen 1877.

gyűlésből adott ki, vagy olyannak, mely valamely országos határozatnak következtében történt.«¹

Hogy rendelettel, vagy törvénnyel állunk-e szemben, az egészen mellékes. Minthogy Zsigmond intézkedése nincs benn a Corpus Jurisban, az sem mint törvény, sem mint rendelet nem kötelezhet. Zsigmond törvénye nem jogforrás, hanem csak bizonyíték. A placetum jogalapja a törvényes szokás, melyről már Werbőczy mondja: »habet virtutem imitativam, quia imitatur legem, ubi deficit lex.« Zsigmond törvénye arra szolgál, hogy e szokás törvényességét és régi voltát bizonyítsa.

Zsigmond törvénye három intézkedést tartalmaz. Először kimondja, hogy a római Curia minden rendelete semmis, ha nem nyert királyi jóváhagyást. Ez a placetum lényege. Másodszor tilalmazza, hogy a Curia rendeleteit az egyháziak királyi engedély nélkül elfogadják, kihirdessék és végrehajtsák (»recipere, publicare et executioni demandare«). Harmadszor megadja a törvény sanctióját és büntetést szab azokra, a kik a pápai rendeleteket placetum nélkül elfogadják és kihirdetik. A placetum megsértése crimen laesae majestatis, büntetése halál és a beneficiumok meg egyéb vagyon elvesztése (sub poena capitis et privationis beneficiorum et rerum singularum). A törvény végül különös súlylyal gondoskodik arról, hogy nyilvános helyeken kellő módon közszemlére kitégyék.

Zsigmond törvénye nem hozta meg a várt eredményeket. Nincsen igaza Lonovicsnak, hogy a törvény »életbe nem ment«. Életbe ment, de kellően nem tisztelték. Szigorú sanctiója daczára — Fessler² szerint: — mindig találkoztak olyan magyar főpapok, a kik semmibe vették, »egyéni hasznukat hazai egyházuk szabadsága fölé helyezték és inkább akartak függni a távoli kuriától, mint a közeli koronától«. Magam részéről azt tartom, hogy a törvény nem szigorú sanctiója daczára, hanem éppen a miatt nem volt eredményes. A czélon tultörő, kegyetlen szigorúságu törvény rendesen papíron marad, mert általános izgalom nélkül végre nem hajtható.

Valószínű, hogy a klérus törvénytörtő magaviselete szolgáltatott okot arra, hogy harminczhat évvel Zsigmond törvényének kelte után újabb törvény ismételte Zsigmond szigorú tilalmát. Ez *I. Ulászló* 1440: 4. és 5. törvényezikke.

¹ Főrendi Napló, 1843—44. II. köt.

² Geschichte der Ungern. (4. köt. 1201. old.)

Ulászló törvénye sines meg a Corpus Jurisban, több lacunát felmutató szövegében először Kovachich Márton György¹ közölte 1796-ban. Rendszeren csak Zsigmond decretumát említik fel, Ulászló törvényéről alig beszélnek. Ennek az az oka, hogy Zsigmond törvénye Bray útján már 1776-ban köztudomásra jutott, tehát husz évvel Ulászló törvényének közlése előtt. A szöveg Kovachich után itt látható:

Postremo per Nos, ac universalitatem praetactorum Regnicolarum nostrorum conclusum *vetusta consuetudine* exigen. declaramus. Ut nullus omnino hominum Indigenarum, vel Forensium cujus — *sine licentia nostra*, aut successorem nostrorum Regum Hungariae aliquas Bullas, vel. script. Papales, vel Concilii, aut Delegatorum ab eis sive factum Beneficiorum, sive poenarum aut Litium quarumcunque exprimant, ad hoc Regnum nostrum et intra ejus Limites importare, aut se de quocunque Beneficio vigore earundem Intromittere, vel etiam quemcunque Regnicolarum nostrorum citare, seu extra Regnum in Causam attrahere praesumat.

Si quis autem hujusmodi Bullas vel Rescripta importare, vel importatas Executioni Bullas inconsultis demandare praesum — peninde observata privatur.

I. Ulászló törvénye Zsigmond intézkedésének rövid ismételése. Ennél már nem lehet vitatkozni, hogy törvény-e, vagy rendelet. Bevezetése törvényi minőségét elvitázhatlanná teszi.

Különös fontosságot kölcsönöz e törvénynek, hogy a placetumot már régi szokásnak (*«vetusta consuetudine»*) nevezi. Ebből kiviláglik, hogy a placetumot legalább is 1404, vagyis Zsigmond törvénye óta gyakorolták, sőt lehet, hogy már előbb is, — mert harminczhat esztendősen gyakorlatot még nem igazolt *«vetusta consuetudo»*-nak mondani, — csak hogy e régibb gyakorlatról adataink már nincsenek. Ulászló törvényének kijelentése megmutatja azt is, hogy Lonovicsnak nem volt igaza, midőn azt állította, hogy Zsigmond törvénye *«életbe nem ment»*. Az ország rendei harminczhat évvel Zsigmond törvénye után jobban tudhatták, hogy *«életbe ment-e»* az, mint a csanádi püspök 1843-ban.

Ulászló még Zsigmondnál is szigorubb; amaz csak a pápai iratok elfogadását, kihirdetését és végrehajtását tilalmazta (*«recipere, publicare, et executioni demandare»*), ez már azt sem engedi

¹ *«Supplementa ad Vestigia Comitiorum»*. (I. köt. 219. old.)

meg, hogy a bullákat az országba behozzák (»ad hoc Regnum nostrum, et intra ejus Limites importare«).

Hogy milyen büntetést szabott a placetum megsértőire Ulászló, azt a törvény szövegéből határozott bizonyossággal megállapítani nem lehet, mert éppen e ponton a szöveg nagy hiányokat mutat fel. A végszó (»privatur«), egybevetve Zsigmond decretumának büntető határozatával (»sub poena capitis, et privationis Beneficiorum«), valószínűvé teszi a következtetést, hogy Ulászló is halállal és a beneficiumok elvonásával sújtotta az engedetlenkedőket.

Két régi törvényünk van tehát a placetumról. Egyik sem jogforrás, de mindkettő bizonyíték a mellett, hogy a placetum gyakorlása régi törvényes szokás, gyökere ott van a magyar alkotmányos felfogásban és nem abszolút, osztrák eredetű rendeletben.

II. A placetum és a nemzeti egyház eszméje.

(A placetum nálunk a belföldi egyházi hatóságok rendeleti jogát soha sem szorította meg; különbség a magyar és az osztrák-bajor placetum között; Mátyás 1471:19. és 1486:45. törvényezik; Pray György nemzeti felfogása; a nemzeti egyház eszméjének hanyatlása; a placetum az állami souverainitásban benrejlő jog; Benzur, Szigethi Szerencs István, Simonyi Ernő, Deák Ferencz, Porubszky József.)

A placetumot megalapító első intézkedések már magukban hordják a kérdés helyes felfogását. Nálunk Magyarországon a placetum nem volt az egyház ellen irányozva, hanem éppen ellenkezőleg a nemzeti egyház sánca akart lenni egy idegen tényező, a pápaság beavatkozásai ellen. A placetum nálunk mindenkor csak azt jelentette, hogy a magyar államban az alkotmányos törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmon kívül más, külföldön székelő, a nemzet akarától független és ellenőrizhetlen hatalom befolyást nem gyakorolhat.

Tökéletesen igaz, a mit egyházi részről mondani szoktak, hogy a katolikusokra nézve a pápa külhatalomnak nem mondható. Nem is az, míg egyházi téren mozog, csak akkor lesz azzá, ha olyan ügyekről rendelkezik, melyekről polgári törvények intézkednek. Maga egy katolikus püspök ezt az igazságot röviden és világosan fejezte ki. *Lonovics* József csanádi püspök az 1843. évi főrendi vitában a következőket mondta:¹

»Gróf Andrassy Károly urtól és többektől hallottam azt is, hogy a pápa külhatalom. A pápa törvényes feje lévén a kath. anyaszentegháznak, őf a katolikusokra nézve, a világnak bármely részén legyenek is, külhatalomnak nem lehet tekinteni; *de igenis akkor, ha a pápa polgári jogokat s befolyást gyakorolna más nemzetekre.*»

Külföldről importált, hazai viszonyokra nem illő érvet használ aki azt állítja, hogy a placetum egyházzellenes előzetes censura. Az volt Ausztriában, az Bajorországban, de nem nálunk. Ausztriában

¹ Főrendi Napló 1843—44., II. köt. 125. old

egészen 1850-ig nemcsak a pápai iratok, hanem a püspöki körlevelek is placetum alá tartoztak. Bajorországban ma is az összes egyházi rendeletek csak előzetes jóváhagyás után hirdethetők ki.¹

Egészen más a magyar jogfejlődés. A belföldön székelő egyházfők rendeleti jogát nálunk sohasem korlátozták, ők a magyar állampolgárok, akiket a törvény karja könnyen elérhetett, szabadon, minden placetum nélkül bocsáthatták ki rendeleteiket; nálunk a placetum mindig csak az országon kívül székelő, a hazai törvényektől független pápaság iratai ellen irányult. Nincs az a sajtószabadsága a világnak, mely a belföldi és külföldi lapokat egyenlő bánásmódban részesitené. Belföldi lapok ellen nincs praeventiónak helye, de külföldi lap ellen praeventív intézkedés a legnagyobb sajtószabadság mellett is alkalmazható. Praeventiv censura volt tehát a placetum Ausztriában, az Bajorhonban, de nálunk a nemzeti egyház bástyája akart lenni, egyszerre védvén a magyar állam és a magyar katolikus egyház hatáskörét. E ponton találkozunk Franciaországgal, mert a placetum ott is a gallikán egyházi szabadságok védelmére szolgált.² Nálunk a placetum csak azt a czélt szolgálta, mint a törvények ama rendelkezése, hogy egyházi javadalmat csak honfi nyerhet el: meg akarta gátolni, hogy a magyar katolikus egyházra idegen tényező döntő befolyást gyakorolhasson.

Ez a nemzeti szellem nyilatkozott meg a legnemzetibb magyar királynak, Hunyadi Mátyásnak két törvényében, az 1471 : 19. és 1486 : 45. tvczikkben. Az első kimondja, hogy senki az ország szabadsága ellenére, mely már Szt.-István óta gyakoroltatik (»contra libertatem Regni, qua a tempore quondam Sanctissimi Stephani Regis illibate utitur«), közvetlenül peres ügyeiben Rómához fordulni ne merjen és e tilalom áthágóit, ha javadalmasok, a javadalmak

¹ Dr. E. Mayer »Die Kirchenhoheitsrechte des Königs von Bayern.« 1884. (154. old.)

² Arra a gunyos megjegyzésre, hogy a sajtószabadság hiva hogyan pártolhatja a placetumot, 1843-ban a szellemes *íff. gr. Eszterházy Mihály*, aki éles sarkazmussal támadta a főpapságot, talpraesetten válaszolt: »Csak arra akarok felelni, mit egy püspök urtól hallottam: miszerint nem tudja megmagyarázni azt, hogy miként lehetnek némely emberek, kik a sajtó szabadsága mellett szoltak és mégis másfelől nem akarják a brevét és a körleveleket kihirdetni. Azt tartom, midőn a sajtószabadságról volt szó, hogy akkor egyszersemind a juryról is volt szó. Nem hiszem azonban, hogy a római pápa, akár mint ciáltassék is meg, a jury előtt megjelenne: annálfogva itt a kivétel szükséges« (Főrendi Napló, 1843—44. II. köt.)

elvesztésével, ha nem azok, halállal bünteti. Hasonlóan intézkedik a második, különösen kiemelve a tizedeket tárgyzó pereket. Tökeletesen igazuk van azoknak az egyházi íróknak, akik azt állítják, hogy e törvények a placetumról nem intézkednek. De való az is, hogy ugyanazon szellem járja át ezeket, mint a placetumot, ugyanazon törekvés mutatkozik ezekben is Róma beavatkozásának korlátozására, mely a placetum alkotására vezetett.

Bonfinius különben feljegyzett Mátyás életéből egy eseményt, mely a placetum gyakorlásával analog.

Tudvalevő, hogy a placetum első fejleményeiben nem csak a pápai levelekre, hanem a pápai követekre is vonatkozott, akiket joggal a pápa élő leveleinek tekintettek. Azon nyugati országokban, ahol a placetumot gyakorlásba vették, a pápai követek sem jöhettek be az országba fejedelmi engedély nélkül.

Brezanóczy Ádám, a pesti egyetemen az egyházjog tanára 1817-ben kiadott egyházjogában¹ a placetumhoz sorolja a fejedlem azon jogát, hogy a pápai követek bebocsátása felett határozzon:

»Jus examinandi litteras et mandata legatorum pontificiorum, ut, si quid in iis contineretur auctoritati Regiae, vel libertatis regni, aut juribus Ordinariorum adversum, id vel temperetur, vel Legati non admittantur.«

Mátyás drastikusan élt e joggal. 1462-ben Miklós pápai követet magához hívatta és az összes főpapok jelenlétében keményen megdorgálván, meghagyta neki, hogy két nap alatt takarodjék ki az országból, mert különben haragjának egész súlyát éreztetni fogja vele. Hogy e nemzeti királyunk milyen erélylyel utasította vissza a pápai beavatkozást, arra érdekes bizonyosság 1479. évi híres levele, melyben valósággal az elszakadás utolsó eszközével fenyegeti a szentszéket, ha legfelsőbb királyi kegyuri jogait nyírβάλni próbálkozik: »Quae ut Sanctitas sua aperte cognoscat, certa esse debet, duplicatam illam crucem, quae regni nostri insigne est, gentem Hungaricam libentius triplicare velle, quam in id consentire, ut beneficium et praelaturae, ad jus coronae spectantes, per sedem apostolicam conferantur.«

A placetum nemzeti hivatását ma egyházi részről már sehol sem ismerik el. A vatikáni zsinat óta a nemzeti egyház eszméje mindenütt megbukott. Az elvesztett földterületért a pápaság óriási

¹ »Institutionum juris ecclesiastici pars prima complectens praecognita et jus publicum cum applicatione ad Hungariam et Austriam.« (300—304. old.)

erkölcsi területeket hódított meg és a világi hatalomtól megfosztott papának ma készségesebben hódolnak a föld minden táján az egyháznagyok, mint mikor még világi uralmat is gyakorolt.

Mikor még a magyar katolikus egyházban erőteljesebb volt a nemzeti egyház eszméje, maguk a papi írók is nemzeti intézménynek tekintették a placetumot. Egyházi személynek, *Pray* Györgynek köszönhetjük Zsigmond 1404. évi törvényének közlését. *Pray* a placetumot az esztergomi érsek praerogatívái közt említi és így nyilatkozik:¹

»Ceterum ad Legati praerogativam non dubitem illud etiam pertinere, ut, cum Reges Hungariae Judicio Curiae Romanae non standum arbitrarentur, aut illo appellare vetarent, causae Strigonien-sis Archiepiscopi arbitrio committerentur. Exemplum hujus in Sigismundo Rege habemus, qui cum videret importuna ex Urbe Bullarum missitatione quietem Regni, ac communem Juris consuetudinem inturbare, gravissime vetuit, ne quae deinceps litterae Roma missae a quoquam acceptarentur, nisi Rex suum consensum prae-buisset.«

A tudós papi író tehát azt tartja a placetumról, hogy az az esztergomi érsek javára szolgál és abban látja második czélzatát, hogy az ország nyugalma és a jogrendet a római bullák meg ne zavarják. Hogy ez a nézet nem volt valami különcz és rebellis pap nézete, ennek bizonyága, hogy *Pray* munkáját az esztergomi érseknek ajánlotta, aki tehát bizonyára helyeselte az író felfogását. Jellemző különben, hogy *Kovachich* említett pótló kötete, melyben I. Ulászlónak a placetumról hozott törvényét közli, az esztergomi érsek támogatásával jelent meg és a szerző éppen ezt a kötetet az érseknek ajánlotta.

Még 1843-ban, mikor a placetum kérdését az alsó táblán és a főrendeknél megvitatták, sem támadták az egyháziak a placetumot. Látni fogjuk e dolgozat folyamán, hogy a legjelesebb egyháznagyok a királyi placetumra hivatkoztak eljárásuk törvényességének bizonyítására. *Porubsky József*, az egri érseki liceumban az egyházjog tanára, 1868-ban kiadott munkájában² kénytelen-kelletlen elismeri e tagadhatatlan tényt és csak avval igyekszik hatását

¹ Specimen Hierarchiae Hungaricae (I. köt. 92. old.)

² »A királyi tetszvény« (49. old.); röpiratszerű kis munka, mely a placetum ellen irányul. Nagyobb része politizálás a placetum ellen. Adata kevés és sok benne az idézet idéző jel nélkül.

gyengíteni, hogy »Magyarország püspökei a placetumot türték, mert annak nem azt az értelmet és fogaratot tulajdonították, mintha az a római bullákat helybenhagyná.«

A helyzet 1848. óta gyökeresen megváltozott. Az egyház a szabadságmozgalmakat a maga hasznára fordította és szabadelvű jelszókkel igyekezett lekötött erőinek felszabadítására. Nálunk ehhez még specialis ok járult. A szabadságharcz leveretése után Magyarország Ausztriával tényleg egy birodalmat képezett és az 1850. április 18. patens és az 1855. évi concordatum tényleg hazánkra is kiterjedtek. A patens és a concordatum eltörölték a placetumot és így Magyarországon szünet állott be e jog gyakorlásában. E szünet után egészen más szemmel nézték a magyar egyházfők a placetumot, mint annak előtte. Igaztalaunak látszott előttünk, hogy a placetum Ausztriában megszűnt, míg nálunk feleledt. Anomáliának tartották, hogy ugyanazon fejedelem a monarchia egyik államában lemond a placetumról, a másikban meg újra gyakorlásba veszi. Gyanusításnak tekintették e jog megújult gyakorlását és tiltakoztak ellene.

E helyzet mellett hipokrizis nélkül nem lehet azt mondani, hogy a placetum ma is a nemzeti egyház bástyája. A nemzeti egyház eszméje nálunk is, Franciaországban is halálosan beteg. A placetum ma csak az állami souverainitás alapján indokolható meg. A mellékcél elenyészett, a főcél maradt.

Hogy a placetum az állam souverainitásában bennrejlő jog, ezt már régebben kiemelték.

Benzur fejtegetéseit annak kimondásával kezdi, hogy a placetum minden uralkodónak természetes joga :

»Minden uralkodónak, tehát minden katolikus uralkodónak is, joga van meggátolni, hogy más uralkodó az ő alattvalóihoz parancsokat küldjön és tőlünk olyasmit követeljen, ami fejedelmük tekintélyének, hatalmának és felségének hátrányára van. Akár Főér utódának és Krisztus helytartójának, akár római püspöknek, akár Olaszhon egyik fejedelmének tekintsük a pápát, ezen méltóságok egyike sem jogosítja fel arra, hogy más fejedelmekre sérelmes parancsokat küldjön azok alattvalóihoz.«

Körülbelül hatvan esztendővel e nyilatkozat után 1843-ban az alsó tábla elnöke *Szigethi Szerencsy István*, 1 kir. személynök ugyanazon gondolatot más szavakkal fejezte ki :

¹ Rendei Naplója 1843—44. I. köt. (Az egész vita 262—288. old.)

»A placetumról világos törvényeink sokat nem mondanak, azonban a placetum a társaságos rendszerből mindenütt a világon magából foly ; mert ha a római pápa brevet irt, legyen a fejedelem vagy kormány katolikus, vagy protestans, ex fine civitatis mindenkor tekintetbe fogja venni, hogy a római pápának azon brevéje megegyezik-e a társaság céljaival. Mind ex jure civitatis, ha törvény nincs is, magában értetik és ezen joggal törvény nélkül is természetesen eddig is éltek mindenütt a fejedelmek.«

Harmincz esztendővel később újra ott van e gondolatmenet *Simonyi* Ernő beszédében, aki az 1873. évi vitában ötletesen és szabatosan adott annak formát, midőn kimondta, hogy a magyar állam polgára, még ha véletlenül pap is, nem fogadhat el kötelező rendeletet idegen fejedelemtől, még ha az véletlenül a pápa is. És ugyanazon alkalommal hasonló eredményre jutott *Dedk* Ferencz, aki kifejtette, hogy a placetum joga egyenesen az állami fenhatóság fogalmából következik és törvény, vagy törvényes szokás hijján is, mint az államot megillető természetes jog meg volna alapítható.

III. A placetum nem II. József alkotása.

(A placetum három eleme; III. Ferdinánd és Mária Terézia intézkedései; Pauler Tivadar, Roskoványi Ágost, Simor János és Porubszky József nézetei; II. József rendeletei; Batthyáni József hercegprimás emlékirata; a placetum II. József utódai alatt; állandó eltérés az osztrák és a magyar placetum között; mi következik ebből?)

Az újabb egyházi szellemű írók szerint Magyarországon II. József abszolút hatalommal alkotta meg a placetumot. Így akarják az alkotmányos és nemzeti szelleműek ellenszenvét a placetum ellen felkelteni. Mielőtt még rátérnék e tétel érdemleges czáfolatára, már előzetesen ki kell derítenem azt az ellenmondást, hogy ugyanazok, a kik a placetumot azért nem tartják alkotmányos intézménynek, mert azt József hozta be, minden habozás nélkül hivatkoznak az 1850. április 18. patensre és az 1855. évi osztrák concordatumra és ezen abszolút, hazánkat nem kötelező rendelkezéseket hozzák fel bizonyítéknak a placetum eltörlése mellett. A placetum megalkotásánál szigorúan keresik az alkotmányos formát, eltörlésénél a rideg formalizmust elengedik.

Igy például *Simor* János hercegprimás a királyhoz intézett 1870. november 19-ről kelt emlékiratában a következő módon érvelt a placetum eltörlése mellett:¹

»Felségednek jutott az a dicsőség, hogy az 1850. április 18-iki legmagasabb patenssel a katolikus egyházat az egész osztrák-magyar monarchiában teljes jogaiba visszahelyezte. Ez a szabadelvűsége és igazsága által örökké emlékezetes királyi elhatározás, mely öt évvel az osztrák concordatum előtt kelt, ekkor a magyar királyságban is érvényes volt és a József-korszak placetumát eltörlötte».

Három elemre bontható a placetum intézménye. A legfőbb az alkotmányjogi elem, mely szerint a törvénnyel ellenkező pápai

¹ *Roskoványi* id. m. XII. kötet (237—262. old.). Az emlékirat ott latin szövegben.

rendeletek semmisesk. A második a policialis elem, mely szerint tilos pápai iratokat placetum nélkül kihirdetni. A harmadik a büntetőjogi elem, melynél fogva a placetum sértői büntetés alá esnek. József nem alapította nálunk a placetumot, hanem kormányzási elveihez hiven csak erősen kidomborította az intézmény rendőri oldalát. Mennyivel szigorubban vették Zsigmond és I. Ulászló a büntető momentumot, mint József.

Láttuk a placetum első nyomait Magyarországon. Már ezek is megdöntik azt a feltevést, hogy a placetum Józseftől származik. De mindettől eltekinthetünk.

Már maga a történeti logika is ellentmond olyan merész hypothesisnek, hogy II. József koráig csak éppen Magyarországon ne alkalmazták volna a placetumot, éppen Magyarországon, mely mindenkor legkevesebb hajlamot mutatott a pápaság beavatkozásainak eltűrésére. A XV—XVI. századtól fogva a jelen század első évtizedéig alig volt európai állam, melyben a placetumot ne ismerték és gyakorolták volna. Az erősen egyházi szellemű *Müller*¹ is elismeri idézett művében, hogy 1517-től 1830-ig a placetum általánosan elterjedt és ezt a kort a következő czim alatt ismerteti: »Placiti regii ulteriores progressus atque universalis ferme propagatio«.

Kétségtelen tény, hogy még Ausztriában sem II. József volt a placetum alapítója. Már *III. Ferdinándról* fel van jegyezve, hogy X. Innocentius »Zelo domus Dei« bulláját kitiltotta országaiból és azt a nyomdászt, a ki a tiltott bullát kinyomatta, börtönbüntetéssel sújtotta. Tehát már ebben a korban maguknak tulajdonították az osztrák Habsburgok azt a jogot, melyet a spanyol Habsburgok a legnagyobb erélyvel és rendszerességgel gyakoroltak. Az elvileg már régebben elismert jogot *Mária Terézia* szabályozta először 1746. márczius 18-iki rendeletével. E rendelet kiadására valami jelentősebb konkrét ok fenn nem forgott; a bécsi érsek által 1745-ben fejedelmi engedély nélkül közzétett pápai rendelet, mely az intézkedést provokálta, egészen jelentéktelen tartalmu volt. *Mária Terézia* rendelete nemcsak a pápai, hanem egyáltalán az állami érdekű egyházi rendeletek kihirdetését is, fejedelmi előzetes engedélytől tette függővé:

»Dass den Herrn Ordinariis in gedachten sämmtlichen Erblanden päpstliche Bullas, von was Natur sie immer seyn mögen, oder

¹ »De placito regio« (35. old.).

auch andere den Statum publicum berührende geistliche Verordnungen zu publiciren nicht gestattet werde, wenn nicht dieselbe ehevor dem allergnädigsten Landesfürsten überreicht worden und darüber die allerhöchste Benehmigung erfolgt ist«.

Majd az 1768 október 19-iki rendelet kitiltotta az »In Coena Domini« bullát.

Képzeltető-e, hogy ezen korszak alatt a Habsburgok a placetumot csak az örökös tartományokban gyakorolták, míg Magyarországon a pápai rendeletek minden korlát nélkül voltak kihirdethetők? Ha Magyarhonban nem lett volna már meg a placetum a törvényes szokás alapján, melyet a törvénnyel egyenlő erejűnek tekintettek, az uralkodók nem késtek volna a placetumot törvénybe iktattatni. A befolyásuk és erejük meg volt hozzá.

Történeti analógia támogatja nézetemet. Ki van derítve, hogy *Zsigmond 1404. évi törvényét 1403. augusztus 9-én Pozsonyban kelt és Csehországhoz intézett azonos tartalmu rendelete előzte meg.*¹ Ebben a rendeletben Zsigmond elmondja, hogy Bonifacius őt ok nélkül üldözi és bár levélben többször biztosította őt ragaszkodásáról, mégis apostoli áldás osztása helyett kardot forgat ellene és béke helyett lázadást prédikál. Megtiltja tehát, hogy a pápának adózzanak, tilos a pápa követeit és leveleit elfogadni; a tilalom áthágóit börtönbüntetéssel és vagyonelkobzással fenyegeti.

Hogy Mária Terézia a placetumot nálunk is gyakorolta, arra *Pauler* Tivadar 1871-ben, az április 22-iki képviselőházi ülésen klasszikus példát hozott fel, mondván: »Mária Terézia 1773-ban a jezsuita rendet eltörlő pápai intézkedéseket királyi tetszvényével ellátta, azok kihirdetését, végrehajtását megengedte; de ezen intézkedések azon részeit, melyek a jezsuiták vagyonára vonatkoztak, minthogy a korona jogaival ellentétben állottak, helyben nem hagyta: egyenesen kijelentvén, hogy ezen jószágokat a római szentszék számára és nevében lefoglalni nem szabad«.

Porubský József idézett placetumellenes munkájában kénytelen bevallani, hogy »Mária Terézia alatt a placetum már divatozott«, de a kétségtelen tény enyhítésére hozzáteszi, hogy »nem minden bullára alkalmaztatott«.

Roskoványi Ágoston, a ki egész életét a tudománynak szentelte, 1843-ban mint az egri főkáptalan követe az alsó táblán be-

¹ *Joh. Christ. Engel*: »Geschichte des Ungarischen Reichs«. Bécs, 1813. (II. köt. 228. old.)

szédett tartott a placetumról. Bár ő volt az, a ki már akkor is egyházellenes intézménynek declarálta a placetumot, midőn még az egész főpapság abban megnyugodott, mégis bevallotta, hogy e jogot már József előtt gyakorolták és csak annak bizonyítására szorítkozott, hogy »a placetumnak *tágasabb körbeni működése ugyszólván* csak II. József császár ideje alatt vette kezdetét«.¹ E nyilatkozat és azon állítás közt, hogy II. József alapította nálunk a placetumot, tetemes a különbség.

József türehetetlen békókba akarta verni az egyházat. A szerzeteket külföldi főnökeiktől függetlenítette; a püspököknek megtiltotta, hogy házassági vagy bűnbocsánati ügyekben Rómához forduljanak engedményekért, beleavatkozott az isteni tisztelet belső rendjébe és censura alá vetette az egyházi szónoklatokat. Nemzeti egyházat akart alkotni, persze a nemzet fogalmát a maga módja szerint értelmezve és összes országaira kiterjesztve.

Ki győzné József összes egyházpolitikai rendeleteinek felsorolását. Csak 1785-ig kiadott egyházi vonatkozású rendeletei két vas-kos kötetet tesznek ki.²

A magyar katolikus egyház feje *Batthyány* József hercegprimás József négy rendeletét tartotta sérelmesnek, u. m. a placetumról, a szerzetekről, a Coena Domini bulláról és az Unigenitus bulláról. E négy rendelet ellen 1781. október 12-én emlékiratot intézett az uralkodóhoz.³

A placetumra nézve a hercegprimás előadja, hogy az sérelmes, mert azon a feltevésen alapul, hogy esetleg olyan pápai rendelet küldetik, mely jóváhagyást nem nyer. Az egyházi rendeletek részint dogmatikusak, részint fegyelmiiek. Dogmatikus kérdésbe a fejedelmek általán nem avatkozhatnak. A fegyelmiiekben sem intézkedhetnék tulajdonképen a fejedelem, de ha mégis fegyelmi természetű rendeletet bocsát ki, a polgárok azoknak nem mint katolikusok, hanem mint polgárok engedelmeskedni tartoznak. Azok a papi tanácsadók, a kik az uralkodót a placetum jogosságáról meggyőzték, hízélgők. Igaz, hogy más virágzó államokban is gyakorol-

¹ »Rendi Napló« 1843—44. I. köt. (Az egész vita 262—288. old.)

² Collectio Benignarum Normalium Resolutionum Caesareo-Regiarum in materia commissionis ecclesiasticae usque annum inclusive 1785 inventarum. Pest Trattnernél. Az I. köt. 530, a II. 438. oldalra terjed.

³ Ismertetésénél forrásom: »Unterthänige Vorstellung des Cardinals Batthyán an den Kaiser Joseph II.« Róma 1782-ben.

ják, de az egyház mindenütt sérelmesnek tartotta és csak azért tűrte, hogy még nagyobb sérelem ne keletkezzék belőle.

Hogy a hercegprimás mérsékelt hangon tartotta remonstrációját, azt már az eddigiekből láttuk. De meglepő hazafias lendületű a placetumra vonatkozó megjegyzéseinek befejezése, midőn kijelenti, hogy soha törvényeket sértő pápai rendeletet végrehajtani nem hajlandó:

»Méltányosak és őszinték vagyunk felséged iránt és olyan pápai rendeleteket, melyek tulmennék hatáskörünkön, vagy sértik a törvényt, nem kérünk, annál kevésbé hajtunk végre; ezt szentül fogadjuk és éppen olyan szentül meg is tartjuk, a mit felséged nekünk, a kikre isten titkainak kiszolgáltatását bizta, bizonyára elhihet«.

József a hercegprimás előadására 1782. január 16-iki leiratával adta meg a feleletet. Tüzetesen czáfolja az emlékiratot és kifejti, hogy a dogmatikus bullák csak azért tartoznak placetum alá, hogy a dogmán kívül más az államjogait sértő dolgot ne tartsalmazzanak.¹

A placetum azonban még József alatt sem vonatkozott minden pápai iratra. Az 1782. augusztus 22-iki intimatum szerint nem kellett placetum azokra az iratokra, melyek a »Poenitentiaria Romana«-tól érkeznek és egyedül a forum internum-ra vonatkoznak, vagy ha a késedelmes kihirdetésből veszély támadna, vagy a hol a placetum által magánszemélyek becsülete szenvedne.²

A magyar püspökök reudeleti jogát József sem korlátozta. Még alatta is meg volt a különbség az osztrák és a magyar placetum között. A magyar püspöki kar szabadabban mozoghatott, mint az osztrák. Hogy azonban az egyházi ügyekben kiadott rendeletek komoly és megfelelő végrehajtása biztosíttassék, József 1781. október 19-iki intimatumával meghagyta, hogy a rendeletek végrehajtására kiadott püspöki iratok előzetesen a helytartótanács elé terjesztessenek átvizsgálás és jóváhagyás végett.³

Hogy a placetum gyakorlása nem fűződik II. József személyéhez, abból is kiderül, hogy a placetum, bár József a türelmi parancsot kivéve, összes magyarhoni rendeleteit visszavonta, utódai alatt is fenmaradt. Fentartotta. II. Lipót és hatványozott mértékben Ferencz, kiről *Majláth* János gróf⁴ feljegyezte azt a jellemző mon-

¹ Collectio Benignarum Normalium Resolutionum I. köt. 83—119 old.

² Idézett gyűjtemény I. köt. 365—366. old.

³ Idézett gyűjtemény I. köt. 62—63. old.

⁴ »Neuere Geschichte der Magyaren.«

dást: »Legkedvesebb nekem az a pap, a ki legkevesebbet politizál«. Ferencz egész szervezetet csinált a placetum gyakorlására. 1807. július 30-iki rendelete szerint csak azok a pápai rendeletek voltak kihirdethetők, melyeket Rómában székelő követe helyeslőleg látta-mozott.

1850. április 18-ig állott fenn a placetum Ausztriában. E jog gyakorlásának egész tartama alatt meg volt a különbség Ausztria és Magyarország közt Ausztriában kiterjedt a püspöki körlevelekre is, nálunk csak a pápai rendeletekre szorítkozott. A jogfejlődés ezen eltérése, a ragaszkodás Zsigmond és I. Ulászló törvényeinek tartalmához és terjedelméhez, ugyancsak azt bizonyítja, hogy a placetum gyökere a régi magyar jogszokás és nem osztrák eredetű rendelet.

IV. A közjogi írók régi jognak mondják a placetumot.

(Pray György, Kollár Ádám Ferencz, Benczur, Markovics, Hajnóczy József, Szvorényi Mihály, Brezanóczy Ádám, Farkas Konstantin, Beöthy Zsigmond, Cziráky Antal Mózes, Virozsil Antal, Récsi Emil, Korbuly Imre, Boncz Ferencz nézetei.)

Közjogi íróink egyhangu megállapodása, hogy a placetum régi jog. Azt a feltevést, hogy József alkotta meg nálunk e jogot, különösen megdöntik a József trónra lépte előtt író jeles jogászok.

Ha valóban József hozta be a placetumot, micsoda tünemény az, hogy *Pray* György 1776-ban, tehát négy esztendővel József trónralépte előtt megjelent, idézett munkájában a placetumról mint régi jogról tárgyal.

És valóban csak vallásos kedély képes kimagyarázni azt a másik csodálatos jelenséget, hogy *Kollár Ádám Ferencz* 1764-ben, tehát kerek tizenhat esztendővel József uralkodása előtt megjelent »*De originibus et usu perpetuo potestatis legislativae circa sacra regum Hungariae*« cz. művének tizenkettedik fejezetében (130. old.) ugyancsak mint régi jogról beszél a placetumról és azt vitatja, hogy a tridenti zsinat határozatai nálunk érvénytelenek, mert az országos jóváhagyást el nem nyerték:

»— unde liquido patet, Reges nostros *pro Jure Placiti sui* de disciplina Ecclesiarum nostrarum, rebus et personis Ecclesiasticis, haudquaquam ex praescripto Canonum et Decretalium, verum *ex utilitate, decore et necessitate regni nostri* leges Ecclesiasticas quam plurimas continenter sanxisse; canones, qui utiliores futuri videbantur, selectos auctoritate civili donavisse. Hanc auctoritatem Concilium Tridentinum in Hungaria ab Rege et populo numquam adhuc est consequutum; idcirco etjam receptum non est*.

Benczur 1782-ben megjelent, ismertetett munkájában, mely közvetlenül II. József első rendeletei után jelent meg, így nyilatkozik:

»Ez a jog nem olyan új, mint az ember hinné. Téved, a ki

kezdetét a mult század elejére teszi, vagy azt hiszi, hogy csak ő csász. kir. felsége hozta be a mult évben.«¹

Markovics Mátyás Antal,² a pesti egyetem egyházi jogi tanára, 1786-ban megjelent egyházi jogában határozottan kimondja, hogy a placetum jogával királyaink minden időben éltek:

»Jus principum, ne ante illorum consensum lex ecclesiastica promulgetur, Placetum Regium schola adpellat. *Hac potestate omni tempore Reges nostros usos fuisse*, hoc minus dubitare licet, quo clariora sunt hanc in rem legum domesticarum monumenta«.

Hajnóczy József 1792-ben névtelenül kiadott művében³ a királyi jogokhoz sorolja a placetumot és definitiójánál ugyszólván szószerint átveszi Zsigmond törvényének szavait:

»Nullae litterae apostolicae, cardinalium, legatorum, auditorum, curiae Romanae judicum et officialum, nec non citationes, inhibitiones, rescripta, executiones et processus, tam in beneficialibus, quam in foro contentioso, sive in Romana curia, sive extra, per quoscunque judices papales et executores emanatae, sine consensu et licentia speciali regis, recipi, publicari et executioni demandari possunt, sub poena capitis ac privationis beneficiorum et rerum singularium«.

*Szvorényi Mihály*⁴ véleményét 1796-ból már ismerjük.

Behatóan indokolja ugyanezen szerző a placetum jogosságát és példákkal világítja meg gyakorlását 1803-ban kiadott egyházi jogá-

¹ Benzur II. Józsefnek nagy bámulója. Művét következő szavakkal fejezi be: »Kitünt a jelen értekezésből és be kell látnia minden józanul gondolkodó embernek, hogy egy apostoli fejedelem nemcsak jogosítva, de istentől nyert legmagasabb hatalmánál fogva valósággal kötelezve volt: 1. A jus placetit országában és államaiban megújítani és ahhoz szilárdan ragaszkodni. 2. Az esküt, melyet Magyarországon a püspökök a pápának letenni szoktak, megtiltani. 3. Minden hazai szerzetet a magyar püspököknek alávetni és a külföldön székelő főnökök összes hatalmát semmivé tenni.

² Principia juris ecclesiastici regni Hungariae, Budán 1786-ban (81. old.). Szerző a placetumot a jura supremae inspectionis közé sorolja,

³ Extractus legum de statu ecclesiastico catholico in regno Hungariae latorum 1792. Hajnóczy József, a Martinovics-féle összeesküvés részese. Tanult és genialis ember. Munkáját szabad szellem lengi át. Lelkesedik a teljes vallás-szabadságért, sürgeti a tizedek eltörlését, a szentszéki bíráskodás beszüntetését, a hiteles helyek hatáskörének megszorítását, a káptalanok táblai képviseletét helyteleníti. a zsidók emancipációját óhajtja. Dolgozata adatokkal felszerelt és ötletes.

⁴ »Historiae ecclesiasticae regni Ungariae amoenitates« (VI. köt. 39—41. old.)

ban.¹ *Szvorényi* a placetumot a »Jus disciplinaria inspiciendi« körébe vonja és e cím alatt a II. rész 304. szakaszában így adja meg indokolását: »Ámbár a tisztán egyházi jellegű törvény, néhány jog épségben tartásával kötelez, megeshetik, hogy az egyházi törvényhozó, a ki nem ismerhet minden országot és nem tudhat az összes polgárok jogáról, olyasmit rendel el, a mi a polgároknak ártalma«. Épen ezért minden főhatalomnak minden államban joga van a legfelsőbb felügyelet tisztéhez képest megvizsgálni, vajjon az egyházi törvény, bármilyen tartalma is legyen az, fennállhat-e a polgári jogok mellett és ha nincsen benne sérelem, meg kell adnia a placetumot. Ezzel az egyházi törvény nem nyer új erőt, de nyilvános és hiteles bizonyság adatik arról, hogy érvényesülése nem árt az államnak«.

Az indokolás után külön szakaszban (319. §. (Rex) jure utitur placeti) példákkal igazolja a placetum gyakorlatát. Első sorban Zsigmond 1404. évi törvényére hivatkozik. A Habsburgok közt szerinte már I. Lipót is élt e joggal, midőn 1671-ben kifejezett engedélyt adott ama pápai bulla végrehajtására, mely a pálosrendűek kormányzójának megadta a hatalmat, hogy a rendben theologiai doctorokat avathasson. Ebből az engedélyből kitűnik, hogy fejedelmi jóváhagyás nélkül nem tulajdonítottak a pápai rendeletnek hatályt. További példák: II. Lipót 1791. október 31. rendelete; I. Ferencz 1794. december 30. rendelete, mely a pistojai zsinatot kártható pápai bullát az országból kitiltja; 1795. június 30. rendelete, mely szerint azok a szerzetesek, a kik a placetum elkerülésével kértek Rómától dispensatiót, végrendelkezési képességüket teljesen elvesztik. II. Józsefről Szvorényi egyetlen szóval sem emlékezik meg; ha tényleg József lett volna a placetum alapítója, a gondos író ilyen mulasztást nem követ el.

Schwartner Márton, pesti egyetemi tanár statisztikai munkájának 1811-ben megjelent második kötetében² a királyi reservált jogok fejezetében emlékezik meg röviden a placetumról. A placetumot valamint a magyar király többi az egyház körüli gyakorolt jogát arra vezeti vissza, hogy nálunk a pápaság jogait nagy részben a király gyakorolja: »Car en Hongrie (egy nagy író ezt Siciliáról

¹ Jus publicum commune et particulare Ecclesiae Hungaricae« 1803. két részben. A placetumról a II. rész (pars specialis) 588. old. továbbá a 616—620. old. emlékezik. Érdekes, hogy szerző papi személy.

² »Statistik des Königreichs Ungarn«. II. köt. 98. old.

mondja) c'est le Roi qui est Pape.« Ha a placetum osztrák eredetű jog, Schwartzner nem alapítja azt a magyar király specialis jogállására.

*Brezanóczy Ádám*¹ 1817-ben kiadott egyházjogában kifejti, hogy e joggal mindig éltek a magyar királyok. Szerinte új jognak a placetum már csak azért sem mondható, mert a felügyeleti jog része és az államhatalommal egyidőben született:

»Minime gentium est hoc jus novum ad rem ipsam; est enim pars potestatis inspectoriae, adeoque ejusdem temporibus cum enato imperio civili«.

Brezanóczy a szöveghez irt jegyzetben megindokolja a placetum jogosságát. A fegyelmi jellegű egyházi törvények tekintetében, szerinte azért jogszerű, mert ezek hely, idő és nemzeti jellem szerint majd hasznosak, majd ártalmasak, és az uralkodónak megvan az a joga, hogy minden hátrányt elhárítson országától. (»Imperans habet jus omne detrimentum a sua civitate avertendi«). A kik ezt a jogot megtagadják az uralkodótól, szerző szerint egyszerre állam és egyház ellen vétkeznek. Az egyház ellen, mert felteszik róla, hogy az isteni szándék ellenére olyan törvényeket hoz, melyek az államnak ártanak. Az állam ellen, mert meg akarják fosztani attól az essentialis jogtól, hogy mindent elhárítson, a mi az állam célját gátolja. Dogmatikus jellegű egyházi törvények ellen is indokoltnak tarja a placetumot Brezanóczy, mert csak a placetum útján deríthető ki, hogy azok tisztán dogmatikus téren maradnak-e. Szerinte a placetum nem csorbitja az egyház törvényhozó hatalmát. Az egyházi törvény nem a placetum alapján kötelez, hanem csak anélkül nem kötelez. Egyébként, ha az egyházi törvény államellenes intézkedést nem tartalmaz, a fejedelem köteles arra a placetumot megadni.

Farkas Konstantin,² zágrábi egyetemi tanár és Zalamegye táblalábjára 1818-ban kiadott közjogában a placetumot a legfelsőbb felügyeleti jog elemének tekinti és oda nyilatkozik, hogy e jogot királyaink minden alkalommal gyakorolták:

»Ad jura supremæ inspectionis pertinet jus placeti regii. Elsi enim veræ religionis dogmata salutis reipublicæ obesse minime valent, disciplinaria tamen et accidentalia religionis negotia in detrimento boni civitatis aliquando vergere possunt; ad regiminis itaque civilis jura efficere pertinebit, ut talia religionis negotia cum salute,

¹ Id. munka 300–304. old.

² Principia juris publici regni Hungariæ. 1818. Zágráb (74. old.)

civitatis consentiant. Qua propter jus ecclesiae ordinationes inspiciendi ac pro re nata earum publicationem admittendi, aut prohibendi (quod placeti regii nomine venit) regibus competere; canones vero, et quasvis ecclesiasticas leges, antequam civili auctoritate donentur, vim obligandi non habere, manifestum est. *Jure hoc reges Hungariae omni occasione usos fuisse*....

*Beöthy Zsigmond*¹ 1846-ban kiadott közjogi munkájában »az egyházfőpártfogási jog« alatt szól a placetumról, melyet a magyar király törvényes jogának tart.

A tudós *Cziráky Antal* Mózes »*Conspectus juris publici Regni Hungariae ad annum 1848*« cz., 1851-ben kiadott munkájában, »*Utébat jure placeti regii Rex Hungariae a Seculis*« felírás alatt a 474. és 475. szakaszban régi, évszázados jognak mondja a placetumot. Ha József hozta volna be a placetumot, Cziráky nem kockáztatja azt a nézetet, hogy e joggal a magyar király már évszázadok óta élt, mert hiszen József korától Cziráky könyvének megjelenéséig (1851) még egy évszázad sem telt el.

Cziráky azon véleményének ad kifejezést, hogy a placetum nálunk inkább használt, mint ártott az egyháznak. (»*Exercitium juris hujus apud nos continuum, sustentasse potius libertatem religionis catholicae, quam velicasse umquam.*«) Szerinte igen tanácsos lesz e jogot továbbra is épségben megőrizni, mert csak így tartható fenn az apostoli király jogköre csorbitatlanul. Végül közli a placetum szokásos formáját: »*In quantum ejusdem tenores juribus, et ordinationibus regiis non adversantur, benignum Placetum tribui*«.

Cziráky könyve nagy fontosságu annak bizonyításánál, hogy a placetum nem osztrák eredetű, hanem magyar törvényes szokáson alapuló intézmény. A placetumot az 1850. április 18. patens ugy Ausztriában, mint az Ausztriával alkotmányellenesen összefoglalt Magyarországon eltörölte. Ha a placetum osztrák eredetű jog, ha Józseftől származik, akkor ezen 1850. április 18. pátens után Cziráky Antal 1851-ben, tehát egy évvel a pátens után, megjelent közjogában, mely — jól jegyezzük meg — éppen Bécsben jelent meg, nem beszél többé a placetumról mint a magyar királyok évszázados jogáról. Cziráky azon véleménynyilvánítása, hogy az apostoli királyi jogok épségben tartására tanácsos lesz a placetumot a jövőben is fenntartani, a sorok közt czélzás az 1850. évi pátensre és annak

¹ Elemi magyar közjog. Pest, 1846. (40. old.)

demonstrálása, hogy e törvényes szokáson alapuló jog Magyarországon a pátens daczára létezni meg nem szűnt.

Hasonló jelentősége van *Virozsil*¹ 1865 ben megjelent német nyelvű közjogának. A placetum akkor már tényleg nemcsak az 1850. évi pátens, hanem az 1855. évi concordatum alapján is, ugy Ausztriában, mint Magyarországon kiment a gyakorlásból. Virozsil mégis az apostoli kegyuri jog fejezetében mint létező jogot tárgyalja a placetumot és a jegyzetben hozzáteszi:

»A királyi placetum nem az új kor találmánya, hanem régi politikai intézmény, melyet a magyar királyok már a középkorban alkalmaztak a római Curia növekvő tulkapásai ellen«.

Az újabb korból két példát hoz fel a placetum jogának gyakorlása mellett: az 1794. deczember 30. kanczelláriai rendeletet, mely a pistojai zsinat határozatait kárhóztató »Auctorem fidei« bullát kitiltja és az 1804 október 26. kanczelláriai rendeletet. A Virozsil által említett 1794. deczember 30. rendeletnek Ausztriában az 1794. november 7. udvari rendelet felel meg, mely a bulla kitiltását azzal indokolja, hogy annak egyes részei a fejedelmi jogokra sérelmesek.

Az újabbak közül *Récsi Emil*² kijelenti, hogy »e jogot királyaink a legrégibb időktől fogva gyakorolták és szigoruan fenntartották«.

Hasonló nézeten van *Korbuly Imre*,³ a ki szerint »királyaink már régóta gyakorolták a katholikus egyház ügyei körül a jus placetit«.

*Boncz Ferencz*⁴ vélekedése szerint »a törvény hiányát sok százados gyakorlat eléggé kipótolja«. Kiss István és Nagy Ernő közjogi kézikönyvei közkezen forognak, nézeteik ismeretesek.

A kik József előtt, József alatt és József után irtak, egyaránt régi jognak mondják a placetumot. Az ilyen ritka egyértelmű ítélet előtt meg kell hajolni.

¹ Virozsil Antal: »Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn«. (II. kötet 23. oldal).

² Magyarország közjoga. Pest, 1871. III. kiadás (265 old.)

³ Államjog. II. kiadás (548. old.)

⁴ Magyar államjog. 1877. (269. old.)

V. A placetum kérdése az 1843—44. évi országgyűlésen.

(A vegyes házasságok kérdése, Lajcsák Ferencz 1839. márczius 15. körlevele, a pápa 1841. április 30. brevéje; a megyék fellépése a breve ellen; az alsó tábla 1843. augusztus 14. üzenete; az alsó tábla vitája; a többség a placetum gyakorlását az országgyűlés ellenőrzése alá akarja vetni, a kisebbség egyenesen az országgyűlésre akarja ruházni e jogot; a főrendi tábla vitája; a klérusnak nincs kifogása a placetum ellen, a konzervatívek nagy része reservált királyi jognak tartja; az alsó tábla szónokai: Palóczy László, Ráday Gedeon gróf, Radvánszky Antal, Bánhidya Albert, Nagy Károly, Matyasovszky Boldizsár; a főrendi tábla szónokai: Mednyánszky Alajos, Majláth János gróf, Cziráky János gróf, Lonovics József, Palugyai Imre, Szcitovszky János, Nádasdy Ferencz, Eötvös József báró, Teleki László gróf, Batthyányi Lajos gróf, Teleki József gróf.)

A sérelmek korszakában az alsó tábla feliratai tiltakoztak minden abszolút intézkedés ellen. A placetum gyakorlása miatt azonban a rendek és a megyék sohasem panaszkodtak. Ha a megyék köréből felhangzott panasz, ez a placetum erélyes és alkotmányos gyakorlását követelte.

A negyvenes évek elején a placetumot a vegyes házasságok kérdése hozta felszínre. Az 1791: XXVI. t.-cz. kimondta, hogy a vegyes házasságokat katolikus pap előtt kell kötni és hozzá tette, hogy azokat bármily módon akadályozni tilos. A törvény megalkotásától fogva körülbelül ötven esztendőn keresztül a katolikus pap-ság akadályok nélkül, feltétlenül megáldott minden vegyes házasságot.¹ Egyszerre csak *Lajcsák* Ferencz nagyváradi püspök 1839. évi

¹ Kétségtelen tény ez, mely szép fényt derít a régi magyar főpapság türelmes és hazafias szellemére. *Szabó Alamizsna János* »egyetemi tanító«, a ki a negyvenes évek kezdetén a megyék liberalis határozatait mintaszerű polemikus és mindvégig tisztességes hangon támadta röpirataiban, maga is kénytelen ezt bevallani: »Ez tagadhatatlan történeti adatokon alapult igazság. De ebből csak az következik, hogy azon egyházi férfiak, kik a föltétlenes vegyes házasságokat minden vonakodás nélkül megáldották, hibáztak. A hiba annál tagadhatlanabb, minthogy azon 50 évi gyakorlat által a magyar klérus önmaga-

márczius 15-én pásztorlevelet bocsátott ki,¹ melyben elrendeli, hogy reverzális hijján a lelkésznek az egyházi áldást meg kell tagadnia és csak passiv assistentiára kell szorítkoznia. Példáját csakhamar követte *Szcitovszky* rozsnói püspök. A pápa 1841 április 30-án kelt brevéjében a nagyváradi püspök kezdeményezésének követésére buzdította a magyar főpapokat, a minek meglett az az eredménye, hogy 1841 július 2-án a hercegprimás és az összes püspökök teljesen megegyező körlevelekben a pápai breve értelmében instruálták a lelkészkedő papságot.²

A felháborodás vihara zugott végig az országon a főpapság eljárása miatt. A megyék óriási többsége törvénytelennek tartotta a püspöki pásztorleveleket és sérelmet látott abban, hogy a király a törvényekbe ütköző pápai brevere placetumot adott. Az áldást megtagadó papokat az 1647: XIV. t.-cz. alapján, mint a vallási törvények sértőit, 600 frt bírsággal sújtották, a körleveleket és a brevet a kieszközölt placetum daczára semmisnek nyilvánították, sőt egyes megyék elmentek addig, hogy a törvény védelmére törvénytenséget követtek el és a megye felelősségére felhatalmazták a protestáns lelkészeket vegyes házasságok kötésére.³

A placetum olyan módon került az országgyűlés elé, hogy az alsó tábla törvényben akarta kimondatni, hogy a megyei felhatalmazással protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasságok érvényesek. Ehhez a néhány soros javaslatához a tábla terjedelmes üzenetet csatolt, mely megvilágítja az akkori helyzetet és élesen kifejezésre juttatja a nemzeti politikusok vélekedését a placetumról.

A helyzet ez volt: A megyék és az alsó tábla zöme a placetumot a magyar állam jogának tartották; szerintük a király ezt a jogot nem gyakorolhatja tetszése szerint, hanem csak alkotmányos korlátok között. Vagyis olyan pápai rendeletre, mely az ország jogai-

gával ellenkezésbe esett és a közönséges keresztény anyaszentegyház törvénye ellen cselekedett«. (Oldallapok Ns. Zala vármegye fölírásához).

¹ A pásztorlevél egész terjedelmében: *Majláth János*, Vallásmozgalmak Magyarországon, Pest, 1844. (I. köt. 100—106. old.)

² Mindkettő Majláth id. munkájában (I. köt. 145—168. old.)

³ Hogy milyen egyértelműség volt e kérdésben a megyék közt, arra kész bizonyíték *Gr. Károlyi György*, békési főispán következő nyilatkozata: »Hogy áll a dolog? Számokat kell itt felhozni és a dolog úgy áll, hogy 52 megye közül 4 megye nincsen egy értelemben ezen kérdésre nézve és így 48 megye van azon vélekedés mellett, mely törvénytenséget lát«. (1843—44. Főrendi Napló. II. köt. 113. old.)

val ellenkezik, a király placetumot nem adhat és ha mégis sérelmes módon adott, a pápai rendelet a megadott placetum daczára érvénytelen és semmis.

Ezzel szemben a főpapság és a conservatív főurak a püspöki kar eljárásának törvényességét egyenesen a királyi placetumból vették le. Ez volt a sáncz, melyet védekezésül használtak. A rendek felfogása ellenére ők a placetumot reservált királyi jognak tartották és a rendekkel szemben mint ezen királyi jog megmentői szerepeltek.

A rendek tehát alkotmányos ellenőrzés alá akarták vetni a placetumot, a főpapság meg azt mondta, hadd maradjon az csak a királynál ellenőrzés nélkül. A placetum ellen egyik tábornak sem volt kifogása.

A rendek 1843. augusztus 14. üzenetükben¹ fejtették ki nézetüket. Azt hiszem, nem lesz érdektelen e kitünő statusirat tüzetesebb ismertetése.

A főpapság eljárásának feltüntetése után az üzenet elmondja, mit tettek ez ellen a megyék:

»Ily helyzetében a dolgoknak és miután a mult országgyűlésen e tárgy felett hosszabb tanácskozás után is, törvényes intézkedés nem tétethetett, a róm. katolikus papság által pedig a vegyes házasságoktól a szokott szertartások folyvást megtagadtattak és több esetekben azok egyes lelkipásztorok által teljesen akadályoztattak, avagy botrányt okozó módon adattak össze: a törvényhatóságok részszerint felséged eleibe intézett alázatos felirások, részszerint egyéb intézkedések által igyekeztek e bajon segíteni; de sikertelenek valának minden e részben tett lépéseik, mert több ilyen ismételt felírásaikra is válasz nem adatott, az 1647: XIV. t.-cz. nyomán megindított perek a magyar királyi cancellária útján felkérettek, vissza nem küldettek, egyéb rendelkezések pedig legfelsőbb parancsolatok által eltöröltettek, sőt a római pápának 1841. április 30-án kelt brevejét felséged ugyanazon évi október 12-én *a szokott placetummal ellátván*, ez alkalmul vétetett az ország primása által november 18-án egy új körlevelet bocsátani, melyben már a vegyes házasságok nemcsak a római katolika egyház elveivel meg nem egye-

¹ Üzenete a KK. és RR. a vegyes házasságoktól a magyarországi római katolika papság által az egyházi szertartások megtagadása tárgyában. (1843—44. országgyűlési irományok. II. köt. 43. szám).

zőknek mondanak, hanem nyilván kijelentetik, hogy azoknak nem róm. kath. lekipásztor előtt köttetése botrány.

»Felségednek e tárgyra nézve a legközelebbi mult országgyűléstől közbejött rendeleteit és *placetumát sérelmesnek* és az 1790: XII. és XXVI. törvénycikkbe ütközőknek találjuk«.

Kemény szavakkal rója meg ez üzenet a főpapságot és egyenesen kimondja, hogy az a pap, a ki a polgári törvényeknek engedelmeskedni nem akar, mondjon le állásáról:

• Azon férfiak teszik ezt, kik magas állásuknál fogva is kötelesek volnának a polgári törvények buzgó és hatalmas őrjei lenni. Veszélyes példát adnak ők, midőn a törvényt meg nem tartják és annak értelmét önkényesen magyarázzák, sőt fényes hivataluknak nagy hatású befolyásával törekednek a polgári törvények rendeletét a vallás parancsolataival egyenes ellenkezésbe hozni és ezen példa és ezen oktatások a törvények iránti tiszteletet erősen megrázkodtatják«.

»A ki hivatalának törvényszabta kötelességeit ön lelke meggyőződésével egyeztetni nem tudja, lépjen le erről, de hivatalának hatalmát a törvény sérelmére, a törvények iránti tisztelet csonkítására nem használhatja és ha azt cselekedné, a közállománynak kötelessége őtet a törvény korlátai közé utasítani. Bármilyen legyen is tehát a magyar főpásztoroknak lelki meggyőződésük, hivatalos állásukban nem valának polgárilag szabad oly körleveleket és egyházi rendeleteket kibocsátani, mik a törvénnyel és annak eddig kétségbe sem vett értelmével ellenkeznek«.

Erősen hangsúlyozza az üzenet, hogy az államban a törvény a dogma felett áll és kijelenti, hogy a pápaság beavatkozása felbontja a vallási békét:

»És itt őszinte egyenességgel kimondjuk felséged előtt, hogy ha a róm. kath. papság lelki ismeretének és dogmáinak ürügye alatt a vallásos törvényeket megszegni, azoknak szentségét tetszése szerint felbontani *egy külső hatalom* parancsait a törvény rendeletének eleibe tenni felhatalmaztatnék, ha a róm. kath. papság törvény elleni cselekvéseire nézve a szolidaritásban kereshet és talál erősséget és ily cselekvéseket Felséged a legszigorubb módok által nem gátolja — a protestáns és katolikus polgárok közt annyi vérrel, áldozattal, annyi erőlködéssel szerzett és az idő által meggyökerezett közbéke nincs többé. Mert ha a kath. papság önkényesen félre teheti a törvény egyik rendeletét, mivel a római pápának breveje, vagy saját

lelkiismerete parancsolja, idő jártával félre teheti a többi is és a lelkiismeret közelíthetlen menedékeibe vonulván vissza, nincs biztosíték, mely a protestáns felekezetűek jogviszonyait készen tartaná; sőt ha e példát más polgárok is elvként alkalmazzák és a helyett, hogy törvénynek törvényes uton megváltoztatását sürgetnék, cselekvésekre közvetlenül feljogosítva vélik magukat, a legveszélyesebb legdülékonyabb tanoknak tág és korlátlan ut nyitnak. Pedig mennyi elégedetlenség van hazánkban a fennálló törvények iránt!

További folyamán az üzenet kiemeli, hogy Magyarország belső viszonyaiban a pápaság beavatkozásait sohasem tűrte, megbecsülhetlen jognak nevezi a placetumot és kéri a királyt, hogy jövőre törvénytelen breve placetumot ne adjon és országgyűlésről-országgyűlésre jelentse be, hogy milyen pápai iratok nyerték el a placetumot. Egyszóval az alsó tábla üzenete azt akarta, hogy a placetum gyakorlása az országgyűlés felülbírási alá helyeztessék:

»Tudva van a történelemből azon állhatatosság, melylyel a magyar királyok, felséged dicső elődei Magyarország függetlenségét belső viszonyaira nézve a római pápától, rendíthetetlen szigorúsággal fenn tartották, hogy a vallás színe alatt a polgári törvényeket sértő rendeletek az országban ne hirdettessenek. E célból őrzötték meg felséged elődei azon megbecsülhetlen jogot, miszerint a római pápa bulláit, breveit, vagy bárminemű rendeleteit királyi engedelem nélkül közzétenni nem szabad és mégis felséged a római pápának az 1841. évi április 30-án kelt breveát legfelsőbb helybenhagyással megerősítette. Igaz, a szokott óvás mellett: a mennyiben t. i. az ország törvényeivel nem ellenkezik. És e részben nyíltan megvalljuk, az ország primása részéről is visszaélést látunk azon bizalommal, melyet felséged benne helyezni méltóztatott, mert neki mint hazánk egyik főegyházi hivatalnokának tudnia kell azon törvényeket, melyeken a vallásbeli különböző felekezetek viszonyai nyugosznak, tudnia kell tehát azt is, hogy a felséged jóváhagyásával megerősített breve mennyiben ellenkezik a hazai törvényekkel és ő mégis ezt egész kiterjedésben közzé tette, nemcsak, hanem új körlevél által megtartatni parancsolta.

»Kérjük azért felségedet: a papi körlevelekre rosszaságát ki mondani és azokat megsemmisíteni, az 1647: XIV. törvénynél fogva indított pereket további folytatás végett a megyéknek visszaküldeni; a pápai breve adott placetumot visszavenni, a róm. kath. papságot pedig a törvény megtartására szigorú eszközökkel rá szorítani, — egyszersmind, miután a placetumbeli óvás elégtelennek

látszik, hogy az ország törvényei a pápai bulláktól sértetlenül megtartassanak, *a jövőre nézve minden olyan brevetól, vagy bullától, mely ezen ország törvényeit bármily csekély részében sértené, a placetumot általánosan megtagadni, azon breveket pedig, melyeket placetumával helyeslend, országgyűlésről-országgyűlésre az ország rendei eleibe terjeszteni kegyelmesen méltóztassék.*

Az alsó tábla nagy többsége az üzenetet pártolta. Egy törpe kisebbség a főpapság eljárását helyeselte, de a placetum változatlan fenntartását hirdette. Egy másik rész a placetum gyakorlását az országgyűlésre akarta bízni.

Borsod-megye követe a nagyhirű *Palóczy László*¹ vezette azokat, a kik a királytól el akarták vonni a placetum gyakorlását és e jogot az országgyűlésre akarták ruházni. Nézetét így indokolta:

»Mit tesz az, hogy mi megkérjük ő felségét: méltóztassék a brevetól, ha ez a törvényekkel ellenkezik, a placetumot megtagadni? Ez azt teszi, hogy oly jogot adunk ő felségének, miszerint országgyűlésen kívül ítélje meg, vajjon azon breve, vagy bulla törvényeinkkel megegyezik-e vagy sem? Ez az 1791: XII. t.-cz. ellen van és ez által megismerjük, hogy a törvény magyarázatához egyoldalu joga van a fejedelemnek, mely joggal most először ajándékozzuk meg ő felségét. Mi lesz ebből? Ha brevek jönnek és a fejedelem reájuk írja a placetumot, ha azok végrehajtásba is mennek és ő felsége által az országgyűlés elébe terjesztetnek, miután az ország a törvények felett egyoldalu magyarázati jogot ad a fejedelemnek, nem tudom, miképen fog az országgyűlés itt a fejedelem által már elfogadott bulla felett értekezhetni? Mert a fejedelem azt fogja mondani: »Ti azt mondjátok, hogy a breve törvénytelen, és pedig azt mondom, hogy nem törvénytelen; ámbár ti annak tartjátok, mit disputáltok? Hiszen ti magatok adtátok nekem felírás által azon jogot, miszerint kimondhassam, ha törvényes-e a breve, vagy törvénytelen!«

Hasonló nézetet vallott Pest-megye, melynek követe *gróf Ráday Gedeon* röviden, de határozottan beszélt:

»Még kötelességem megýémnek azon meggyőződését előterjeszteni, miszerint azt hiszi, hogy Magyarhonban kötelező erőt csak törvénynek lehet tulajdonítani, törvényt pedig csupán csak országgyűlésen a fejedelem megegyezésével hozni — következésképp azt kívánja, hogy minden breve, mielőtt arra ő felségétől tetsvény

¹ Az egész vita: Rendei Naplója. I. köt. 262—288 old. (1843—44.)

adatnék, az országgyűlés által vizsgáltassék meg; vajjon nem foglaltatnak-e abban olyanok, kik az ország békességét, csendét és nyugalomát, mint a jelen esetben történt, felbontják.

Arad-megye követe *Török Gábor* ugyanazon véleménynek adott kifejezést:

»Küldöm a breveket az országgyűlés elébe terjeszteni és csak azután kir. placetummal elláttatni óhajtják, azon okból, mivel nehéz volna a helytelenül adott tetszvényt visszavonatni.

Még szigorubb álláspontot vallott Csanád-megye, melynek követe *Bánhidý Albert* a következő indítványnyal lépett fel:

»A placetumi jog az országgyűlésre ruháztassék át és ezentul semmiféle brevenek érvényessége ne legyen, ki se legyen szabad hirdetni, míg azon brevet az országgyűlés meg nem vizsgálta és annak kihirdetését meg nem engedte. *Törvény által mondassék ki, hogy azon kérdésekben, melyekben az országgyűlés rendelkezik, a magyar kath. egyház Rómától független.*

Ezt az irányt követte Gömör-megye is. Követe, *Nagy Károly*, így szólt:

»Érvényességök azon bulláknak legyen, melyek az országgyűlés által olyanoknak kimondatnak s mindazok, kik országgyűlési megállapítás nélkül időközben bullákat elfogadni és közreihirdetni menének, mint alkotmány ellen szegülő vétkesek, szigoruan fenyíttessenek.

Az üzenet ellen, az egyházi álláspont védelmére csak három megye követe szólalt fel¹: Szepes, Pozsony és Sáros követei. Egyikük sem támadta a placetumot, sőt e jog sértetlen fenntartását óhajtották mindhárman. Hogy e conservatív irányu férfiak is milyen alkotmányosan fogták fel a placetumot, arra nézve szolgáljon bizonyítékul *Matyasovszky Boldizsár* szepesi követ következő nyilatkozata:

»Valamint tehát küldöm ő felségének a placetum gyakorlatát jövődre is kérdésbe vonni éppen nem akarják, így mindazáltal fennhagyni kívánják az országgyűlésnek azon jogát, miszerint, ha valamely királyi placetummal ellátott pápai brevenek tartalmát az országra nézve sérelmesnek, vagy a törvénybe ütközőnek tartja, az iránt panaszt emelni és ő felségétől orvoslást kívanni lehessen.

Hogy milyen súlyt helyezett az alsó tábla nagy többsége a

¹ A hallgatóság piszegéssel és nevetéssel fogadta azokat, a kik az egyházi álláspontot védték. A személynök hosszu atyai beszédben kérte az országgyűlési ifjúságot, hogy csendben hallgassa meg a szónokokat.

placetum gyakorlására, az kitűnik abból, hogy Zólyom-megye követe *Radvánszky Antal*, a ki döntő hatással szolt az üzenet mellett, megyéje nevében, Ulászló II. decretumának VII. és VIII. t.-cikkére hivatkozva, azoknak a királyi tanácsadóknak megbüntetését követelte, a kik a törvénytelen placetum kiadását javasolták. »Ő felségéről — ugymond — ki a törvények szentségébe helyezi kormánya minden erejét és diszt, feltenni nem lehet, hogy önmagától adta volna ki a királyi placetumot, sőt inkább hinni kell, hogy szent akaratán nem jó tanácsadók elbitései által erőszakot gyakoroltak«.

Az alsó tábla egy nap alatt elintézte az üzenetet. A dolog lényegében az összes megyei követek egyetértettek és így apró eltérések daczára, könnyű volt az egyértelmű megállapodás.

Másképp alakultak a viszonyok a főrendi táblán. Itt öt napig tartott a vita. A főpapság és az aulikus főurak ütköztek itt össze a szabadelvű főrendekkel. Eötvös József báró, Teleki László gróf, Batthyány Lajos gróf, Teleki József gróf, Batthyány Kázmér gróf, Jeszenák János báró, Eszterházy Kázmér gróf stb. az alsó tábla üzenete mellett szállottak sikra. Ellene a főpapokon kívül Mednyánszky Alajos nyitrai főispán, Majláth János gróf, Cziráky János gróf stb. emeltek szót.¹

A conservatív főrendek azt az álláspontot védelmezték, hogy a placetum a király fenntartott joga, melynek gyakorlásába az országgyűlés nem avatkozhatik. Az újabb korban nyilvánuló elkeseredett ellenszenvnek a placetum iránt e conservatív nyilatkozatokban még nyoma sincs.

Mednyánszky Alajos nyitrai főispán volt a conservatív irány vezérszónoka. Az alsó tábla üzenetével szemben azt javasolta, hogy a felség kéressék meg a vegyes házasságokról szóló törvényjavaslat gyors elintézésére, az 1647: XIV. t.-cz. alapján indított perek iratait pedig, miután határozott e perek törvényességének kérdéséről, küldje vissza a megyékhez. A placetum kérdéséről így nyilatkozott:

»Valamint minden országban, akár alkotmányos, akár nem alkotmányos legyen az, *a fejedelemlnek kirekesztő jogai közé számítatik a placetum*, ugyszintén országunkban is így van és létezik.«

Majláth János gróf, az egyházi szellemű publicistika az idei vezére, hasonló nézetet nyilvánított:

¹ Az egész vita: Főrendi Napló 1843—44. (II. köt. 16—130 old.) A vita 1843. szeptember 25-től szeptember 29-ig tartott.

»Mivel a placetum nálunk, mint királyi jog gyakoroltatik, *én ebben semmi változást nem kívánok* és erre a tárgyra is ő exc. a nyitrai főispánnal voksolok.«

Legérdekesebb *Cziráký János gróf* beszéde. A nagyhirű Cziráký Antal Mózes fia ez alkalommal még egészen apja szellemében szólalt fel. Huszonnyolcz esztendővel később, a katolikus congressuson féktelen szenvedélyvel a törvények megsértésének nevezte a placetumot, melyet 1843-ban »megbecsülhetlen királyi jognak« hirdetett. 1843. évi nézetét így fejezte ki:

»*Osztozom én is a tek. KK. és RR. azon kijelentésében, melynél fogva a tetszvényi jogot megbecsülhetlen királyi jognak nevezik* s miután mind kegyes királyunk, mint elődei ezen tetszvényi jogot, őket mint apostoli királyokat illetőt, mindenkor vallásuknak üdvére, de soha elnyomatására nem gyakorolták, nála és utódjainál kizárólag megtartani kívánom«.

A püspöki kar, élén *Kopácsy József* hercegprímással *Mednyánszky Alajos* báró indítványát pártolta és egyetlen szóval sem támadta meg a placetum jogát.

Lonovics József csanádi püspök egyenesen kijelentette, hogy a klérusnak nincs kifogása a placetum ellen, sőt valósággal megindokolta szükségességét:

»Mivel vagynak oly vegyes természetű tárgyak, melyek a statust is közelebbről érdeklik, minők p. o. a házassági dispensatiók, a házassági perek feljebbvitete, római czimek s méltóságok, szerzetesek secularisatiója, s a többi, s mivel a statusnak vannak bizonyos jogai az egyház irányában is: valamint *ő Felségének placetumbeli jogát vitatás tárgyává tenni nem akarom*, úgy ki kell jelentenem, hogy a mód ellen is, melylyel a kormányshék e jogot egész kimélettel gyakorlá, *semmi panaszom sincs.*«

Palugyai Imre nyitrai püspök a rendekkel szemben mint a placetum királyi jogának védője lépett fel és kifogástalan alkotmányossággal kimondta, hogy polgári ügyekben Róma Magyarországra befolyást nem gyakorolhat:

»Önként megvallják továbbá a RR., hogy ő Felségének jogai közé tartozik Magyarország függetlenségét belviszonyaira nézve a római pápától fentartani. Kétségkívül itt a RR. csak a polgári és világi dolgokra való függetlenséget értik: *és ez az egyházi rendnek is, mint alkotmányos polgároknak, egyik főkívánsága*; mégis a RR. ő felségének ezen jogát összeszorítani, sőt a vallásos lelki tárgyban

is minden kiadandó bullák és brevek fölött biráskodni ők maguk akarnak«.

Ugyanilyen irányban beszélt *Scitovszky János*, pécsi püspök:

»Mivel a pápai breveben egyedül a mi eljárásunk jóváhagyása foglaltatnék, az is csak a maga egyházi körében rendelkezik, azért ebben sem lehet törvénysértés, — és mivel végtére *ad jura majestatica*, felségi jogokhoz számítatnék az, hogy a Felség a pápai bullákat, breveket placetummal elláthassa: ebben sem találhatni törvénysértést«.

Egészen szabatos és mindenben elfogadható *Nádasdy Ferencz* gróf, váci püspök, nézete, a ki a placetumot nem az apostoli királyi jogból, hanem az állam jogából származtatja:

»Ezen placetum jogát Magyarország királyai eddig a társadalmi rendszerből és *e supremo jure inspectionis* gyakorolták; ez pedig nem egyéb, mint annak kijelentése, hogy a pápai levél a polgári törvényekkel semmi összeütközésben nincsen«.

Bővebben ismertettem az 1843. évi országgyűlési vitát, lehetőleg szószerint idéztem a különböző irányzatot képviselő országgyűlési szónokok beszédeit, hogy elmélkedések és hypothezisek helyett maguk az adatok czáfolják meg a placetumról terjesztett téves nézeteket.

Láttuk, hogy a megyék erélyesen sikra szállottak a placetum mellett; láttuk, hogy az alsó tábla »megbecsülhetlen jognak« tartotta. Ezek után nagyon nehéz elgondolni, hogy a placetumot II. József abszolút rendelete alkotta volna meg. A megyék és a megyék képvisellete, az alsó tábla, az alkotmányos szellem ezen várai nem igen védelmezték volna a placetumot, ha az II. Józseftől, a megyék ellenségétől származik.

A második eredmény, a mi a vitából megállapítható, hogy a katolikus klérus, mely IX. Pius óta olyan elkeseredetten ellenzi a placetumot, 1843-ban még nem emelt ellene kifogásokat.

De legérdekesebb az egész vitában az, hogy az alsó tábla és a főrendi tábla jelentékeny része a placetumot a magyar állam alkotmányos jogának declarálták, melyet az uralkodó nem gyakorolhat tetszése és szeszélye szerint, hanem csak a törvények korlátai közt és az országgyűlés ellenőrzése mellett. Az alsó tábla felfogása szerint a király placetuma törvénytelen pápai iratnak törvényes erőt nem adhat; az semmis marad továbbra is és daczára a megadott place-

tumnak az ország alkotmányos polgárai nem engedelmeskedhetnek annak.

Magyar alkotmányos felfogás szerint tehát a placetum az állam joga és gyakorlása a király és a kormány kötelessége. E kötelesség elmulasztása esetén a kormány az országgyűlés által felelősségre vonható.

VI. A placetum az újabb korban.

(Az 1848: XX. t.-cz. és a klérus; Szeitovszky beszéde 1848. április 2-án; az olmützi érsek és a brünni püspök 1848. évi emlékirata; az 1848. augusztus 1-én hirdetett esztergomi nemzeti zsinat programja; az osztrák és a magyar klérus fellépésének egybehangzása; az 1850. április 18. császári rendelet eltörli a placetumot; a püspökök 1850. aug. 25. értekezlete Esztergomban; az 1855. évi concordatum; az alkotmány helyreállításának kibatása a placetumra; az 1866. december 19. főrendiházi incidens; a vatikáni zsinat és az 1870. augusztus 10. rendelet; Simor herczegprimás emlékirata a placetum ellen; a placetum a katolikus congressuson; a kisebbség a placetum mellett, a többség ellene nyilatkozik; a kisebbség szónokai: Bartal György, Királyi Pál, Perczel Miklós, Gajzágó Salamon stb.; a többség szónokai: Haynald Lajos, Cziráky János gróf stb.; Schvarcz Gyula interpellációja a képviselőházban 1871. márczius 15-én; Pauler Tivadar válasza 1871. április 22-én; a székesfehérvári eset és előzményei; Simonyi Ernő interpellációja 1871. június 3-án; Pauler előzetes válasza 1871. június 10-én; Jekelfalussy Vincze székesfehérvári püspök büntetése; Schvarcz Gyula és Simonyi Ernő újabb interpellációi 1871. szeptember 14-én; Pauler válasza 1871. szeptember 26-án; az 1873. évi rozsnyói eset; levélváltás Trefort és Schopper György közt; Lükő Géza interpellációja 1873. június 24-én, Trefort válasza; a ház a választ tudomásul nem veszi; Lükő Géza határozati javaslata; Trefort határozati javaslata; Deák Ferencz beszéde; a placetum szabályozásának szüksége kimondatik; törvényjavaslat a vallás szabadságáról és a placetum.)

Az 1848. évi szabadságmozgalmakat az egyház mindenütt ellenséges indulattal fogadta. *A mennyiben tehette, akadályokat gördített* a szabadelvű átalakulások elé. Sajátszerű, hogy az egyház ezen magatartása daczára, a 1848-as év eseményei éppen neki használtak legtöbbet. Az egyház bámulatos alkalmazkodási képességgel hasznosította az általa üldözött és gyűlölt mozgalmak liberalis jelszóit és felszabadította magát a rendőrállam gyámködése alól.

Az 1848-as átalakulásokat nálunk is hasznosítani akarta az egyház. Az 1848: XX. t.-cz. tervezete, mely tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapított meg a bevett felekezetek közt, sehogysen

tetszett a klérusnak. Mikor 1848. április 2-án a főrendiház elé került a javaslat, a klérus és a vele állandó szövetségben élő arisztokrácia a viszonyok által indokolt óvatossággal nem tetszésüknek kifejezést adtak. *Szcitovszky János*, pécsi püspök, a későbbi hercegprimás azt bizonyíttatta, hogy a tökéletes egyenlőség és viszonyosság lehetetlen, de egyuttal azon esetre, ha az egyenlőség és viszonyosság kimondatik, ebből ügyesen levonta előre is a katolikus egyháznak kedvező következményeket. Az volt a tendentia, hogy az elveszett uralkodó jellegért a nagyobb szabadságban kell kárpótlást keresni. A klérus, mely megadással tűrte az állam gyámkodását, míg a fejedelemségek dicasteriumai útján gyakorolta az apostoli kegyuri jogot, rögtön szabad egyházzal kezdett beszélni, mielőtt az a veszély fenyegette, hogy alkotmányos, felelős kormány fogja intézni az egyházi politikát. Láttuk, hogyan nyilatkoztak a püspökök 1843-ban; ettől valóban igen elüt *Szcitovszky* következő nyilatkozata:¹

»A protestánsok bármiféle vallásos társulatokkal, az angol biblia, a német »Gusztáv«-egyletekkel szabadon közlekednek, minden megszorítás, placetum általi befolyás nélkül; tehát ez a tökéletes egyenlőség tekintetéből a katolikusoknál sem maradhat fenn többé«.

Egészen új hang, új program. A püspök, a jövőendő primás már hadat üzen a placetumnak. Egész világosan és határozottan nyilvánul a dolgok fordulatja, midőn a kalocsai érsek 1848. augusztus 1-én nemzeti zsinatot hirdet Esztergomba; a megtartandó zsinat programjait közt a legelső: »A katolikus egyház függetlensége, szabad közlekedés az egyház látható fejével.«²

A magyar püspöki kar eljárása szakasztott mása az osztrák egyházfők magatartásának. A liberalis jelszók gyümölcsöztetésének fényes példája például az olmtői érsek és a brünni püspök nagyszabású 1848. évi emlékirata. Az emlékirat abból indul ki, hogy az 1848. április 25. alkotmánylevél vallásszabadságot adott minden felekezethez és így nyilatkozik: »Nem lehet szabadnak mondani azt az országot, a hol az egyház, melynek intézményei annyi népnek adtak menedéket az abszolút hatalom ellen, nem szabad. A szabad Ausztriában ne sinlődjék tovább szolgátságban az egyház«. A 19 pontban összefoglalt postulatumok közt ott szerepel mint tizedik pont a pla-

¹ »Főrendi Napló«, 1847—48-ból, 466. old.

² Az érseki körlevél és a zsinat programja: *Roskoványinál* id. m. 4. költ. 377—381. old.

cetum eltörlése és az emlékirat tüntetőleg hangsúlyozza, hogy ez az intézmény az alkotmányossággal össze nem fér.¹

A magyar és az osztrák püspökök tehát egyaránt abból indultak ki, hogy a felekezetek egyenjogúságának kimondása után a placetum többé nem alkalmazható.

Az 1848–49. évi korszak a kérdést nem tisztázta. Midőn az alkotmány léte forgott a kockán, nem volt idő alárendelt kérdések megoldására. Az egyház reményeit az abszolút uralom valósította meg, mely bilincseket rakott a népre, de szabaddá tette az egyházat. Az 1850. április 18-iki császári rendelet eltörli a placetumot.² Első szakasza szerint: »Ugy a püspökök, mint a hívők egyházi ügyekben szabadon fordulhatnak a pápához, rendeleteit és döntéseit a világi hatóságok előzetes jóváhagyása nélkül elfogadhatják«. Második szakasza szerint: »A katolikus püspökök hivatalos hatáskörük ügyeiben és annak korlátaín belül papságukhoz az államhatóság előzetes jóváhagyása nélkül rendeleteket és intelmeket intézhetnek; ha azonban rendeleteik külső hatást vonnak maguk után, vagy közzétételre vannak szánva, azokat másolatban közölniök kell ama kormányhatóságokkal, a melyek körében a kihirdetés, vagy a külső alkalmazás történik«.

Ausztriában ezzel megszűnt a placetum mindkét neme. A pápai bullák és a püspöki rendeletek egyaránt felszabadultak alóla. Nálunk a császári rendelet jogilag érvénytelen volt, de tényleg hatályon kívül helyezte a placetumot, mely nálunk, mint többször említettem, mindig csak a pápai rendeletekre vonatkozott.

Az 1850. április 18-iki rendelet a bevezető szavak szerint csak az »osztrák birodalom« azon koronaországaira vonatkozott, a melyekre az 1849. márczius 4. pátens kiterjedt. Nem szólt tehát még szerzői akarata szerint sem Magyarországnak. Hogy hatálya tényleg mégis hazánkra is kiterjedt, ennek oka a magyar püspöki kar fellépésében található. A magyar püspökök 1850. augusztus 25-én Esztergomban Szeitovszky hercegprimás elnöklete alatt értekezletet tartottak, melyből emlékiratot terjesztettek az uralkodó elé. Ez az emlékirat azt

¹ Az emlékirat szövege: *Roskoványi* id. m. 4. köt. 150–200. oldal. Az emlékirat mindvégig a szabadságot hangoztatja; az alaptónusról csak akkor feledkezik meg, mikor a 19. pontban a sajtószabadság megszorítását kéri egyházi szempontból.

² Id. gyűjtemény. 4. köt. 230–233.

kérte többek közt az uralkodótól, hogy a placetum töröltessék el Magyarországon is.

A püspökök mindennek előtt gratulálnak az uralkodónak, hogy »a nemrég lefolyt istentelen mozgalmak kemény vihara alatt« (sub nefastorum recentissimarum convulsionum acerrima tempestate) az uralkodóház felett ismét különös módon örködött az isteni gondviselés. Az volt Krisztus ellenségeinek törekvése, hogy a trónust és az oltárt egyszerre forgassák fel, mert jól tudták, hogy a koronának biztosabb őre a papság, mint a katonaság. De csalódtak, mert a kikről azt remélték, hogy egymás ellen fognak törni, azok tömött sorban állották ki rohamukat. Ezen inkább lendületes, mint hazafias bevezetés után, azon kívánságukat terjesztik a püspökök a trónus elé, hogy az uralkodó *kössön concordatumot*, és így az apostoli kegyuri jog a változott viszonyokhoz képest az erre illetékes pápa beleegyezésével újra szabályoztassék. A mi a placetum kérdését illeti, erre nézve azt hiszik, hogy a »halhatatlan 1850. április 18-iki rendelet nem vonatkozik sem az osztrákokra, sem a magyarokra, hanem a katolikus egyházra«. Majd így folytatják: »Nem szabad azt hinni, hogy midőn ő felsége az osztrák monarchia többi püspökeinek megadta a szabadabb cselekvés lehetőségét, akkor az apostoli királyság püspökeinek százados szokással biztosított jogait és szabadságait meg akarná szorítani és az egységes és oszthatatlan osztrák monarchia tartományainak minden egyházát, nem akarná, ha így szabad szólni, egyenlő bánásmódban részesíteni.«¹

A magyar kath. klérus tehát utólagosan megbélyegezte a szabadság harczt és a magyar egyház különállásának hangoztatása helyett azt kérte az uralkodótól, hogy úgy bánjanak vele, mint az »egységes és oszthatatlan osztrák monarchia« egyik egyházával. A szabadságharc korszakának ezen gyalázása még jobban nyilvánul ugyanazon püspöki értekezlet egy másik emlékiratában, melyben a püspökök kimondják, hogy a tizedet eltörölő 1848. törvény semmis és érvénytelen. Az 1848: XIII. t.-cz. örök emlékezet okáért törvénybe iktatta a klérus nagylelkű lemondását a tizedek jövedelméről, míg az esztergomi püspöki értekezlet azt hirdette, hogy a papság csak a kényszerűségnek engedett, veszedelmes fenyegetések okozták lemondását »azokban az erőszakos időkben, mikor a trónok összeroskadtak és a szent és a profán felség egyaránt romokban hevert«. A püspöki

¹ Roskoványi id. m. 4. köt. 410-412. old.

értekezlet emlékirata szerint a klérus csak azért mondott le a tizedről, hogy ellenkezése által ne adjon okot és ingert az egész egyházi vagyon elkobzására.¹

Ebben a korszakban törölte el az abszolút hatalom a placetumot. Az 1855. évi concordatum megismételte az 1850. április 18-iki rendelet határozatait. A magyar püspöki kar a concordatumot is elfogadta, hiszen az 1850. augusztus 25. esztergomi értekezleten maga buzdította az uralkodót concordatum kötésére. A placetum tényleges gyakorlása tehát megszűnt. Megszűnt, miként maga az egész magyar alkotmány.

Mikor a magyar alkotmányt újra helyreállították, a placetum törvényes szokáson alapuló joga ipso jure feléledt. Actualissá a placetumot csak a vatikáni zsinat tette; de hogy az alkotmányos élet kezdőpontján sem tartották a szabadelvű politikusok apró, jelentéktelen kérdésnek, azt érdekesen világítja meg az 1866. december 19-iki főrendiházi ülés egyik incidense. *Czirák János gróf* heves beszédet mondott a vallási ügyek miniszteriális kezelése ellen és azt a tételt állította fel, hogy az 1848. évi törvények megkárosították a vallásszabadságot. A kirohanásra *Tomcsányi József* csongrádi főispán adta meg a választ és a szabadelvűek nagy tetszése mellett többek közt ezeket mondotta:²

»A vallás szabad gyakorlatának sokkal nagyobb kárt okozott az ő felsége által aláírt concordatum, mint a mi felelős miniszteriu-

¹ Id. gyűjtemény. 4. köt. 436—442. old. Szcitovszky hercegprímás már 1849-ben Bécsből keltezett levélben tudatta a szentszékkal, hogy a klérus a tizedről csak kényszernek engedve mondott le. »Azt kell hinni — így ír —, hogy a legkegyesebb uralkodó, tekintve igazságosságát, méltányosságát és katolikus hitbuzgalmát, sohasem járult volna e követeléshez, ha királyi akarata szabad; hogy ez mégis megtörtént, ennek oka abban rejlik, hogy akkor Bécsben és a birodalom más részeiben a felforgatás uralkodott. A tizedekről az alsó-tábla március 18-iki ülésén néhány káptalani követ az összes egyházi rend nevében lemondott, anélkül, hogy erre akár küldői, akár az egyházi rend felhatalmazták volna. Ezt, szentséges atya, hár tudták, hogy a lemondás ellenkezik a kánonokkal, azért tették, mert alaposan és joggal tarthattak még nagyobb bajoktól és folytonos terrorizmus alatt állottak«. (Id. gy. id. h.) Szcitovszky különben oly kevés súlyt helyezett a magyar egyház különállására, hogy részt vett az osztrák püspökök 1849. évi bécsi értekezletén, melyen Schwarzenberg herceg, salzburgi érsek elnökölt. Ezen értekezlet hatása alatt keletkezett az 1850. április 18-iki rendelet.

² 1865—68. Főrendi Napló. I. köt. 144. old.

munk, mert az előbbi *a placetum regiumot* semmisítette meg, mely igazi apostoli joga ő felségének«.

A vatikáni zsinatot az államok mindenütt hadüzenetnek tekintették és a támadásra készülő egyház ellen védelmi eszközöket kerestek. Ausztriában a concordatumot egyszerűen félredobták de a placetumot nem élesztették fel. Nálunk a concordatum jogilag érvényes sohasem volt és az alkotmányos korszak beköszöntésével már ugyanis megszűnt; itt tehát a retorsió eszközét a kormányférfiak abban vélték feltalálni, hogy az alkotmány szerint feléledt placetumot ismét gyakorlásba vették. Ausztriában a placetum feltámasztása gyűlöletes ujitás jellegével birt volna, mert ott törvényesen törölték el és husz esztendő óta nem gyakorolták. Nálunk a placetum megújult gyakorlása természetes következménye volt az alkotmányos élet megújulásának.

Nálunk, a hol még a teljes egyéni vallásszabadság sincs meg, a hol a vallás testületi szabad gyakorlása még mindig hiányzik, a hol az állam és az egyház viszonya egészen rendezetlen és az állam valósággal védtelenül áll az egyházakkal szemben, — látva a vatikáni zsinat által felkeltett egyházi szellemű irányzatot, politikusaink könnyelműségnek tartották a placetum fegyverének elvetését. Ebből a szempontból kiindulva az 1870. augusztus 9-én kelt legfelsőbb elhatározás alapján kiadott 1870. augusztus 10. ministeri rendelet az összes latin és görög szertartású főpapokkal közölte, hogy a királyi placetumot újra gyakorlásba veszik és e joggal a király felelős kormánya utján fog élni.

Az 1870. augusztus 10. rendeletet nem szabad a placetum legújabb forrásának tekinteni. Ez a rendelet nem alapít új jogot, tisztán declaratív jellegű értesítés, mely a főpapokat felvilágosítja arról, hogy az absolut korszak által tényleg megszüntetett placetum jogilag továbbra is változatlanul fennáll. A placetum forrása a törvényes szokás. Léte nem függ legfelsőbb elhatározásoktól, vagy kormányrendeletektől. A míg törvényesen megszüntetve nincs, a kormány gyakorolni tartozik. Gyakorlásának elmulasztása ugyanazon elbírálás alá esik, mint a törvény végrehajtásának megtagadása.

Az 1870. augusztus 10-iki rendelet ellen 1870. november 19-én *Simor János* hercegprímás terjedelmes emlékiratot¹ terjesztett a király elé. Behatóan bizonyítja a placetum jogtalanságát és czélsze-

¹ Latin szövege: *Roskoványi Ágost* »Monumenta catholica sth.« XII. kötet (237—262. old.)

rütlenségét, kérve, hogy az 1850. április 18. absolut patens Magyarországon is épségben maradjon:

»Az összes katolikus főpapság nevében újra és újra esedezem felséged magas színe előtt, hogy háritsa el ezt a sebet, vegye a kath. egyház szabadságát apostoli védnöksége alá, függeszsze fel magas rendeletét a placetumot illetőleg és az 1850. április 18-án az egyház szabadságára kibocsátott rendeletét az apostoli király és az egyház legfőbb védnökének dicső hivatása szerint Magyarországon is épségben tartani méltóztassék«.

A hercegprimás előterjesztése nem vezetett sikerre, de azért a klérus a harcot nem adta fel. A *katholikus congressus* tanácskozásain a főpapság ellenszenva a placetum iránt egész erejében kifejezésre jutott. A congressus kisebbsége, a szabadelvű világiak a placetum gyakorlását be akarták vonni az autonomia körébe, hogy e jog az autonomia és a király által együttesen gyakoroltassék; ezzel szemben a többség, a főpapok és a velük tartó arisztokraták hevesen sikra szállottak a placetum ellen.

Bartal György volt a szabadelvű kisebbség vezérszónoka. Őt pontban foglalta össze azokat az ügyeket, melyek a katolikus autonomia és az apostoli király együttműködésével volnának gyakorlandók és hozzátette, hogy »nem oszthatja azon felfogást, mintha e tárgyak végső elintézése ama minden esetre sajnálandó esetben, ha a szentszék beleegyezése önként elnyerhető nem volna, az utóbbi nélkül is eszközzésbe ne vétethetnék«. A tervezett öt pont a következő: 1. A püspöki megyék szabályozása. 2. A szerzetes rendek behozatala, eltörlése. 3. Az egyházi kánonszerű fegyelem fentartása. 4. Az ünnepnapok feles számának megszorítása s általában az externa disciplinához tartozó ügyek feletti intézkedés. 5. A *jus placetinek gyakorlása*.

Kétségtelen, hogy a congressus, midőn a placetumot belevonta vitáiba és tervezeteibe, túllépte hatáskörét. A placetum az állam joga és mint állami jog autonom uton nem gyakorolható. A kisebbség tervezete abban a lényeges hibában szenved, hogy összezavarja az állami és a felekezeti autonom jogokat. Gyakorlati megvalósítása lehetetlen. De érdekes az a terv azért, mert benne még egyszer felvillan a placetum régi alapeszméje, a nemzeti egyház védelme a főpapság ellen. A placetum az államot és a magyar katolikus egyházat egyszerre akarta védeni a papság beavatkozásai ellen; ezért kívánhatta Bartal György, hogy a placetum a magyar király és az

autonomia közösen gyakorolt joga legyen. Csakhogy a placetum még akkor is, midőn a nemzeti egyház bástyája volt, nem függött az egyház beleegyezésétől, az állam souverain joga volt egyedüli forrása.

A többségnek a placetum semmiféle alakban sem kellett. *Haynald Lajos*, a minden izében modern főpap, a placetum ellen már az egyház új harczmodora szerint lép sorompóba, sűrűn hivatkozik szabadelvű jelszókra:

»Ez azon anachronizmus — ugymond —, melynél fogva akkor, midőn a kormányoknak, a keresztény társadalomnak, midőn az egyháznak, midőn minden egyes ember családi és személyi becsületének ellenei, naponként praeventiv censura nélkül nyomathatnak, mi nekik tetszik, akkor csak azon egyházon, mely mindenkor leghivebb szövetsége volt az államhatalomnak — jól értsék meg kérem szavaimat — értem az istentől származott államhatalmat, akár egyes ember gyakorolja azt a monarchiában, akár az összes nép republikában, csak ezen egyházon, mely a vallásnak és erkölcsnek hirdetője, ápolója, termőföldje, az állam gyakorolja *korunk haladásának compromissiójával* a jus placetit«.

A placetum leghevesebb támadói közt ott találjuk *Cziráký János* grófot. 1843-ban még osztozik az első tábla azon kijelentésében, mely szerint a placetumot megbecsülhetlen királyi jognak nevezi« és 1871. márczius 15-én nyílt ellenszegülést ajánl a placetum ellen. 1866. deczember 19-én a főrendiházban szenvedélyesen támadja az 1848. törvényeket és most azt bizonyítgatja, hogy az 1848: XX. t.-cz. után a placetumnak többé helye nem lehet. A conservatív főúr az ellenszegülés forradalmi eszközét szegezi szembe a placetummal.

»Nesze jár annak, hogy ezen intézkedést a jelenlegi alkotmányos kormány behozni szándékoznék, vagy már be is hozatott volna. Ez esetben én küldőim nevében is, kiknek jogait szentül tartozom védelmezni, e helyen ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy oly rendelet, mely a fennálló törvényeken nem sarkal, semmis és *tisztelettel félreteendő*«.

Tudjuk, hogy a kormány már 1870. augusztus 10. rendeletével tudtára adta a főpapságnak, hogy a placetum jogát újra gyakorlásba veszik; tudjuk, hogy a hercegprímás már ugyanazon esztendő november 19-én emlékiratot terjesztett a placetum ellen a király elé. *Cziráký János*, az egyházi irány világi vezére mégis

1871. márczius 15-én még úgy beszél, mintha nem volna tudomása a kormányrendeletéről, szerinte csak »nesze jár annak«, hogy a kormány a placetumot felujítani szándékozik. Hasonló eljárást követett a placetumot ellenző többi szónok is; a kormány rendeletét egyszerűen ignorálták.

A szabadelvű kisebbség a placetum ellen intézett támadásokat nem hagyta czáfolat nélkül.

Királyi Pál nemzeti intézményt lát a placetumban és megértetleníteni iparkodik azt a nézetet, hogy a placetum nem fér össze a sajtószabadsággal:

»Azon jog, mely örködni volt hivatva arra, hogy a vallástan meze alatt a hívők lelkiismerete az állam törvényei iránti kötelességgel ellentétbe ne hozassék, *hivatva volt megóvni a hívőt, hogy ellenkezésbe ne jöjjön a hazafival.* Az igaz, hogy ma mindenkinek szabadságában áll gondolatait, eszméit terjeszteni, de az is igaz, hogy ha e cselekvésében a törvény korlátaiba ütközik, megtoroltatik. Ellenben a lelki békét háborító syllabusok szerzőit nem lehet az esküdt-bíróság elé állítani. Pedig ha én nem tarthatom fel a gyújtogató kezét, ki nevezne engem oktalannak, ha megoltalmazom házam tetőit a kanóczok hajigálásától?»

Perczel Miklós éles gunynyal aposztrofálta azokat, a kik annak idejében úgy érveltek a censura jogossága mellett, hogy nincsen törvény, mely a censurát tiltaná és most a sajtószabadság magasztosságát hangoztatva, azért tartják a placetumot törvénytelennek, mert törvény nem intézkedik róla.

Rudnai István egész helyesen az állami souverainitásra vezeti vissza a placetumot:

»Az én felfogásom szerint csak az illetékes államhatalmak vannak hivatva törvények alkotására; és ez így jól van, mert ha a külhatalmaknak ily befolyás engedtetnék az állam ügyeibe, akkor nemcsak hogy alkotott törvényeink paralizáltatnának sok esetben, de megtörténhetnék az is, hogy az állampolgárok a törvények teljesítésétől dispENZáltatnának.

Horváth Döme és *Gajzágó Salamon* is a placetum törvényes létezése és fenntartása mellett érveltek. Az első szerint a placetum »mint királyi rendeletek és szokás által megszentített jog, teljesen alkotmányos, melyre mint szokásjogra fejedelmeink is ünnepélyes esküt tévén és ez máig érvényben lévén, csakis törvényhozásilag lehet szabályozni avagy érvényteleníteni«. A második szerint »az az

egy világos, hogy ha nincs is positiv törvényünk a corpus jurisban, mely azt megállapította, törvényes szokásaink, decretumok és százados gyakorlatok következtében minden közjoga Magyarországnak azt a királyi jogokhoz számitotta«. Horváth Döme beszédét a következő kifakadással végezte:

»Fájlalnom kell, hogy a jus placeti, a magyar államnak és apostoli magyar királynak ezen alkotmányos, királyi rendeletek és alkotmányos szokásjogon alapított és máig fennlévő eminens jogát a magyar magas klérus és a magyar arisztokratia ellenében, nekünk igénytelen laikusoknak, itt ezen szerény kisebbségnek kell védelmeznie«.

A végszavazás alkalmával a kisebbség elaboratuma mellett 54-en, ellene 96-an szavaztak, nem volt jelen 13 congressusi tag. E számokból következtetés vonható, hogy milyen arányban foglaltak állást a congressus tagjai a placetum mellett.¹

Időközben a vitás kérdés az illetékes forum, a törvényhozás elé került. Ugyanazon napon, midőn Cziráky János a congressusban szenvedélyes támadást intézett a placetum ellen, 1871. márczius 15-én *Schvarcz Gyula* képviselő interpellatiót terjesztett be a kormányhoz, melyben egyenes választ kért arra nézve, vajjon a kormány a placetumot létezőnek tartja-e, vagy nem. A congressusi vitákra czélozva, az interpelláló kifejtette, hogy szerinte »a tetszvény-jog a magyar állam közjoga és mint ilyen felett *nem egyoldalulag a vallásfelekezett maga*, hanem okvetlen az ország politikai törvényhozása kell, hogy határozzon«.

Az interpellatióra *Pauler Tivadar* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1871. április 22-én adta meg a választ. Beszédének

¹ A kisebbség tagjai: Babics János egri kanonok, Hatala Péter, Steffan István, Bartal György, Perczel Miklós, Mikó Mihály, Gajzágó Salamon, Horváth Döme, Szapáry Gyula gróf, Érkövy Adolf, Kovács László, Királyi Pál, Hertelendy Kálmán, Madocsányi Pál, Ernuszt Kelemen, Brogyányi Vincze, Luksich Bódog, Huszár Imre, Sipos Orbán, Keglevics Béla gróf, Pászt Vilmos, Kállay Ödön, Ugron Lázár, Uhlárik János, Kubicza Pál, Késmárky József, Aszt Nándor, Osztrovszky József, Rudnai István, Somssich Imre gróf, Zichy János gróf, Jeszenszky Sándor báró, Luby Zsigmond, Hegyessy Kálmán, Schwikker Henrik, Bartal János, Horváth Miklós, Majovszky Vilmos, Jarros Károly, Papp János, Szemetics Ferencz, Horánszky Nándor, Mihalovics Albert, Gyapai Dénes, Tóth Rálint, Széchenyi József, Szluha Antal, Mály István, Májzik Viktor, Lány Mihály, Abonyi István, Somogyi László, Mudranszky Péter, Horváth László, Reich József.

programmszerű részét érdekesnek tartom szó szerint közölni, mert Pauler nyilatkozata néhány rövid mondattal megvilágítja a magyar közjogászok és politikusok hagyományos felfogását. Pauler többek közt ezeket mondta:

»A kormány a placetumot elévültnek nem tekinti, annak érvényét elismeri és annak foganathavétele iránt intézkedett (*Helyeslés*); mert a királyi tetszvényjogban azon módot látja, mely szerint apostoli királyaink az államjogokat védelmezték, melynek érvényét legjelesebb publicistáink mindenkor elismerték és mely alkalmasnak bizonyult arra, hogy az államnak érdekeit óvja meg a nélkül, hogy az egyháznak vagy egyeseknek lelkiismereti szabadságát érintette volna. Mert a tetszvényjognak hatálya, hogy elődöm szavaival éljek, csak oly rendeletekre vonatkozik, melyek a fejedelmi jogokkal, az országnak törvényeivel vagy annak belnyugalmával ellentétben állanak; gyakorlásának czélja pedig: az ilynemű intézkedéseknek, vagy azok egyes ily természetű záradékainak kötelező erejű kihirdetését, illetőleg foganatosítását és végrehajtását ezen országban megakadályozni. A kormány kötelességének tartotta és tartja annak csorbitatlan fenntartását (*Általános élénk helyeslés*) és reményli, hogy azon törekvéseiben, hogy a haza legszentebb érdekét, a polgári szabadságot épp úgy, mint a magyar közjog függetlenségét egész épségben fenntartsa: minden rendű hazafiak közös támogatásra számíthat.« (*Általános élénk helyeslés*)

Az interpelláló és a ház a választ tudomásul vették. *Schvarcz Gyula*, egyik legkitünőbb jogtörténészünk, ez alkalommal a következő nyilatkozatot tette: »Nézetem szerint, ha nem szállott volna is évszázados hagyományaink és a törvényes gyakorlatnál fogva a placetum reánk, nekünk most a fennálló körülmények közt meg kellene a placetum jogát alkotni«.

Nemsokára köztudomásu lett, hogy Székes-Fehérvár püspöke, *Jekelfalussy Vincze* a vatikáni zsinat határozatait placetum nélkül kihirdette.¹

A székes-fehérvári püspök 1871. január 18-án levelet intézett Eötvös József báró cultusminiszterhez, melyben arra kéri, hogy a vatikáni zsinat határozatait kihirdető, vicáriusához áttett pásztorlevelét vegye pártolása alá. A levelet már Pauler Tivadar, Eötvös utódja a miniszteri székekben, intézte el. Pauler 1871. márczius

¹ Kiss István »Közjoga« tévesen mondja (367. old.), hogy Jekelfalussy az 1864. évi syllabust hirdette ki placetum kikérése nélkül.

6-ról keltezett levelében¹ figyelmeztette a püspököt az 1870. augusztus 10. rendeletre, mely szerint »a tetszvényjog fenntartása mellett a római zsinat és pápa ő szentségének semmi rendeletei vagy határozatai az országban ki nem hirdethetők és szét nem küldhetők, ha csak azok elébb a kormány útján ő felsége elé nem terjesztettek és általa azoknak közzététele okmányszerűleg meg nem engedtetett«. A püspök e figyelmeztetés daczára kihirdette a vatikáni határozatokat.

Most 1871. június 3-án *Simonyi Ernő* a következő interpellációt intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

»Igaz-e a hirlapokban közlött azon állítás, hogy a székes-feevári püspök a miniszter ur előtt kinyilatkoztatta volna, hogy ő egyházmegyéjében a pápai u. n. infallibilitási bullát kihirdette és kihirdettette legyen?«

»Ha igaz, szándékozik-e a miniszter ur ezen egyházmegye kormányzatát továbbra is a százados gyakorlat által törvényesített királyi jogokat szándékosan sértő püspök kezeiben hagyni?«

Pauler már 1871. június 10-én megfelelt az interpellációra és a ház »élénk helyeslése« mellett kinyilatkoztatta, hogy »a kormány a korona jogai megóvására és fenntartására az eddigi gyakorlatnak és az államhatalom jogkörének megfelelő intézkedéseket szándékozik alkalmazni és fogja alkalmazásba venni«.

A Roskoványi gyűjteményében közölt okmányszerű adatok szerint, *Pauler* már 1871. április 10-én kérdőre vonta levél útján a püspököt, vajjon kihirdette-e a vatikáni határozatokat és vajjon tudja-e ezt egyeztetni a kiadott kormányrendelettel. Mikor *Simonyi Ernő* megtette interpellációját, *Pauler*nek már biztos adatai voltak a székes-feevári esetről, mert a püspök 1871. május 2-ról kelt levelében kijelentette, hogy a vatikáni határozatokat kihirdette, még pedig azért, mert a placetumot törvényesnek el nem ismerheti.

Hogy a székes-feevári püspök tette milyen megtorlásban részesült, azt hitelesen mondja el a hivatalos lap a »Budapesti Közlöny« 1871. szeptember 12-ik száma:

»A székes-feevári megyés püspök hivatalosan megidézttetvén, a folyó hó 11-én déli egy órakor tartott minisztertanács előtt megjelent.

A miniszterelnök ur a püspök urhoz intézvén a szót, előadá

¹ Ugy *Jekelfalussy*, mint *Pauler* levele *Roskoványi* id. munkájában (XII köt. 262—283. old. az egész iratváltás latin szövegben).

hogy ő császári és királyi felsége őt legmagasabb kéziratával legkegyelmesebben megbizni méltóztatott, hogy a püspök urnak azon tette miatt, hogy a conciliumi határozatokat és pápai rendeleteket — az 1870. augusztus hó 9-én kelt abbeli legfelsőbb királyi elhatározása ellenére, melylyel az ő felségét, mint Magyarország apostoli királyt megillető királyi tetszvényjog (jus placeti regii) gyakorlatba vétele elrendelve lőn, — ő felségének engedelme nélkül és a magyar királyi miniszterium ugyanazon évi augusztus hó 10-én kiadott tiltó rendelete daczára egyházmegyéjében ünnepélyesen kihirdette, ő csász. és apostoli kir. felsége egyenes rendeletéből és nevében a királyi visszatetszést, rosszalást és megfeddést kinyilatkoztassa.

E legfelsőbb parancsot teljesítvén, a miniszterelnök ur egyzersmind kifejezést adott azon várakozásának, hogy a püspök ur a jövődre a törvényeknek és ő felsége legmagasabb rendeleteinek köteles tisztelettel engedelmeskedend és azok megsértése által ő felsége visszatetszésére többé alkalmat adni nem fog.

Két nappal a hivatalos lap közlése után ketten is interpelláltak a kormányt, hogy adjon számot eljárásáról: *Schvarcz Gyula* és *Simonyi Ernő*. Pauler válasza egy kissé késett. E miatt 1871. szeptember 26-án *Csernátony Lajos* hevesen megtámadta és most a miniszter nyomban megadta a sürgetett felvilágosítást. Elmondta a székesfehérvári püspök megdorgáltatását, kijelentette, hogy a placetum megsértésének több esetéről tudomása nincs és azzal végezte, hogy a kormány a placetum jogához ragaszkodik és »a törvények szentségét és tekintélyét fenntartani mindenkor kötelességének tartja.«

Simonyi Ernő nem vette tudomásul Pauler válaszát. Enyhének találta a püspök büntetését. Szerinte arra kellett volna a püspököt kényszeríteni, hogy vegye vissza körlevelét és vonakodása esetére meg kellett volna fosztani püspöki hatóságától. *Simonyi* nézetét sokfelől zajos tetszés kísérte, annyian nyilatkoztak mellette, hogy a miniszteri választ a ház csak tizenegy szótöbbséggel vette tudomásul.

A placetum kérdése csakhamar ismét az országgyűlés elé került. Az 1873. év elején *Schopper* György rozsnyói püspök a vatikáni zsinat kinyomatott határozatait megyei papsága közt szétosztotta és a papságot követésükre buzdította. *Trefort* Ágoston már 1873. január 17-én levelet intézett a püspökhöz, melyben fel-

szólítja, hogy adjon felvilágosítást a történetekről. A püspök válasza késett. Erre a miniszter január 28-án újabb rövid és határozott levelet meneszt hozzá, melyben egyenes választ kér, hogy kihirdette-e a vatikáni határozatokat vagy nem. A püspök már most a választ el nem kerülhette és 1873. január 31-én kelt levelében a tényállást így adja elő: »A meztelen tény, néhány rövid szóval, annyi, hogy én a vatikáni zsinat határozatainak 200 példányát Loukay Antal nyomdájában megvettem és azokat papságom közt kiosztottam.«

Látni való, hogy a püspök a feltett kérdésre nem adta meg a határozott feleletet. A miniszter evvel nem érte be. 1873-ik évi márczius 5-én felszólítja a püspököt, nyilatkozzék egyenesen, vajjon megtörtént-e a csalhatatlansági dogma kihirdetése. Erre a felszólításra a püspök hallgatással válaszolt. A miniszter már most 1873. márczius 24-én erőlesen ismétlé kérdését. Erre a püspök igen gyorsan már márczius 26-án megadta a választ. Kijelenti, hogy a csalhatatlansági dogmát már mint tanár hirdette. Kihirdetése felesleges, mert annélkül is kötelezi a katolikus híveket. A vatikáni határozatokat csak azért osztogatta szét nyomtatásban, hogy a megyei papság hitelesen értesüljön azokról. E kijelentések után az ismeretes egyházi szellemi érvekkel támadja a placetum intézményét, melyet jogellenesnek tart.

A miniszteriumban, úgy látszik, egy egész hónapig elmélkedtek arról, hogy mit tegyenek a püspök ellen. Végre is abban történt megállapodás, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter levélben rójja meg a püspököt. 1873. május 9-én küldte el Trefort a püspöknek feddő levelét, melyben a következőket mondja:¹

»Püspök ur eljárása felett rosszalásomnak adok kifejezést és bizton remélem, hogy jövőre püspöki tisztében a magas királyi elhatározások és parancsok, továbbá a királyi kormány rendeletei megsértésének még árnyékát is annál inkább kerülni fogja, mert ellenkező esetben tisztémhez és felelősségemhez képest a törvények tekintélyét szigorú eszközökkel leszek kénytelen biztosítani.«

Öt hónapig folyt egész csendben a levélharcz a miniszter és püspök között és a közvélemény semmit sem tudott a dologról. Csak 1873. június 24-én került az eset a képviselőház elé, midőn *Lükő Géza* e tárgyban Trefortot meginterpellálta. A miniszter rögtön megadta a választ. A püspök tettében a placetum meg-

¹ A püspök és miniszter levélváltása: *Roskoványinál* id. m. XII. köt. 301—309. old.

sértését látta, de tekintettel arra, hogy a vatikáni határozatok kihirdetése ez alkalommal nélkülözte az ünnepélyességet, csak levél útján tartotta szükségesnek megdorgálni a püspököt »azon hozzáadással, hogy ha eljárásából bármi törvényellenes cselekmény fejlődnek, a törvény egész szigorát fogja ellenében alkalmazni«. A miniszter nyilatkozata nem egészen vág egybe a Roskoványi által szószerint közölt 1873. május 9. levél tartalmával, mert abban a miniszter csak a jövőendő törvénysértések megtorlásával fenyegetődzik és a fennforgó esetet ezzel elintézettnak tekinti.

Az interpelláló enyhének találta a miniszter fellépését és vele tartott a képviselőház többsége. A miniszter válaszát nem vették tudomásul, tehát tárgyalásra tüzték ki. Ennek folytán 1873. június 28-án Lükő Géza és társai a következő *határozati javaslatot* terjesztették be:

»A vallás- és közoktatási miniszternek az általa a folyó hó 24-iki ülésben előadott abbeli eljárását, miszerint rosszállotta Schopper György rozsnyói püspöknek azon cselekvényét, hogy a csalhatatlansági római zsinati határozatokat egy főpásztori levél kíséretében az egyházmegyéjébeli lelkészeknek megküldötte és azoknak tanítására őket buzdította: a képviselőház kielégítőnek, követ-, kezesnek és ennél fogva helyesnek annyival inkább nem találja mivel az állami legfőbb felügyeleti jogból folyó és törvényes gyakorlaton alapuló királyi tetszvényjognak hasonló megsértéséért és az 1870. augusztus 9-én kiadott miniszteri rendeletnek áthágásáért a székesfehérvári püspök már szigorubban megfenyítettett; miért is utasítja a képviselőház a miniszteriumot, hogy addig is, mig az állam és egyház közti viszonynak meghatározása iránt törvényhozás útján gyökeres intézkedés jönne létre, a királyi tetszvényjognak teljes érvényben tartása fölött örködjék és valamint a rozsnyói, ugy más netalan ezentul előforduló esetben a fönlévő gyakorlat és a törvény értelmében szigoruan járjon el.«¹

Szigoru eljárás alatt az interpelláló és társai azt értették, hogy a püspök az 1507 : VIII. t.-cz. alapján fosztassék meg beneficiumaitól.

A ház hangulata olyan volt, hogy a kormánynak erélyes lé-

¹ Beadták: Lükő Géza, Gullner Gyula, Horánszky Nándor, Vidliczkay József, Péchy Tamás, Szatmáry Miklós, Ghyeczy Dénes, Nikolics Sándor, Hets Károly, Orbán Balázs, Földváry Mihály, Matolay Etele, Gáspár András, Keresztes István, Jankovich Miklós, Takács Lajos.

pésre kellett magát elszánnia. Az állam és az egyház közti viszony végleges rendezését kellett programként kitűznie, hogy a vereséget elkerülje. Trefort Ágoston, Lükő határozati javaslatával szemben azt a határozati javaslatot ajánlotta elfogadásra, hogy a képviselőház küldjön ki bizottságot, mely az állam és egyház közti viszonyok rendezésére javaslatokat dolgozzon ki. Maga részéről a következő javaslatokat tartotta szükségesnek: 1. Törvényt a vallás szabad gyakorlásáról. 2. A felekezetek egyenjogúságáról. 3. A polgári házasságról. 4. A katolikus autonomiáról. 5. *A placetum jogának szabályozásáról.*

A placetumról az volt a miniszter nézete, hogy »az jelen alakjában a sajtó- és szólásszabadság mellett tarthatatlan, de fenn tartandó mindamellett addig, míg más törvényes provisiók nem lépnek helyébe s az állam viszonya az egyházhoz újabb alapokra nem lesz fektetve.«

Látni való ebből, hogy a kormány még akkor sem adta fel a placetumot, nem eltörlését, hanem szabályozását tűzte ki célul.

A kifejlődött, többször ingerült vitában sokan vettek részt. A placetum létéről vagy nemlétéről ez alkalommal nem vitatkoztak, ezt tisztázott kérdésnek tartották, melyre szót nem vesztegettek. A vita csak akörül forgott, hogy mivel büntetendő a placetum megsértése. Simonyi Ernő, Ghyczy Kálmán, Ugron Gábor, Schvarz Gyula, Lükő határozati javaslata mellett szólaltak fel, míg Deák Ferencz nagy tekintélyének egész súlyával Trefort javaslatának szerezte meg a diadalt és híres beszédével, melyet politikai végrendeletének szokás mondani, kijelölte a szabadelvű egyházpolitika alapelveit.

Egyházi részről azt híresztelik *Deák* beszédéről, hogy éle a placetum ellen irányult. Ez tévedés, vagy ferdtítés. Deák a kormánnyal megegyezően a placetum határozatlan jogának szabályozását óhajtotta, de azt olyan jognak tartotta, mely egyenesen az állam fogalmából ered. Hadd álljanak itt ennek bizonyítására a placetumról mondott szavai:

»Ez a tetsvényjog igen sajátságos dolog. Én azt nem speciális jognak tartom, hanem olyan jognak, mely nem egyedül egy statust, kivételesen Magyarországot, hanem minden statust a villágon megillet. (*Helyeslés.*)

Említik, hogy Magyarország királyát, mint apostoli fejedelmet illeti meg e jog; de hivatkozom nálamnál a históriában jártasabb

férfiakra, én úgy tudom, hogy az »apostolicus rex« czimet legelőször Mária-Terézia kezdte használni, különösen egy pápai breve folytán; ezelőtt e czimet a magyar királyok sohasem használták. Tehát e brevének volna az az eredménye, az apostoli czimből folya az a jog, hogy a magyar király más jogokat is gyakorolhat, mint minőket más statusok fejedelmei gyakorolnak?

Egyébiránt voltak esetek, a mikor engedetlenségéért a fejedelem egy időre beneficiumaitól megfosztotta a püspököt; hanem ne feledjünk el, hogy közülünk talán senki sem fogja helyeselni, hogy a fejedelemnek egyedül magának, birói hatalom közbenjötte nélkül — a mint akkor történt — büntető hatalma legyen. Én azt állítom, hogy alkotmányos parlamentális országban a fejedelem kegyelmezhet (*Helyeslés*), mert az ő legmagasabb kegyelmezési joga sértetlenül fennáll; de nem büntethet a maga hatalmából (*Élénk helyeslés*.)

A hol tehát a törvény sem azt, a mi a büntett constatálására szükséges, nem definiálja, sem az eljárásról nem szól, sem a bíróságot ki nem jelöli: igen nehéz lett volna a miniszternek azon térre mennie, a hol előre láthatta, hogy sikertelenül fog működni. Én e szerint a miniszter eljárását nemcsak nem helytelenitem, hanem helyeslem. (*Helyeslés jobb felől*.) Ő élt azon figyelmeztetéssel, melyre jogosítva van bárki ellen, ki a törvényt nem tartja meg, vagy a fejedelem akaratától etérőleg cselekszik; büntető joga sem a miniszternek, sem a fejedelemnek ez esetben nem volt. A bíróságnak volna büntető joga; de a bíróság törvény által nincs kijelölve, sem a követendő eljárás megállapítva nincs.

Hogy valóban nem a placetum eltörlését, hanem szabályozását tüzték ki czélul mindazok, a kik Lükő javaslata ellen és az állam és egyház közti viszonyok rendezése végett bizottság kiküldésére szavaztak, az kitűnik ezen bizottság munkálataiból. A bizottság többek közt törvényjavaslatot készített »a vallás szabadságról«, melynek 7. szakasza c) pontjában a következőket mondja ki:

»Egy hitfelekezetnek sem lehet egyházi feje vagy védura oly egyén, ki nem magyar állampolgár vagy oly hatóság, mely a magyar állam kötelékén kívül áll.«

»E rendelet nem vonatkozik a római és görög katolika egyházaknak a római pápához való azon viszonyára, mely törvényeink s joggyakorlatunk szerint az állam által eddig is elismertetett. *Ennél fogva király ő Felségének felelős kormánya által gyakorlandó tetszvényjoga* a római pápának vagy egyetemes zsinatok bárminemű a

magyar állam alattvalóit érdeklő intézkedései irányában *továbbra is fenntartatik* mindaddig, míg az állami felügyelet ez irányban is részletes törvénnyel szabályoztatik.«

E pont szövegezése világosan feltünteti a gondolatmenetet, mely alkotására vezetett. A katolikus egyháznak megvan az a kivételes helyzete, az az előjoga, hogy nem magyar állampolgárt vallhat egyházi fejének. Ezen privilegium ellensúlyozására szolgál a placetum, mely meg akarja gátolni, hogy az idegen tényező kötelező parancsokat osztogathasson magyar állampolgároknak. Tudtommal ez az utolsó szó, mely a placetum ügyében a képviselőház köréből elhangzott. Az utolsó szóban ugyanaz a szellem nyilvánul, mint az elsőben, Zsigmond és I. Ulászló törvényeiben: a nemzeti egyház szelleme.

VII. Mi a placetum megsértésének büntetése?

(A sanctio kérdésének fontossága; Zsigmond és I. Ulászló törvényei; az új büntető codexek által teremtett helyzet; a sanctio kérdése az 1873. évi vitában: Lükő Géza, Deák Ferencz és Ghyczy Kálmán különböző nézetei; a placetumnak külön büntető sanctiója nincs; általános törvények a papok törvénysértései ellen; az 1507: VIII. t.-cz. ismertetése; ki a törvényben említett »supremus capitaneus«; az 1647: XIV. t.-cz. ismertetése; ki a törvényben említett »supremus illarum partium generalis«; az 1647: XIV. t.-cz. és az 1507: VIII. t.-cz. alkalmazása 1840—43. közt; a vegyes házasságok kérdése; Pestmegye 1840. augusztus 27. közgyűlésén elhatározza, hogy az áldást megtagadó kath. papok ellen az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazandó; az első per Vagner Capisztrán, ferenczvárosi lelkész ellen; a hercegprímás tiltakozása; Pestmegye 1840. november 18. közgyűlése az 1507: VIII. t.-cz. alapján a hercegprímás elhozditását követeli; a megyék követik Pestmegyét; Kossuth esete, per Feichtinger Domokos belvárosi lelkész ellen; az első ítélet Temesmegyében 1841. április 26-án; ítélet Csanádban; makacssági ítéletek Nyitrában; Pestmegye 1842. január 31. közgyűlésén elhatározza, hogy a hercegprímást az 1647: XIV. t.-cz. szerint megint; a megintés megtörténik; Pestmegye újabb határozata 1842. június 8-án; az udvar beavatkozása a papság védelmére; Pestmegye 1841. február 3. közgyűlése; Pestmegye nem engedelmeskedik a kancelláriának, de huzza-halasztja a pereket; a megyék engednek a kényszernek; az 1647: XIV. t.-cz. az alsó táblán és a főrendek közt; a vegyes házassági izgalmak vége; alkalmazható-e az 1507: VIII. t.-cz. ma is; alkalmazható-e az 1647: XIV. t.-cz. ma is; az 1791: XXVI. t.-cz. és az 1647: XIV. t.-cz. viszonya; a megyék ma is alkalmazhatják az 1647: XIV. t.-cz. ítéletét; a placetum egyedüli büntető sanctiója az 1647: XIV. t.-cz.; a placetum Temesmegyében és az 1843. évi büntető törvényjavaslat; Klauzál Gábor indítványa, külön szakasz a placetum megsértői ellen; a placetum fegyelmi sanctiója; a magyar király Joga az egyházi méltóságok elmozdítására; III. Károly elmozdítja Althan váci püspököt; Ferencz fellépése Andrassy rosznyói püspök ellen; a fegyelmi sanctio nincs szabályozva.)

A tilalmak értékét az határozza meg, hogy mennyiben történt gondoskodás gyakorlati érvényesítésükről. Kellő sanctio nélkül a tilalom, bármilyen szigorú hangon szóljon is, a közneveltség tárgya és csak arra való, hogy aláassa a törvények tekintélyébe vetett

A hitet, placetum értékének mérlegelésénél tehát szemébe kell néznünk annak a kérdésnek, hogy mi a placetum megsértésének büntetése, van-e a placetumnak kellő sanctiója?

Zsigmond 1404. évi törvénye szerint a placetum áthágása crimen laesae majestatis, büntetése halál és a beneficiumok, meg egyéb vagyon elvesztése (»sub poena capitis et privationis beneficiorum et rerum singularum«). Minden valószínűség szerint ugyanezen sanctiót állapította meg *I. Ulászló* 1440: IV. és V. törvényezikke. Habár a placetum alapját képező jogszokás *Zsigmond* és *I. Ulászló* törvényei szerint fejlődött, a bennük foglalt büntető intézkedések nem mentek át a gyakorlatba. E két törvény büntető határozata csak annyiban érdemel figyelmet, amennyiben megvilágítja a magyar király azon jogát, hogy a törvénytörő főpapokat javadalmaiktól megfoszthatja.

Zsigmond és *I. Ulászló* törvényei alapján sohasem érveltek a placetum megsértői ellen és különösen lehetetlen ellenük érvelni ma. A placetum sanctiójának kérdésében ugyanis az új büntető kodex megalkotása fordulópontot jelez. A büntető codex (1878: V. t.-cz.) első szakasza kimondja a codificatio alapelvét, hogy »büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít.«

Ezen alapelvet a kihágások belevonásával megismétli az életbeléptetési törvény (1880: XXXVII. t.-cz.), de bizonyos kivételeket állapít meg alóla. E kivételek közt tárgyunk szempontjából a következő érdemel figyelmet: »Hatályban maradnak azon magyar törvények és magyar királyi ministeri rendeletek, melyek a magyar büntető törvénykönyvnek intézkedései alá nem eső valamely cselekményre vagy mulasztásra büntetést állapítanak meg, ha 1. a büntetésnek ez előforduló esetre való alkalmazása közigazgatási hatóság előtti eljárásnak képezi tárgyát... (4. §)

Azok a viták, melyek a képviselőházban újabb időben a placetumról folytak, mind a büntető codex megalkotását megelőző időbe esnek. A képviselőház már ebben a korszakban is nagy zavarban volt, mikor a sanctio kérdése került szóba; még nehezebb sanctiót találni ma, mikor egész biztonsággal kimondható, hogy a placetum megsértésének delictumát a büntető és kihágási codex nem ismerik, vagyis a placetum büntető sanctióját a büntető törvények egyenesen kizárják.

Az 1873. évi vitában a sanctio kérdésében három különböző nézet merült fel.

Lükő Géza 1873. június 28-án beadott határozati javaslata kapcsán azt ajánlotta, hogy a rozsnyói püspök ellen II. Ulászló 1507 : VIII. t.-cz. alapján járjanak el és foszszak meg javadalmaitól. Az 1507 : VIII. t.-cz. a törvénysértő főpapok és világi urak ellen szól, hogy milyenek intézkedései és alkalmazható-e még, azt fejtegetni fogjuk.

Deák Ferencz azt az álláspontot vallotta, hogy a placetumnak büntető sanctiója nincs:

»Én e szerint a minister eljárását nemcsak nem helytelenitem, hanem helyeslem. Ő élt azon figyelemzetéssel, melyre jogosítva van bárki ellen, ki a törvényt nem tartja meg, vagy a fejedelem akara tától eltérőleg cselekszik. *Büntető joga sem a fejedelemnek, sem a miniszernek ez esetben nem volt.* A bíróságnak volna büntető joga, de a bíróság törvény által nincs kijelölve, sem a követendő eljárás megállapítva nincs.«

Ghyczy Kálmán az 1723 : XII. t.-cikkre hivatkozott, mely szerint minden olyan esetben, ahol a törvény nem rendel határozott büntetést, de kétségtelen, hogy delictum forog fenn, a bírói belátás határozza meg a büntetés mértékét:

»Egész serege van a büntetteknek, különösen a kihágásoknak, amelyekre nézve a törvény büntetést nem rendel, és kérdem: nem voltak-e ezek mindig megbüntetve és annak útján bíróilag is megtorolva? Igenis, mert létezik törvényeinknek azon rendelete, jelesül az 1723 : XII. t.-cz., amely azt mondja, hogy minden oly esetben, amelyben a törvény határozott büntetést nem rendel, a bíró bölcs belátására bízatik a büntetés meghatározása. *(Helyeslés.)* Én nem mondom, hogy ez a mai kor codificationális elméleteinek megfelelő intézkedés, de igenis főnnálló intézkedése törvényeinknek és minthogy kétségbevonni csakugyan nem lehet, hogy a törvényes királyi rendeleteknek megszegése, a törvényes királyi rendeletek ellen való szegülés csakugyan bíróilag megtorlandó cselekmény: áll az is, hogy ha akar, fog az illető fölperes ügyész törvényt találni, melynek alapján bíróilag, ha kell, a törvényes királyi rendeletek megszegői ellen eljárhat és büntetést követelhet.« *(Igaz! ugy van! bal felől.)*

Ghyczy Kálmánnak 1873-ban igaza volt, de véleménye a büntető codexek megalkotása óta tökéletesen elavult és használhatatlan.

Minthogy a placetumról külön büntető intézkedéseink nincsenek, hadd lássuk azokat a törvényeket, *amelyek általánosságban a törvénytisztító papok ellen irányulnak*, az 1507 : VIII. törvényczikket, melyre Lükő Géza és társai 1873-ban hivatkoztak és az 1647 : XIV. törvényczikket, melyről az 1873. évi vitában említést sem tettek. A két törvényt együttesen fogjuk ismertetni, mert a negyvenes évek elején a megyék a főpapok és papok ellen együttesen akarták alkalmazni.

Az 1507 : VIII. t.-cz. II. *Ulászló* korából származik, mikor a nagy urak garázdálkodása minden jogbiztonságot semmivé tett. Intézkedései magukon viselik e szerencsétlen korszak bélyegét.

A törvény bevezetése kimondja, hogy azok a főpapok és papok, akik az ország decretumait és statutumait nyilván sértik, vesztítsék el minden méltóságukat és javadalmaikat és mint hűtelenek tekintessenek. Hasonló a büntetés a törvénytisztító világi urak és nemesek ellen :

»Quicunque contra statuta, decretaque regni, palam et aperte egerit, decretaque hujusmodi temerario ausu violare de caetero praesumpserit (prout hactenus per plerosque Potentes fieri solitum erat) talis, *si fuerit Praelatus, aut altera persona Ecclesiastica, in amissione Praelaturae vel alterius dignitatis, et beneficii*. Si vero Baro, vel Nobilis, in amissione universorum bonorum suorum, et iurium suorum possessionarium convincatur eo facto, et perpetuus Regiae Majestatis, ec Regni infidelis, et exul habeatur.«

Az első szakasz e szabály következményeképpen hozzá teszi, hogy a királynak joga van az ilyen személy javadalmaikat, vagyoni jogait és méltóságait szabadon másoknak adományozni :

»Et talium Praelaturas, beneficia, seu dignitates, vel jura possessionaria, Regia Majestas, cui maluerit, liberam donandi, et conferendi habeat facultatem.«

A törvény végrehajtója tehát a király. De a törvény előrelátóan arról is gondoskodik, hogy a törvény foganatja ne függjön a királyi szeszélytől és kijelöli azokat, akiket a büntető hatalom megillet, ha a király annak gyakorlását elmulasztja. *Ezen esetben a megyék lépnek előtérbe*. Ha a törvénytisztító egyházi személy vagy világi csak közönséges ember (»mediocris persona«), a megye közönsége őt tetszés szerint kimért büntetéssel sújthatja és vagyona közpréda tárgya lesz :

Quos si Majestas Sua hoc modo punire, Praelaturasque, seu

beneficia, aut dignitates, vel jura possessionaria auferre, et alteri conferre donareque recusaret, extunc, si mediocris persona Spirituallis, aut Saecularis id facere tentaverit, per Comites, vel Vicecomites, ac gentes, et universitatem Nobilium ejusdem Comitatus, ubi tales residentiam habent, juxta eorum libitum puniatur: Universaque bona, et res ejusdem, in publicam praedam convertantur.«

Ha a törvénysértő hatalmas ur (»potens«), azaz ha a megye karhatalma nem volna elégséges megfékezésére, ellene a megyei közönség megkeresésére a nádor, az országbíró vagy a főkapitány (»supremus capitaneus«) tartoznak eljárni a maguk, a megyei és más urak és más megyék csapatainak segélyével. Ha a három nagy méltóság eljárni vonakodnék, mozdíttassanak el.

»Si vero potens quispiam fuerit, ad hujus proterviam, rebellio-nemque domandam, nec non bonorum, et jurium possessionarium, dignitatumque et beneficiorum ablationem; praefati, Dominus Pala-tinus, ac Judex Curiae Regiae, vel supremus Capitaneus, per univer-sitatem Nobilium illius Comitatus, ubi talis aperta Decreti violatio facta fuerit, requisitus, levatis praemisso modo suis, ac aliorum Do-minorum, et Comitatum gentibus, insurgere, ac sub praemissa dig-nitatis et officiorum suorum amissione adimere teneatur.«

A törvény a nádorral és az országbíróval egy sorban említi a főkapitányt, mint akinek kötelessége a megye megkeresésére a tör-vénytípró hatalmasok ellen fellépni, őket méltóságuktól és vagyo-nuktól megfosztani. Ki ez a főkapitány, mit jelent a »supremus ca-pitaneus« méltósága?

I. Mátyás 1485:IV. törvénye szerint a nádor hivatalból (»ex suscepto officio«) az ország általános és legfőbb kapitánya (»gene-ralis et supremus capitaneus regni«), vagyis a magyar haderő fő-parancsnoka. Hogyan említhet tehát az 1507:VIII. t.-cz. a nádor mellett külön supremus capitaneust? Erre feleletet adhatunk, ha átolvassuk az ugyanazon esztendei 1507:I. törvényczikket.

Az 1507:I. t.-cz. ugyancsak bizonyóságot ad a korszak nyo-moruságos jogállapotairól. Intézkedései oda czéloznak, hogy a bírói ítéletek valóságos erővel birjanak és végrehajtásuk biztosíttassék. E kimondott czél elérésére elrendeli, hogy a rendes bíró végső esetben folyamodjék a végrehajtásban segélyért a nádorhoz, az országbíró-hoz vagy az ország főkapitányához (»Supremus et generalis capita-neus totius regni«). Az említettek e felhívásra méltóságuk elveszté-sének terhe alatt a maguk, a megye, a megyei urak vagy a szom-

széd megyék seregeinek, avagy ha ez nem volna elegendő karhatalom, az egész ország haderejével tartoznak az ítéletet végrehajtani.

Az 1507 : I. t.-cz. tehát a nádor mellett említett főkapitánynak szóról-szóra ugyanazon czímet adja, mint az 1485 : IV. t.-cz. a nádornak. Hogy az ország főkapitányi méltósága hogyan viszonylott a nádoréhoz, az kitűnik az 1507 : I. t.-cz. következő szavaiból :

».....supremus et generalis regni capitaneus (cujus officio spectabilis et magnificus dominus *Joannes de Zapolya*, comes perpetuus terrae Scepusiensis *una cum domino palatino* in praesentiam fungitur).....«

Az ország főkapitányi méltóságát tehát Zápolya János együtt viselte a nádorral, *Perényi* Imrével. Az 1514. évi decretum végén, ahol az egyházi és világi méltóságok felsoroltatnak, Zápolya János ugyancsak mint »capitaneus generalis« említették *Perényi* Imre nádorral.

Kitűnik ebből, hogy midőn az 1507 : VIII. t.-cz. a nádort, az országbíró-t és a főkapitányt kötelezi a törvény végrehajtására, nem tesz specialis rendelkezést, amennyiben az 1507 : I. t.-cz. értelmében *a végrehajtások foganatosítása végső esetben általán ezen méltóságok feladata.*

Az 1507 : VIII. törvénycikkre még az 1647 : XIV. törvény-cikk is hivatkozik. Hadd lássuk most ezen a negyvenes évek elején gyakran említett, de ma jóformán elfelejtett törvényt.

Az 1507 : VIII. törvénycikk általában a törvénysértő urak ellen szól, akár világiak, akár egyháziak legyenek. *Az 1647 : XIV. törvénycikk már speciális törvény, kimondott célja a vallási béke háborítóinak megbüntetése.*

Midőn az 1647 : V. törvénycikkben a linczi békekötést törvénybe ígtatták, tisztában voltak avval, hogy a megállapodások megtartásáról büntető határozatokkal gondoskodni kell, mert különben azok csak papíron fognak maradni. Az 1647 : V. t.-cz. kilencedik szakasza kimondja, hogy a király vagy megújítja és megtartatja II. Ulászló törvényét, vagy arról is gondoskodik, hogy azok, kik az ország vallásiügyi törvényeit megsértik, méltó büntetésben részesüljenek és e büntetés kiszabására határozott végrehajtó közeget jelöl ki :

»Accordatum quoque est, ut sua Majestas contra Transgressores Statutorum, etiam in negotio Religionis, in futura Diaeta, vel Articulum 8. Decreti 6. Uladislai Regis renovandum et observandum

curabit; vel etiam condignam poenam, cum certo Exectore statuere dignabitur.«

A kilátásba helyezett törvény csakhamar létesült. Ez az 1647: XIV. törvénycikk, melynek célja a vallásügyekről szóló 1647: V—XIII. törvénycikkek sanctiója és általán a vallási béke megőrzésének biztosítása.

A törvény bevezetése kimondja, hogy mindazok a világiak és egyháziak, a kik a templomok visszaadására és építésére, az iskolákra, temetőkre stb. vonatkozó törvényes határozatokat megsértik, vagy a rendeket és a népet a vallás szabad gyakorlatában zavarják, avagy az ország vallásügyi törvényeit és a királyi vallásügyi diplomát¹ megsértik, büntetés alá esnek.

»Quoad poenam: Quicunque, sive sint Ecclesiasticae, sive Secularis Dignitatis, de caetero Templa, Parochias, Scholas et Proventus, bonaque ad easdem pertinentia occupare, campanarum et sepulturae usu, Status, vel plebem privare, comperti fuerint; aut praescripta Templa, una cum Parochiis, Scholis, Bonisque et Proventibus earundem non restituerint; locaque seu fundos idoneos, ac sufficientes, pro extruendis Templis, Parochiis et Scholis, modo supra specificato, Evangelicis non assignaverint; vel Structuras eorundem, in praescriptis locis impediverint; *Status vel plebem in libero Religionis exercitio turbaverint; vel Statuta Regni et Diploma Regium, super Religione violaverint.*«

A törvény szövegének további olvasásánál kiderül az az érdekes tény, hogy a régi magyar törvényhozás minden theoretizálás nélkül, a józan belátás alapján nálunk is megalkotta az »appellatio ab abusu« intézményét. A törvény a vallásügyi törvények megsértői ellen valósággal popularis actiót ad. Mindenkinek jogában áll ilyenek ellen a feljelentést megtenni. Már Ulászló törvényében is szerepel a megye, mint a törvény végrehajtója, de csak másod sorban, ha a király büntető jogát gyakorolni nem akarja. Az 1647: XIV. törvénycikk már egyenesen a megyét jelöli ki a vallási béke őrévé.

A feljelentést az alispánhoz kell beadni. Az alispán a törvénysértőt először megintí és felhívja, hogy az okozott sérelmet pótolja helyre. Ha a megintésnek foganatja van, minden további

¹ »Diploma Regium«; ezalatt a linzi békeszerződés értendő. Az 1647: V. t.-cz. így kezdi meg a határozatok felsorolását: § 1. Cujus quidem diplomatis haec est series.«

eljárás esedik. A törvény tehát bölcsen kerülni akarja a felesleges szigort:

»Tales, primum et ante omnia, ubi querela ad Vice-Comites delata fuerit, per eosdem *admoneantur*, ut occupata Tempia, ali-
aque restituant, ac transgressa complant. Quod, si fecerint, *nulli poenae subiacebunt.*«

Ha a megintés siker nélkül marad, a makacs törvénysértő ellen megindul a gyors eljárás. Az eljáró bíróság az alispánokból, a szolgabírákból és a megyei közönség által kiküldött tehetősebb nemesekből alakul. A megyei közönség által kiküldött tagoknak fele részben katolikus, fele részben protestans vallásuaknak kell lenniök. A bíróság megállapítja a tényállást és a vétkest *a sérelem helyre-
pótlására és 600 magyar forint bírság fizetésére ítéli.* A bírság ismételtén kiszabható. Az eljárás gyors és rendkívüli. A szokott perorvoslatok nem használhatók. Az ítélet ellen csakis birtokon kívül és egyszer lehet rendkívüli felebbezéssel élni, melyet az országgyűlés intéz el:

»Si vero ne ad ejusmodi quidem admonitionem ea restituerint, aut complanaverint, extunc in Comitatibus per Vice-Comites, Iudices Nobilium, et aequali numero potiores Nobiles, per Universitates Comitatum, utriusque Catholicae videlicet et Evangelicae Religionis, deputandos, comperta prius rei veritate, toties quoties, *in poena Sexcentorum florenorum Ungaricalium*, in quinque ad Confinia Regni, in sexta vero partibus ipsis Executoribus cedentibus una cum restitutione Templo-
rum et aliorum occupatorum (*abscissis omnibus Juridicis remediis*) convincantur: Admissa nihilominus extra domi-
nium unica Appellatione, per Status et Ordines Regni, in Generali Diaeta Regni revidenda.«

A harmadik és a negyedik szakasz a végrehajtás módozatairól intézkednek. A harmadik szakasz kimondja, hogy a bírság összegét az elítéltnak vagy letétbe kell helyeznie, vagy végrehajtás útján hajtatik be javaiból. A végrehajtásba ugyanazok folynak be, a kik az ítélkezésre hivatottak. A negyedik szakasz arra a végső esetre rendelkezik, ha a végrehajtásnak az elítélt erőszakosan ellenszegülne. Ilyenkor a megye közönsége felszólítja *a nádort, az
országbirót, vagy az illető részek főparancsnokát* (*»supremus illarum partium generalis«*), hogy segédkezzenek a végrehajtásnál. Ezen méltóságok első sorban megintik az erőszakos ellenszegülőt, hogy engedelmeskedjék. Ha az intés használ, a további eljárás abba

marad. Ha az ellenszegülő tovább makacskodik, akkor ellene II. Ulászló 1507: VIII. t.-cikke kerül alkalmazásra. Ugyanezen törvénycikk alkalmazandó, ha a nádor, az országbíró, vagy az illető részek főkapitánya az erőszakoskodó ellen fellépni vonakodnának. Az erőszakos ellenszegülő tehát hűtlenségbe esik, birtokait, méltóságait elveszti; javait a király lefoglalhatja, vagy ha ezt nem teszi, rájuk teheti kezét szabad tetszése szerint a megye közönsége:

»§. 4. Hoc per expressum declarato; quod si qui essent, qui praescriptae executioni sese opponere praesumerent, — extunc tales *Dominus Comes Regni Palatinus, vel Comes Iudex Curiae Regiae, aut Supremus illarum partium generalis*, per universitatem Comitatus, in quo videlicet ejusmodi violenta oppositio, aut executionis turbatio facta fuerit (qui nimirum in praemissis interessatus non extiterit) requisitus — ex dictamine officiorum suorum super admittenda executione *admoneat*. Qui si paruerint, nulli propterea poenae subjacebunt; si autem ejusmodi admonitioni non obtemperaverint, vel vero praefatus Dominus Comes Palatinus, vel Comes Iudex Curiae Regiae, aut Supremus illarum partium Generalis admonitionem facere recusaverint: *extunc contra tales executionum oppositores, Ulad. Regis, Decr. 6. Art. 8. observandus, poenaeque in eodem declarata, exequenda erit.*«

Az 1647: XIV. törvénycikk a nádort, az országbíró és az illető részek főparancsnokát (»supremus illarum partium generalis«) egymás mellett említi és kötelezi a végrehajtásnál való segédkezésre. A mint az 1507: VIII. t.-cikk ismertetésénél láttuk, ott hasonló szerep jutott az ország főkapitányának (»supremus capitaneus«). Az a kérdés már most, hogy ki az »illető részek legfőbb parancsnoka?«

Törvényeink 1535 után sürűen emlegetik a »supremus capitaneus«-t. I. Ferdinánd ugyanis Báthori István halála után egészen 1554-ig nem töltötte be a nádori méltóságot és így a nádor hatáskörét három ágra osztva, három különböző méltóságra ruházta. A nádor helytartói hatalma külön helytartóra (Locumtenens) szállott, bírói teendőit a propalatinus gyakorolta, hadügyi hatáskörét a »Capitaneus« töltötte be. Az 1536: XVI. törvénycikk által szervezett királyi tanácsnak mindhárom új méltóság hivatalból tagja volt. A »Capitaneus« tehát már most nem a nádor mellett, hanem a nádor helyett járt el. Ez a helyzet 1554-től 1562-ig megszakadt,

mert ezen idő alatt a nádori méltóságot Nádasdy Tamás töltötte be, de ezután 1608-ig újra tartott.

Hogy a »capitaneus«-ból mint lett az illető részek főparancsnoka, azt megmondják nekünk az 1547: XIX. és XX. törvényezikkek. Az első kimondja, hogy az ország főkapitánya (»Supremus regni capitaneus«) Báthori tartózkodjék állandóan Dunáninnen, de szükség esetén átmehet a Tiszántulra is, alkalmas helyettest hagyván vissza maga helyett. A második meg elrendeli, hogy a Dunántuli részek védelmére második országos főkapitány neveztessek (»supremus alter regni capitaneus«). Most már tehát az ország főkapitányai, csak részek főparancsnokai. Az egyiké a Dunáninnen és esetleg a Tiszavidék, a másiké Dunántul.

Az 1553: IV. és 1588: V. törvényezikkekből kitűnik, hogy a Tiszavidék főkapitánysága már külön méltósággá lett. Az 1595: XXXIX. t.-cz. már egy negyedik főkapitányi állás szervezését kívánja; a rendek kéri a királyt, hogy a felvidékre külön magyar főkapitányt (»Ungaricus capitaneus generalis«) küldjön. E kérést megismétlik az 1598: II. és 1601: XXVIII. törvényezikkek.

Miután 1608-ban a nádori méltóságot újra betöltötték, a törvények egész sora gondoskodott arról, hogy a főkapitányok a nádor hatalma alatt álljanak, így az 1618: IV., az 1622: XXIII. és 1662: VII. t.-cz.

A felvidéki főkapitányság volt az általunk ismertetett 1647: XIV. t.-cz. alkotása idejében a legtekintélyesebb. A III. Ferdinánd alatt hozott törvények a nádorral együtt rendszeresen a felvidék főparancsnokát említik. Így az 1647: LXI. t.-cz. szerint a végvárak vizsgálatát Dunáninnen és Dunántul a nádor, vagy országbíró, a felvidéken pedig »dominus generalis earundem partium« végézik. Az 1649: V. t.-cz. értelmében a hátralékos gabona-subsidiumok beszédésénél a főellenőrzés joga Dunáninnen és Dunántul a nádoré, az ország északi részén pedig a »dominus comes illarum partium generalis«-é. Az 1655: V. t.-cz. szerint a katonaszedésben hanyag megyei tisztviselőket 1000 frtos birsággal sujthatják Dunáninnen és Dunántul a nádor, vagy az országbíró és a felvidéken »partium earundem generalis«.¹

Midőn az 1647: XIV. t.-cz. 4. szakasza a birság behajtásában »az illető részek főparancsnokának« ad a nádor és az országbíró

¹ Az 1655: I. t.-czikkben Wesselényi Ferencz »partium regni Ungariae superiorum Generalis« nádorrá emeltetik.

biró mellett szerepet, nem tesz speciális rendelkezést. *I. Ferdinándtól kezdve hatalmas befolyás jut a főkapitányoknak az igazságszolgáltatásban való segédkezésnél.* A míg a nádori állás nem volt betöltve, egyedül ők szolgáltatták a karhatalmat, később a nádorral együtt említettnek.²

Az 1536: XVIII. t.-cz. meghagyja, hogy mihelyt valaki az igazságszolgáltatást gátolja, a »Capitaneus« foganatosítsa a végrehajtást. Az 1550: XXVI. t.-cz. szerint, ha az alispán a birságokat hatalmasabb uron (»in bona alicuius potentioris«) behajtani nem képes, forduljon első sorban a főispánhoz, ha a főispánnak sem volna elegendő karhatalma, hívják segélyül a legközelebbi főkapitányt, (»denuntient illico Regiae Majestatis capitaneo supremo, sibi propinquiori«) és csapataival foganatosítsák a végrehajtást.

Az 1563: XXIX. t.-cz., melyet az 1647: CXLVIII. t.-cz. megismétel, hasonlóan intézkedik, mint a már ismertetett 1507: I. t.-cz. E törvény kirívó képet ad az igazságszolgáltatás nyomorult állapotairól. Minthogy — így mond a törvény — hiába hoznak ítéleteket, ha azok végre nem hajthatók és az országban általános a panasz, hogy a bíróság megállapított jogok a nagyok hatalma miatt (»propter potentiam majorum«) nem érvényesíthetők, elhatározta: hogy a főkapitányok, Szlavóniában pedig a bán, hivatalvesztés terhe alatt kötelesek a törvényes ítéletek végrehajtásában segédkezni. Ha erre nekik sem volna elég erejük, hívják segélyül a király, vagy távollétében a királyi helytartó haderejét.

Az 1563: XXXIX. t.-cz. kimondja, hogy azon esetre, ha a gyilkosok és pártolók ellen a főispán vagy alispán nem rendelkezik elég erővel, azokat a főkapitány (»supremus regni capitaneus«) tartozik elfogatni.

Igen gyakran teszik a törvények a főkapitány kötelességévé, hogy az erőszakos birtokfoglalókat vesse ki. Így már az 1542: V. t.-cz. kimondja, hogy az alispánok, szolgabírák és a megyei közönség szólítsák fel az egyik főkapitányt (»alterum ex dominis capitaneis«), hogy a birtokokat jó nélkül visszatartók ellen járjon el. Az 1608: k. u. III. t.-cz. szerint az erőszakos birtokfoglalók ellen

² Bár nem tartozik szorosan tárgyamhoz, nem állhattam meg, hogy a főkapitányok igazságszolgáltatási szerepléséről röviden meg ne emlékezzem. Azt hiszem, nem végezek felesleges munkát, mert »Közjog«-aink a főkapitányokat és az első Habsburgok alatt való kiváló szerepüket egyáltalán nem méltatják.

első sorban a főispán és alispán kötelesek fellépni; ha erre elég hatalmuk nincs, vagy ha kötelességüket nem teljesíték, járjon el a nádor, a felvidéken a kassai főkapitány, Szlavoniában a bán. Ugyanezen tárgyban az 1609: IV. t.-cz. elrendeli, hogy az erőszakoskodók kivetése első sorban a főispán dolga; ha erre ő képes nem volna, akkor az illető részek főkapitánya (*supremus quarumcunque partium capitaneus*) tartozik a végrehajtást foganatosítani és végül, ha még neki sem volna elegendő ereje erre, a nádor tartozik közbelépni. Hasonlóan intézkedik az 1622: XI. t.-cz. Az 1563: XLIV. t.-cz. szerint azon királyi adományosokat, a kik az ellentmondás daczára, önhatalmulag birtokba helyezkednek, az ország főkapitánya tartozik birtokból kivetni.

Arra is volt eset, hogy a főkapitány egyenes és közvetlen büntető hatalommal ruháztatott fel. Így az 1559: XXXVIII. t.-cz. tanúsága szerint a Dunáninneni főkapitányt bizta meg az országgyűlés, hogy Rajky János mosonyi alispán támadói ellen tartson vizsgálatot és a bűnösöket büntesse meg.

A főkapitányok nagy hatásköre az igazságszolgáltatásban később elfajult. A főkapitányok tullepték jogkörüket és nemcsak segédkezni akartak, hanem önálló joghatóságot kívántak gyakorolni. Ezért mondja ki az 1618: XX. t.-cz., hogy a főkapitányok a főispánok és alispánok hatóságába, mint azt eddig a bűnösök üldözésének ürügye alatt tették, ne merjenek beleavatkozni.

E kitérés után hadd lássuk, *hogyan került szóba a negyvenes évek kezdetén Ulászló 1507: VIII. törvényének és az 1647: XIV. törvénycikkeknek alkalmazása.*

Elmondottuk már, mint keletkezett a vegyes házasságok kérdéséből 1839 tavaszán országos felháborodás és izgalom. Az 1791: XXVI. t.-cz. 15. szakasza a vegyes házasságokról akként intézkedik, hogy azok a katolikus plébános előtt köttessenek, de *előlük akadályokat gördíteni tilos* (*...semper coram parochis Catholicis ineunda erunt, quibus tamen impedimenta quaequam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto...*). A hazai katolikus papság ötven esztendőn át a közönséges egyházjog ellenére minden vegyes házasságot feltétlenül, reverzális nélkül is megáldott. E meggyökerezett hazai gyakorlatot hirtelen megszakította Lajcsák Ferencz nagyváradi püspök 1839. márczius 15-iki pástorlevele, mely arra buzdította a megyei papságot, hogy reverzális nélkül a lelkész a vegyes házasságot meg ne áldja, hanem a passiv assis-

tentiára szorítkozzék. E példát követték az összes hazai püspökök.¹

A püspökök pásztorleveleit a megyék csékély kivétellel törvényellenesnek tartották. *Az áldás megtagadásában az 1791: XXVI. t.-cz. 15. szakaszának megsértését látták*, mely kimondja, hogy a vegyes házasságok elé bármi szín alatt akadályt gördíteni tilos. Kezdetben az országgyűlésen próbálták meg a sérelem orvoslását, de ez a kísérlet sikertelen maradt. Az 1840. évi főrendiház azt a nézetet vallotta, hogy az áldás megtagadása nem törvénysértés, mert a házasság áldás nélkül is törvényesen létre jöhet. Az alsó táblához intézett válaszukban a főrendek határozottan kijelentették, hogy a püspökök álláspontjára helyezkednek:²

»Miután az áldás mind általjában, mind pedig a házassági kötésnél mint csupán egyházi szertartás kizárólag az egyház sajátja, az se az 1790/91: XXVI. törvényczikkelynek, se a polgári törvényhozásnak tárgya nem lehet.«

Most a megyék más, erélyesebb eszközhöz nyultak. A maguk hatáskörében akarták a papság ellenkezését megtörni. *A kezdeményezés Pestmegyéből indult ki*. Pestmegyéé volt a gondolat, hogy az áldást megtagadó lelkészek ellen elő kell venni az 1647: XIV. t.-cikket és a kiszabott 600 forint birsággal kell tettöket sujtani.

Az áldás megtagadásának első esete Pesten merült fel. Pestmegyénél panaszt emeltek a terézvárosi plébános és *Wagner Capistrán* ferenczvárosi plébános, a ferencziek guardiánja ellen. Gumper Keresztély Fridrik és Maurer Anna panaszolták be Wagner Capistránt, hogy tőlük reverzálist csikart ki. Hasonló volt a panasz a sértett felek részéről a terézvárosi lelkész ellen.

Pestmegye a panaszok megvizsgálására bizottságot küldött ki, melynek *Szentkirályi Móricz*, *Teleky Domokos* gróf táblabírák, *Zlinszky János* főszolgabíró és *Bellágh Antal* esküdt voltak tagjai.

¹ Csak *Belánszky József* besztercebányai püspök ragaszkodott jó ideig a régi türelmes szellemü gyakorlathoz. Semmiképpen sem akart ellenkező irányu pásztorlevelet kiadni. Erre a megyés papság gyűléseket tartott és a püspök ellen remonstrált. Végre a püspök engedett a pressiónak. (Lásd: *Radvánszky Antal* és *Roskoványi Ágost* beszédeit az alsó-tábla 1843. augusztus 14-iki ülésén.)

² Válasza a méltóságos főrendeknek a nagyváradi deák szertartásu és volt rozsnyói megyés püspököknek a vegyes házasságok iránt kiadott rendeleteikből származtatott sérelmek tárgyában. (1840. évi országgyűlési irományok. III. köt. 112--113. old.)

A bizottság az 1840. augusztus 27-iki közgyűlésén tette meg jelentését. A terézvárosi plébános kimentette magát; bebizonyult, hogy reverzális nélkül is a templomban a szokott szertartásokkal adta össze a panaszkodó feleket. De a ferenczvárosi plébános *Wagner Capistrán* kijelentette, hogy a panaszos felek helyettesének valóban reverzalist adtak és ő helyettese eljárását tökéletesen helyesli.

Erre a jelentésre hozták meg Pestmegye rendei hires, az egész országnak mintául szolgáló végzésüket.¹

Miután a rendek mély fájdalomknak adtak kifejezést, hogy a vallási béke újra megzavartatik és hogy az az osztály, melynek a népet törvénytiszteletre kellene oktatni, előljár a törvényszegésben, — így folytatják:

»Miután a panaszlott lelkészek közül a terézvárosi azon vádat, mintha a folyamodók összekelésében valami akadályt tett, vagy azoktól a jogos áldást és szokott szertartásokat megtagadta volna, nyilatkozása által magától elhárítá, a ferenczvárosi lelkész azonban a helyettese által elkövetett és egyenesen az 1791: XXVI. t.czikelybe ütköző törvénytelen tettet magáévá tévén, ennek következményeiért felelőssé lőn, az egybegyűlt Rendei a törvények, jelesen az 1647: XIV. t.-cz. által a vallási törvények megszegőinek zabolázására s szükség esetébeni megbüntetésére kitűzött utat követve elhatározzák:

1. Hogy első alispány *Dubraviczky Simon* ur az idézett törvény első §-a értelmében a panaszlott lelkészt *Wagner Capistrán* urat az általa elkövetett kihágásnak a folyamodóktól erőszakolt reverzális törvényes bizonyosság előtt 15 nap alatti visszaadásávali helyrehozására megintvén, ha ezen törvényes intésnek kellő foganatja nem lenne:

2. Ugyanazon első alispány ur az errőli hiteles bizonyítványt főügyész *Egressy Sámuel* urnak átadván, az az idézett törvény 2. §-a rendeletéhez képest ezennel mindakét, tudni illik: catholika és evangelica vallásbeli felekezetüekből kinevezett s első alispány *Dubraviczky* Simon, másodalispány *Simontsits* János, gróf *Ráday* Gedeon, *Jankovich* Miklós, *Patay* József, *Benyovszky* Péter, *Rosty* Albert, *Lissóvényi* László, *Szentkirályi* Móríc és *Kovács* József táblabíró, főügyész *Rákóczy* Endre, alügyész *Majthényi* Auguszt, *Zlinszky* János és *Szilassy* György főszolgabíró, *Bellágh* Antal és *Nagy* Lajos esküdt urakból állandó s nemcsak a jelen, hanem

¹ A végzés és a kiküldött bizottság jelentése: a pestmegyei levéltárban őrzött 1840. évi jegyzőkönyvekből 4839. szám alatt.

jövendőben is előfordulható minden hasonló esetekben biráskodandó törvényszék elébe törvényesen idéztesse s a törvény rendeletének megtartása mellett a kiszabott büntetésbe marasztalván, a következményről annak idejében tudósítsa a vármegyét.»

Elhatározták ezután a rendek, hogy határozatukat közlik a hercegprímással, a kalocsa-i érsekkel, a váci és székesfehérvári püspökökkel. Tőlük elvárják, hogy a lelkészeket törvényes eljárásra utasítsák. A szolgabírák útján a végzést miheztartás végett az egész megyei papságnak tudomására hozzák. Közlik továbbá a királlyal is, a kit egyuttal arra kérnek a rendek, hogy méltóztassék »az egyházi rendet a vallási törvények pontos megtartására kötelezni s oly intézetekről kegyelmesen gondoskodni, melyek által a nemzet életerén vérző sebet ejtő kihágások elmellőzessenek.«

Végül felszólítják az összes megyéket, hogy a papság ellen hasonló eljárást kövessenek.

Lássuk, milyen hatásuk volt Pestmegye felszólításainak.

A hercegprímás, a kalocsa-i érsek, a váci és székesfehérvári püspökök természetesen nem hajtottak Pestmegye kérésére. A papság az ő utasításukra járt el, tehát azonosítani kellett a papsággal magukat. Mind a négy egyházi méltóság levélben felelt Pestmegye értesítésére. E leveleket Pestmegye 1840. november 18-án tartott közgyűlésén olvasták fel a rendek előtt.¹

Kopácsy József hercegprímás levele került először felolvasásra. A hercegprímás a papság eljárását törvényesnek jelenti ki és sértőnek tartja azt a feltevést, hogy bármely lelkész 600 forint bírsággal egyházi kötelességének teljesítesétől elriasztható volna. Az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazását törvénytelennek tartja és nézetét így indokolja:

»Mi tovább az 1647: XIV. törvénycikkelynek alkalmazását illeti: kétséget nem szenved, hogy *ennek nemcsak helye nem lehet, de az 1791: XXVI. t.-cz. azt egészen kizárja*. Csak az első királyi kegyelmes leiratot, mely 1790-ben 7. novemberben a religió tárgyában az ország gyűléséhez érkezett, szükséges a második, vagyis 1791. januarius 18-ban szinte azon tárgyban kiadott királyi kegyelmes végzéssel és az abból alkotott törvények szavaival összevetni, azonnal kitűnik, hogy a szavak, a melyek a felhívott 1647: XIV. t.-cz. büntetését a religiói törvénynek mindenféle megszegéseire

¹ A négy levél szövege: a Pestmegye levéltárában őrzött 1840. évi közgyűlési jegyzőkönyvben 6460—6463. szám alatt.

kiterjesztik, szántszándékkal kihagyattak és a törvénynek világosabb értelmére még ezen szó »violentarum« bérekesztetvén, *a törvény az említett büntetést egyedül az erőszakos foglalásokra szorította.* Ennélfogva történt, hogy noha a katolikusok az ország rendeletének különösen azon pontban, mely a katolikus atyáktól született mindkét nemű gyermekeket a katholica hitben neveltetni parancsolja, gyakori áthágását tapasztalták, azért mégis evangélikus polgártársaikat 600 forint büntetésre való idézéssel sohasem zaklatták. Mely lényeges megjegyzésekhez járul még azon észrevétel, hogy a vegyes házasságok sem az 1647. diaeta után, sem az előtt, az országgyűlési sérelmekben úgy tanácskozásokban elő sem fordulván, törvénynek tárgyai annál kevésbé lehettek, mennél bizonyosabb, hogy azok a protestánsok által is rendszerént tilalmazottaknak tartattak, kiváltképen pedig azokhoz hasonló feltételek alatt engedtek, melyek a katolikusoknál mai napságban divatoznak.«

Miután a hercegprimás még hivatkozik arra, hogy külföldön a katolikus papság hasonlóan jár el, mint a magyar és magát a felekezeti türelmesség és alkotmányosság hívének vallja, levelét *ünnepélyes óvással és ellentmondással* rekeszti be:

»A tettes nemes vármegyének a papi személyekre nézve, még pedig egyházi hivataluk körében, úgy az egyházi és lelki dolgokra nézve magának tulajdonított *biráskodását*, valamint *törvényesnek el nem ismerhettem*, úgy az ellen, mint az egyházi hatóságnak világos sértése ellen, ezennel ünnepélyesen óvást teszek és ellentmondok.«

A primási levélhez csatlakoznak az ünnepélyes óvásban *Klobusiczky* Péter kalocsai érsek, *Barkóczy* László báró székesfehérvári püspök. Gróf *Nádasdy* Ferencz váci püspök, kinek levele tartalom és forma szempontjából mind közt a legkitünőbb, nem emel óvást, hanem csak kéri a megyét, hogy álljon el határozatától.

A jövődő harczok képe már kibontakozik előttünk. A megyék az 1647: XIV. t.-cz. alapjára állnak, a papság meg törvénytellennek jelenti ki biráskodásukat.

Az a kemény végzés, melyet Pestmegye a négy egyházi méltóság levelének felolvasása után 1840. november 18. közgyűlésen hozott, jelzi a nyílt harcz kitörését. A rendek a hercegprimás ellen II. Ulászló 1507: VIII. t.-cikkét akarják gyakorlásba vétetni és *kéri a királyt, hogy a hercegprimást foszssa meg méltóságától és javadalmaitól.* A nevezetes végzés így hangzik:

Mindezen négy rendbeli iratok az egybengyült Rendek előtt szóról-szóra felolvastatván, mennyiben bennök a r. kath. lelkészek által a vegyes házasságoktól megtagadott papi áldás iránt előadtak, nem egyebek az e tárgyra nézve, mint a közelebb bevezetett országgyűlésen, mind a megtagadás esetérek ezen vármegye közgyűlésén közelebb történt megfordulta alkalmával felhordottaknak ismétléseinél, következőleg a Vármegyének folyó évi 4839. szám alatt költ világos törvényre alapított határozata módosítására, annyival kevésbbé *annak megváltoztatására okul nem szolgálhattak*, tudomásul vétettek, annyiban azonban, *a mennyiben hercegprimás ő főméltósága a most érdeklött törvénybe gyökerező határozatnak ellentmond, ebbeli törvénytelen nyilatkozata semmit érőnek jelentetvén ki, s egyáltalában el nem fogadtathatván, félre tétetett.* Többnyire minthogy ő főméltósága, ahelyett, hogy az ország törvényeit szeme előtt tartaná s azokhoz képest a kormánya alatt lévő r. kath. szentegyház lelkipásztorait papi hivatalaiknak alá nem rendelhető polgári törvényes köteleességeik teljesítésére utasította volna, nékiek nyilatkozása szerint a vegyes házasságok dolgában azokkal ellenkező utasítást adott, az egybengyült Rendek ebbeli tettét a hazai törvények elleni szegülésnél egyébnek nem tekinthetvén, folyó évi 4839. szám alatti felírásuk folytában ezen imént négy rendbeli iratok felküldése mellett *jobbágyi alázattal megkéretni rendelték ő csász. s apostoli királyi felségét a végett: hogy Ulászló VI. decretumának 8. s az 1647: XIV. t.-cz. törvény által helybenhagyott cikkely rendeletéhez képest tisztelt primás ő hercegségét mint olyat, ki az ország vallási törvényeinek nyilván ellenszegült, rangjától s azzal egybenkötött javak használatától, más hasonló esetekben a hazai törvényeket megszegett egyházi méltóságokra ennek előtte rótt büntetés példájára megfosztani s ezen méltóságot minél előbb másra átruházni méltóztassék,* azon esetre, ha ebbeli alázatos felterjesztéseknek netalán sikere nem leendene, a felhívott törvény értelmeben fenntartván magoknak, hogy e részben törvény által engedett hatóságukkal annak idejében élhessenek.«

De hangos visszhangja kelt Pestmegye határozatának a megyekben. Az első volt a csatlakozó megyék közt Zala, mely már 1841 januári közgyűlésen elhatározta, hogy a felmerülő esetekben az 1647: XIV. t.-cikket alkalmazásba veszi és rögtön ki is küldötte a törvény által előírt vegyes törvényszéket. A kiküldöttek

közt találjuk *Deák Ferenczet*,¹ ki a megyei végzést kezdeményezte és fogalmazta.

Majd egymásután csatlakoztak 1841. januári közgyűléseiken *Zólyom, Gömör, Temes*; februári közgyűléseiken *Borsod, Szabolcs, Szatmár*; márcziusban *Csanád, Bihar, Bars, Ugocsa, Arad, Bereg, Tolna, Csongrád, Turóc*; áprilisban *Komárom, Békés*; majusban *Hont* stb.²

Az 1507: VIII. törvénycikket csak néhány megye akarta a főpapok ellen alkalmazásba véteni. A harc azáltal az 1647: XIV. t.-cz. alapján folyt. Pestmegyét mindenben követte *Szabolcs*,³ mely 1841. februári közgyűlésén elhatározta, hogy *»azon püspökök ellen, kik az ismeretes pastoralék kibocsátása által nyultak a haza szívébe«*, az 1507: VIII. t.-cz. alkalmaztassék. Hasonlóan döntött 1841. márcziusi gyűlésén *Bereg*,⁴ melynek határozata így szól:

»Ő cs. kir. felsége jobbagyi alázatossággal megkéretni rendeltetik, miszerint törvényvégrehajtói s apostoli királyi hatalmánál fogva a r. kath. egyházi rendet az 1790/91: XXVI. t.-cz. pontos megtartására hathatósan szorítani s annak szorosan meghagyni méltóztassék, hogy míg a törvényhozás útján a vallás tárgyában további rendeletek nem létesülnek, az előrehaladó világosodás szellemével ellenkező minden változtatásoktól az 1507: VIII. törvény-cikkelyben foglalt fenyíték alatt szűnjék meg s pásztori leveleit haladék nélkül vegye vissza.«

Ugyancsak az 1507: VIII. t.-cikkekre hivatkozott *Zólyom* 1841. augusztusi közgyűlésén, midőn a besztercebányai püspökkel összeütközésbe jött. *Zólyom* megye ugyanis Klein Ferencz korponai plébános ellen az 1647: XIV. t.-cz. alapján megindította az eljárást. Ezen határozat ellen a besztercebányai püspök a királyhoz folyamodott és a felségtől a per felfüggesztését kérte. A király a püspöki folyamodás értelmében döntött. Erre a megye kimondta, hogy a pert fel nem függeszti, hanem egyszerűen jelentést tesz felsőbb

¹ A zalai vegyes törvényszék tagjai voltak: Deák Ferencz, Hertelendy György, Szabó János és Kuthy Pál táblabírák, egyik rendes jegyző és legalább két szolgabíró esküdt társaikkal. (*Pesti Hírlap* 1841. évf. 58. old.)

² A gyűlésekről szóló tudósításokat lásd: *Pesti Hírlap* 1841. évf. 52. 60. 82. 124. 132. 150. 159. 169. 185. 202. 203. 219. 242. 226. 251. 323. és 331. oldalakon.

³ P. H. 1841. évf. 132. old.

⁴ P. H. 1841. évf. 219. old.

helyre eljárásáról és ennek kapcsán *a püspök ellen a folyamodásában foglaltak miatt az 1507: VIII. t.-cz. alkalmazását kéri.*

A lelkészkedő papság és főpapság solidaritása mellett és a kormánykörök kegyes protectiója alatt egyre szaporodtak az áldás megtagadásának és az 1647. 14. t.-cz. alkalmazásának esetei.

Magában Pestmegyében Wagner Capisztrán esetét csakhamar egy másik országos feltűnést keltő eset követte. *A pest-belvárosi lelkész, Feichtinger Domokos, Kossuth Lajos és Mészlányi Teréz házasságától megtagadta az áldást és az esketést a paplakban szándékos botrányossággal végezte.*

Kossuth maga nem tett feljelentést a lelkész ellen, de barátai, *Fáy András, Rádai Gedeon gróf, Szombathelyi Antal és Szentkirályi Mór*icz megtorlást követeltek. Feichtinger Domokost Pestmegyénél feljelentették, kérve, hogy ellene az 1647: 14. t.-czikket alkalmazzák. Nem állhatom meg, hogy feljelentésüket e helyen ne közöljem. Nemesak szép, de érdekes okmány is ez, mert világot vet arra, hogy milyen sértő módon tagadta meg a lelkész az egyházi áldást még ott is, a hol a nyilvánosság szigorú ellenőrzése alatt állt. A feljelentés így hangzik:

Tekintetes Nemes vármegye!

Alulírtak, a vegyes házasságok összeesketései körül egy idő óta történni szokott papi visszaéléseknek, egy lélekbantó példáját vagyunk kénytelenek feljelenteni; annál botránkoztatóbbat, hogy *a méltatlanság hazánkban egy köztisztelőtől fián követtetett el.* Nem kívánjuk keresztyén és emberi érzelmeinknek azon lázadásával, keblünknek azon ingerültségével adni elő az esetet, melylyel az sziveinket hatotta, mert úgy égnének szavaink, mint sokáig égni fognak lelkünkben a szeretetlenségnek botrányos jelei oly férfinak ajkain és hivatalos viseletén, ki szeretetet hirdet és a szeretet Istenének sáfárja! Egyszerűen és csak annyiban terjesztjük azt a Tekintetes Megye elébe, mennyiben elégségesnek véljük arra: hogy tett kegyes határozatához képest ezen törvény elleni papi kihágást is per alá vételre és fenytésre méltónak találhassa.

Folyó év és hó 9-én *Kossuth Lajos* ur megtisztelte bennünket, alólírtakat, *Mészlányi Teréz* kisasszonynyal ünneplendő egybekelésének nászságával. Megjelentünk barátilag örvendve a jó ügyért sokat küzdött férfiura derülni kezdő nyugalomnak és szerencsének, — és minthogy főtisztelendő *Feichtinger prépost* és belvárosi plébános ur megtagadta vala a völegény kérelmétől a templomban vagy meny-

asszonyi háznál teendő esketést, estveli hetedfél órakor elhajtátánk az egész názsereg említett prépost urnak parochialis házához.

Begyülénk itten egy oldal szobába, *hol prépost és plébános ur káplányaitól, keresztényi szeretetben tőle okulandóktól környezetten egy terített asztal mellett áll.* Előtte a nősző pár vön állást s elkezdtek a papi szertartás, a Catholica Szentegyház tanítása szerint a házassági Szakramentom, kiszolgáltatása *oly ünnepélytelen és egykedvű hanyagsággal*, mintha a főtisztelendő ur parochiája bordézmájának sedecimájára kötné meg a borvevőkkel alkuját. Nem vala itt szó sem áldásról, sem imádságról, sőt még kéz öszvetevésről sem. *Hidegen és hivatalosan*, mint egy Megyei Currens, adá a názseregnek elő prépost ur, miképen a hirdetés mindkét részről megtörtént és semmi akadály fel nem jelentetett légyen. Rövid esketés után pedig: miképpen az előtte történt házasságot valóságosnak és törvényesnek, az ebből születendő magzatokat is törvényeseknek nyilatkoztatja. Bejegyezvén ezután mint nászok egy lap papirosra neveinket, a lelkében felháborodott názsereggel együtt, fájdalmat és keserőséget vive kebleinkben távoztunk el a háztól, melyben *az Isten kegyelmeinek bőségéből oly gunyos uzsora üzeték.*

Különösen a hazának minden részeiben azon gyengébb lelkiösmeretű honfitársainkat sajnáltuk, kik effélék által belső nyugtalanságoknak, lelki hánykolódásoknak és szenvedéseknek tétetnek ki, mert mi bennünket illet, minket csakhamar felelesztett hitünk és meggyőződésünk a felől, hogy a jó Isten a maga kegyelmeinek ily kijátszásait nem kedveli, *felderített bennünket azon magyar igaz közmondás: »Jobb az Isten száz papnál.«* Ha ezek megtagadják is felebarátjaiktól az áldást, ő, az embereknek közatyja, nem tagadandja azt meg semmi halandótól, ki őt bármi alakban, bármi név alatt, a maga módja szerint hiven tiszteli.

Megtévén ezennel feljelentésünket, bátrak vagyunk alásan esedezni a tekintetes Nemes Vármegyének, hogy a haza előtt ismeretes lelkessége, a köznép nyugalma iránti atyáskodása s már e tárgyban hozott és gyakorlatba is vett határozata következtében, *ezen esetet is az 1647: 14. t.-cz. rendeletehez képest per alá vétetni s e végett a szükséges intézeteket megtétetni kegyesen méltóztassék.*

Alázatos tisztelettel maradván Pesten január 10-én 1841. A tekintetes Nemes Vármegyének alázatos szolgálai:

Fáy András, Gr. Rádai Gedeon, Szombathelyi Antal Békésmegye táblabírája. *Szentkirályi Móricz.*

Kossuth barátainak feljelentése az 1841. január 14. kis-gyűlésen került felolvasásra. Az 1840. november 19. közgyűlés ugyanis elhatározta, hogy az eljárás gyorsítása végett nem kell a felmerülő eseteknél a közgyűlést bevárni, hanem a kis-gyűlésen intézzék el a szükséges teendőket.¹ A kis-gyűlés a feljelentést rögtön kiadta Dubraviczky Simon első alispánnak, hogy az 1647: 14. t.-cz. és a megye határozata értelmében a lelkész ellen haladék nélkül járjon el.²

Az alispán 1841. január 24-én a szokásos intést Feichtinger Domokosnak kézbesítette. Itt adom a rövid intézés befejező szavait, hogy ilyen módon az eljárás módját megismerhessük:

»Annálfogva nemes Pestmegyének közelebbi múlt 1840. évi 6470. számú végzése erejével az 1647: 14. t.-cz. rendelete szerint, ezennel törvényszerűen megintem a főtisztelendő urat, hogy panaszolt esketési eseményt, általa legjobban esmért uton helyrehozni és ekkép kérdéses panaszt jelen törvényes intést végrehajtó törvényes bizonyosság előtt megszüntetni törvényes kötelességének tartsa. Többire e törvényes intézés következményét kézhez adásától számítandó 15 nap alatt várván.«³

Feichtinger válasza nem sokáig késett. A milyen rövid volt az alispán intése, olyan rövid volt a plébános felelete. Kijelentette, hogy a megyének felelősséggel nem tartozik és törvénytelenység különben sem terheli:

»Minekutána azokban, mik lelkészi hivatalom kötelességeihez és a szentségek kiosztásához tartoznak, honi élő törvényeink szerint is, egyedül törvényes egyházi előjáróimtól függének és a fent említett jegyesek házassági egyezkedésének elfogadásánál semmit — a mi az 1791: 26. t.-cz. által parancsoltatik, — el nem mulasztottam volna, azon felül pedig valamit tennem keresztény katolika hitvallásomnak elvei nem engedvék, annálfogva kötelességemet hiven és pontosan teljesítvén: lelkiismeretem bizonyítása szerint semmit sem tudok, mi az érintett valóságos és törvényes házasság kötésénél hiányozna. Ha mindazonáltal tettes alispány ur ítélete szerint a kérdéses vegyes házassági kötésnél valamit elmulasztottam volna köteles tisztelettel oda utasítom tettes uraságot, hogy annak szükséges orvoslását törvényes egyházi előjáróimnál — *kiktől az efféle tiszván egyházi ügyekben függök* — méltóztassék keresni.«⁴

¹ Az 1840. évi eredeti közgyűlési jegyzőkönyvben 6470. és 7471. sz. a.

² Az 1841. évi közgy. jegyzőkönyvben 697. sz. a.

³ Az eredetiből. Az intézés 1841. január 24-ről kelt.

⁴ Az eredetiből. A plébános válasza 1841. február 1-ről kelt.

Az alispán nem fogadta meg a plébános gunyos tanácsát. Nem fordult egyházi felsőbbségéhez, hanem az intés eredménytelenségét a legközelebbi 1841 február 4-én tartott közgyűlésnek bejelentette. A közgyűlés nyomban utasította *Egressy* Sámuel főügyészt, hogy Feichtinger prépost-plébános ellen a kiküldött vegyes törvényszék előtt támaszson keresetet.^{1 2}

A főügyész az utasításnak megfelelt; ennek következtében az alispán Feichtinger Domokost a vegyes törvényszék elé 1841. márczius 22-ére megidézte. Hadd álljon itt az idézés befejező záradéka, a melyből kitűnik, hogy Pestmegye hasonló perekben milyen eljárást követett:

»Annálfogva a nemes Pest megye főügyvédjének Egresi Galambos Sámuel urnak az imént érintett törvényekben és a nemes megye folyó esztendei 821. és közelebbi múlt évi 4839. számok alatt költ közgyűlési végzéseiben alapított kívánsága szerint fentírt esemény törvényszerűleg leendő megvizsgálására és a főtisztelendő ur ellen e végből indítandó per felvételére és a körülményekhez képest végső eldöntésére — ezennel *határnapul rendelem folyó évi márczius hónap 22. napját s többi utána következő törvényes napokat*, mely napon a nemes Pest megyének szabad királyi Pest városában tartandó és az idézett 1647: 14. törvény értelmében alakult törvényszéke előtt megjelenni s jogaira ügyelni el ne mulassza, minden esetre azt teendően a törvényszék, mit a törvény s törvényes rend hozandnak magokkal.«³

A milyen gyors, erélyes és leleményes volt Pestmegye a határozásban, éppen olyan lassu és enyhe volt a megindított perek lebo-

¹ Az 1841. közgyűlési jegyzőkönyvekben 821. szám alatt. *Horváth Mihály téved* (Huszonöt év Magyarország történetéből.; 1864. évi kiadás 82. old.), midőn röviden megemlékezve az áldás megtagadásából származott mozgalmakról, így ír: »A tárgy legelőször Pestmegyében került vitatás alá. *A vakeset úgy akarta, hogy a püspökök rendelése legelőször Kossuth Lajoson hajtassék végre.*« A mint láttuk az első eset egy éppenséggel nem történeti nevű ferenczvárosi párral történt meg és a ferenczvárosi lelkész, Wagner Capistrán ellen már 1840. augusztus 27-én elrendelte a közgyűlés az 1647: 14. t.-cz. alkalmazását. Kossuth esete tehát csak hat hónappal az első eset után került a közgyűlés elé.

² Kossuth a »Pesti Hírlap«-ban nem igen foglalkozott a maga esetével. Összesen három sor az, a mit a Pesti Hírlapban e tárgyra vonatkozólag felfedezhettem. Ime itt van a három sor: »Utóbb némely vegyes házassági esetek a mennyiben alkalmasok valának s köztük e lapok szerkesztőjéé is, az 1647. 14. t.-cz. szerinti eljárásra utasítottak. (P. Hírlap 1841. évf. 82. old.)

³ Az eredetiből.

nyolításában. Mig más megye személyes megjelenésre idézte a terheltet, Pestmegye megengedte az ügyvédi képviseletet; míg más megye röviden akart végezni, Pestmegye megengedte, hogy hosszú perbeszédekkel kitolassék az ítélet ideje.

1841. márczius 22-én vették fel a pert Kossuth Lajos esetében Feichtinger Domokos pest-belvárosi prépost-plébános ellen. Alperes helyett ügyvédje jelent meg, a ki rögtön óvást emelt a vegyes törvényszék illetékessége ellen. Ez a nagy munka kifárasztotta az ellenfeleket és a tárgyalást csak az 1841. évi husvét-i törvényszak alatt folytatták.

Felperes főügyész röviden előadta a tényállást és kérte, hogy »alperes mint az 1791: 26. t.-cikkben foglalt országos rendelménynek az előterjesztett panaszos esemény általi egyenes áthágója az 1647: 14. t.-cikkelyben megrendelt 600 forintnyi büntetésben marasztaltassék, egyszersmind a helyrehozandók helyrehozására bíróilag köteleztessék«.

Alperes ügyvédje erre a felperesi előadásra csak az 1841. évi szent-istváni törvényszak alatt felelt. Roppant apparátussal illetékességi kifogást emelt és tiz nagy kvart-oldalt betöltő érvekkel bizonyította, hogy a panaszolt tény egyházi bíróság elé tartozik és hogy a fennforgó esetre az 1647: 14. t.-cz. nem alkalmazható. Felperes hasonló alapossággal felelt.

Tiz hónap telt el már a per felvétele óta, mikor a vegyes törvényszék még csak ott tartott, hogy megállapította illetékességét. Az illetékességet kimondó rövid végzés így hangzik:

»Tekintetes nemes Pestmegyének 1842. január 24-én Pesten az 1647: XIV. t.-cz. rendelete szerint tartott vegyes törvényszékén ítéltetett:

»A felperes tiszti ügyvéd A) alatti keresetlevelében az alperest vallási törvénysértéssel vádolván, az általa alapul vett 1647: XIV. t.-cz. pedig mind az egyházi, mind a világi személyekre nézve itt e perben eljáró vegyes törvényszéket rendelve bíról: e tekintetből az alperes által a bíróság ellen vetett alaptalan kifogás félrevetettik s a bíróság ezennel bíróilag megállapítván, a felek a dolog érdemébeni dolgozásra utasítatnak.« »Feljegyzette Nyáry Pál, főjegyző.«

Alperes erre röviden, minden indokolás nélkül kijelentette, hogy »ezen terhes ítéletet tisztelettel feljebb viszi.« Erre a rövid felelbeszésre hasonló rövid volt a végzés:

»N. Pest megyének 1842. évi január 25-én Pesten az 1647: XIV. t.-cz. rendelete szerint tartatott vegyes törvényszékén *ítéltetett*: A feljebb vitelnek az ítélettől helye nincs.« »Feljegyzette: *Nyári Pál* főjegyző.«

Felperes ügyész most felhívta az alperest, hogy »lehető észrevételeit a dolog érdeme körül« adja elő. Alperes kijelentette ezután, hogy az illetékesség dolgában hozott végzés ellen »*felsőbb helyre folyamodás tétetett*,« addig míg folyamodására az intézvény le nem érkezik, az erdemleges tárgyalásba nem bocsátkozik, hanem »fenntartja a fenntartandókat.« Felperes erre azzal a kérelemmel felelt, hogy a vegyes törvényszék alperest »velős védelme előadására ítélet által kötelezze« és e végre a pert ítélet alá terjesztette.¹

Az ítélet sokáig késett. *1845. december 17-ig nem történt a dologban semmi.* Ekkor a pert Pestmegye fenytő törvényszéke beszüntette. A vegyes rendkívüli törvényszék előtt kezdett per tehát a rendes törvényszék előtt ért végett. Hogy mi volt a beszüntetés oka, azt elmondja nekünk az ítélet indokolása; hogy miért huzódott az ügy 1845 végéig, hogy miért nem hozott a vegyes törvényszék ítéletet, azt később fogjuk megmagyarázni. A beszüntető ítélet szövege a következő:

»Tekintetes Nemes Pestmegyének 1845. évi december 17-én Pesten tartott *fenytőtörvényszékén ítéltetett*:

Ezen ügyészi per az 1791: XXVI. t.-cz. megsértése által a vegyes házasságok összeesketésénélí áldás megtagadása miatt indittatván, *miután az 1844: III. t.-cz. 3. §-a által azon vegyes házasságok is, melyek róm. katolikus és az evangelika vallás bármelyikéhez tartozó felek között az 1839. évi márczius 15-től 1844. márczius 15-ig kötöttek és nem róm. katolikus, hanem az evangelikus vallás bármelyik lelképásztora által adattak össze, törvényesíteteknek jelentettek ki* s ez által a vegyes házasságoktól ez idő alatt megtagadott áldás miatt következett sérelem a multa nézve is elenyészett, jelen ügyészi pert biróilag megszüntették s levéltárba tétetni rendelték. Jegyzi: *Hajós József* aljegyző.«

A Pestmegyénél a törvénysértő lelkészek ellen indított többi per tökéletesen Kossuth esetéhez hasonlóan folyt le. Így a *Wagner* Kapisztrán ferenczvárosi lelkész, *Mayer* János vácsi segédlelkész

¹ A per egész menetének előadása az eredeti periratok alapján.

és *Zahora* Dániel tápió-bicskei lelkész ellen indított perek. Mayer János perében, mely 1842. május 9-én véte¹t fel, a felek megjelenésén kívül 1845. december 17-ig nem történt semmi; *Zahora* Dániel esetében csak az illetékességi kifogás felvételéig haladt a tárgyalás és azután 1845. december 17-ig a per szünetelt.¹

Ha Pestmegye első volt a kezdeményezésben, az *erélyes cselekvésben Temesmegyét illeti az elsőség*. 1841. januári közgyűlésén határozta el Temes, hogy az 1647: XIV. törvénycikket alkalmazza és már 1841. márczius 16-án vegyes törvényszéke *Groszek Gáspár* temesvári esperes ellen felvette a pert és 1841. április 26-án már meg volt a *marasztaló ítélet*. A temesi ítélet az egész országban az első volt, nem csoda tehát, ha nagy port vert fel. A papság eljárását védő röpiratírók többnyire a temesi ítélet érveinek czáfolásával foglalkoznak.²

Hadd álljon itt ezen hires ítélet egész terjedelemben:

»Temes vármegye tiszti ügyészének mint felperesnek nagytisztelendő *Groszek Gáspár temesvári esperes* ur ellen 1841. évi tavaszelő 16-iki napján indított tisztügyészi perében, 1841-ik évi ápril hónap 26-ikán sz. kir. Temesvár városában a tisztelt megyének közgyűlésileg alispánnak helyettesített főjegyző *Várkonyi Adám* ur elnöksége alatt tartatott törvényszéke által *ítéltetett*:

Az alpörösnek egyházi hivatala s lelki dolgok körében *világi hatóság alá tartozása ellen tett általános kifogása*, — mivel azt a kérdés alatti esetre sehogy sem alkalmazható törvények fölhordásával támogatja, s a házassági kötések, mint főleg polgári eredményeket szülő tettek iránt rendelkezését a világi hatóság Kálmán király II. könyve 15. fejezete s az egybeadás módját megállapító rendelete által egyébkint is fenntartotta, — *elmellőztetvén*, — az 1647. évi XIV. törvénynek a pörös tárgy alapját tevő esetre nem-alkalmazása s ezen törvénynek az 1791. évi 26-ik t.-cikk által egész kizárása iránt, az 1790. évi november 7-ikén az ország rendeihez kiadott kir. válasznak az 1791. évi január 18-ikán ugyanazon országgyűléshez bocsátott kegyelmes leirattali összehasonlításából vont alpörösi magyarázat s ezen törvényszék bírósági illetősége ellen tett *kiváltképi kifogás*, azon okból, mert az előbbi törvénynek állított kizárása, ezen későbbi törvényben szóval sem említettvén, sőt az

¹ Az eredeti periratokból.

² Így *Almássy István* »Római catholicus egyházi rendünk vegyes házassági pörbeidézttetésének ügye törvényszerűen védve« című munkájában, Budán, 1844.

1791. évi XXVI. törvény bevezetése a vallás dolgait az 1608. s 1647. évi törvények állapotjára helyeztetvén, ezen vallási törvényeket általán — kövélkezőleg az 1647: XIV. törvenyczikket is — továbbra meghagyta — *helyt nem állónak*, — az 1647. évi XIV. czikknék az ország határozatait sértő egyházfiak elleni intézkedése pedig teljes erejűnek tekintvén: *a bíróság illetősége ellen tett alpörösi helytelen kifogások félretétele mellett*, mivel a 2. $\frac{1}{2}$. és 3. $\frac{1}{2}$. alatt felhívott és bírói rendes parancsnak nem is tekinthető intézőlevelek a rövid eljárást rendelő s még törvényes orvoslatokat. kövélkezőleg rendes bírói parancsokat is kizáró 1647. évi XIV. t.-czikk rendeletén gyökerezett ezen törvényszék eljárását sehogy sem gátolhatják — a törvény rendelete szerint kinevezett s egybeült ezen törvényszéki bíróságnak illetősége a C) alatti idézőlevélben foglalt vádra nézve megállapíthatván: folyó évi tavaszeli 20-án hozott abbeli közbeszóló ítélet folytán, miszerint végső ítéletnek a pörbe irottakhoz képest minden esetei hozatala f. évi tavaszhoz 26-ra kitűzetett, *miután az 1647. évi XIV. törvenyczikk egyébként is rövid eljárást rendel*, a dolog igaz volta pedig, ugymint *ágostai vallásu Kosztolányi Andornak* római cathol. hitű *Kaisershaimb Szerafínával*, papi áldás, — *egyházi öltöny nélkül*, s *nem az illető egyházban*, hanem *magányos lakban*, *kövélkezőleg az alpörösnek nemleges felségelésével s a szokott szertartások mellőzésével egybeadatása*, nevezett Kosztolányi Andor D) alatti folyamodásán kívül, illető tisztviselőnek E) alatti hivatalos jelentése által is minden kétségen kívül tétetvén: minthogy az alpörösnek ezen intézkedése, Kálmán király II. könyve 15. fejezetének, a házassági egybekelés szertartásait kitűző rendeletével világosan ellenkezik; és a vegyes házasságoknál gyakorlatban volt szertartások változtatásával 50 évi folytonos szokás által is szentelt eljárást tetteleg megsemmisíti, ezenfelül pedig *ünnepélyes rosszalását jelenti ki a polgári törvények s különösen az 1791. évi XXVI. törvény által pártolt, kövélkezőleg jónak ismert vegyes házasságoknak*, s a cathol. vallásu félnek vegyes házasságtól elállására vagyon irányozva, *ugy a műveltség alacsonyabb fokozatán álló és mindenkor gyöngédebb felfogásu nőnemi osztályt leginkább képes a vegyes házasságra lépéstől visszatartóztatni*, világosan a leghatályosb erkölcsi akadályt gördíti a vegyes házasságok ellen, kövélkezőleg az 1791. évi XXVI. törvény azon rendeletével, miszerint a vegyes házasságoknak bármilyen szín alatt akadályokat tenni tilalmaztatik — minden kétségen felül összeütközik:

az akadályok tételét tiltó törvénynek rendelete ellen a vallási dolgokban hozott határozatokat sértő alpörös az 1647. évi XIV. törvényezikk erejénél fogva a C) alatti idéző levél tartalmához képest, a felpörös követelésében, ugymint *hatszáz forintokban elmarasztaltatik*, s ezen ítéletnek az érintett törvény utmutatása szerinti végrehajtására, ide adandó jelentés mellett, törvényszéki bírák *Vukovics Szabbás* szolgabíró és *Csiky Emánuel* eskütt urak kiküldetnek.«¹

Temes megyét követte a gyors eljárásban *Csanád*. Itt is már 1841. augusztus havában megvolt a marasztaló ítélet a makói esperes ellen.²

Egyes megyék a terhelt lelkészeket személyes megjelenésre idézték. Van arra is példa, hogy a lelkész személyesen nem jelent meg és ezért makacsságból elmarasztaltatott. Így járt el például *Nyitra* megye vegyes törvényszéke 1841. július 28-án Závodszy János, szobotisti és Csunderlik Márton, rohoi plébánosok ellen. A mindkét esetben egyforma indokolásu makacssági ítélet itt következik:³

»Az alperes fél az 1. szám alatti keresetlevél s ehhez mellékelt perbeidézésrőli bizonyítvány szerint e törvényszék elibe *személyes megjelenésre* s törvény előtti jelenlétre törvényesen *megidézve lévén, ámbár törvényesen vallott ügyvéde az ő nevében megjelenni* s őtet személyesen megjelenővé nyilatkoztatni *kívánt ugyan*, minthogy azonban az 1723: XXXII. t.-cz. a megjelenést az idézés minőségéhez alkalmaztatni rendelné, a nevezett alperes fél pedig a törvény rendelkezésének s az eljáró bíróság tekintetének megvetésével, ön személyében nem jelent volna meg: ezeknél fogva a fölperes tisztí ügyvéd által keresett 600 frtban, az 1647: XIV. t.-cz. értelmében: *makacsságból elmarasztaltatik*, s a végrehajtandók végrehajtása végett az egybeülő főbíró Ghyczy Károly s esküdt Tomka Péter kiküldetik.«

Ugyancsak *Nyitrában* arra is volt eset, hogy a terhelt plébános sem személyesen, sem ügyvéd által meg nem jelent és elmaka-

¹ Pesti Hirlap, 1841. évf. 437. old. A kinevezett bírák közül két római katolikus vallásu bíró elmaradt; erre a protestánsok közül is kettő távozott és a vegyes törvényszék katolikus elnök alatt, két katolikus és két protestáns bíróból alakult meg. A jegyző is katolikus volt.

² P. Hirlap, 1841. évf. 657. old.

³ P. Hirlap, 1841. évf. 519. old.

csolták. Így járt el például 1842. május 18-án a vegyes törvényszék a chinoráni lelkész ellen.^{1 2}

Pestmegye, mely — a mint láttuk — a végrehajtásban olyan lassu volt, 1842. január 31-én tartott közgyűlésén az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazásában ismét kezdeményezőleg akart fellépni és *új gyakorlatot kívánt teremteni*. Minthogy a lelkészek püspökeik körlevelei alapján jártak el, Pestmegye az 1647: XIV. t.-cz. élet a a lelkészekkel solidaritásban levő magas egyházi méltóságok ellen is akarta irányozni. Az új gyakorlat kezdeményezésére az szolgált alkalmul, hogy a hercegprímás 1841. november 18-án újabb pástorlevelet bocsátott ki, melyben egész határozottsággal a pápai breve követésére buzdította a papságot.

Pestmegye erre a hercegprímás körlevelét semmisnek jelentette ki és *elhatározta, hogy a hercegprímás az 1647: XIV. t.-cz. alapján a sérelem helyreállítására törvényesen megintessék*.

Pestmegye végzése így hangzik: ³

»Miután ezen megye rendei minden intézkedést, mely a vegyes házasságok tárgyában az 1791: XXVI. t.-cz. rendeletétől s annak hozatala óta majdnem félszázadig fennállott törvényes gyakorlattól eltér, már ennekelőtte törvényt sértőnek és az 1647: XIV. t.-cz. értelmében büntetésre méltónak nyilvánítottak nemcsak, hanem több catholikus lelkészeket az 1791: XXVI. törvény s annak szellemében folytatott törvényes gyakorlat megszegéséért már perbe is idéztettek, s miután az ország primásának fentebb említett körlevelében felhozott brevének, a szokott óvással, azaz azon feltétel alatt, ha a hazai törvényekkel nem ellenkeznek, adott királyi placetum is a fenntebb idézett törvények ellenében erőt nem adhat, következőleg valamint *a szóbeli brévének, mely a honi törvényekkel merőben ellenkező rendeletet foglal magában, a placetumban kijelentett óvás ellenére már kihirdetése is törvényszegés volt*, ugy a reá alapított érseki körlevélnek sem lehet törvényes következménye: ezek tekin-

¹ P. Hirlap 1842. évf. 459. old.

² Azok számára. a kik a tárgy iránt érdeklődnek, feljegyzem, hogy tudomásom szerint az egyes megyékben milyen esetekben indított per az 1647: XIV. t.-cz. alapján: *Zalában* a szepetneki lelkész helyettes ellen, *Békésben* a csabai és orosházi lelkészek ellen, *Gömörben* a csetneki és a n.-csoltói lelkészek ellen, *Szabolcsban* a geszterédi plébános ellen, *Zólyomban* a korponai plébános ellen, *Csongrádban* a szeged-felsővárosi lelkész ellen, *Tolnában* a miszlai lelkész ellen, *Liptóban* a tarnóczi plébános ellen stb. stb.

³ Az 1842. jegyzőkönyvben 290. szám alatt.

tetéből az egybengyült rendek esztergomi érsek *primás ő herczegsége kérdéses körlevelét törvénybe ütközőnek, ennélfogva érvénytelennek, semmit érőnek nyilvánították*, s minthogy az 1647: XIV. t.-cz. azok ellen, kik a vallás dolgában fennálló törvényeket megsértik, azon esetre, ha hibájokat törvényes megintetésük után sem hozzák helyre, büntetést rendel: az idézett törvény értelmében oda utasították első alispány Dubraviczky Simon urat: hogy *primás ő herczegségét törvényesen megintetvén*, annak eredménye felől a közelebbi közgyűlésre tudósítsa a megyét. •

Pestmegye tényleg megintette a herczegprimást. Eckstein Rudolf főszolgabíró és Király László esküdt 1842. február 24-én az alispán inté levelét személyesen adták át a herczegprimásnak és felszólították, hogy 15 nap alatt feleletet adjon. A herczegprimás a törvényes idő alatt nem felelt. Az intés sikertelenségét az 1842. évi június 8-án tartott közgyűlésnek bejelentették. A közgyűlésnek a törvény és a logika szerint már most el kellett volna rendelnie, hogy a tisztí ügyész a herczegprimás ellen rögtön keresetet indítson. De a közgyűlés másképp döntött. Végzésbe ment, hogy egyelőre a herczegprimás ellen per ne indíttassék, de mihelyt a megyében az áldás megtagadásának újabb esete fog felmerülni, a törvényt sértő lelkésszel együtt a herczegprimást is perbe kell idézni. Az érdekes végzés így hangzik¹:

»Az 1647: XIV. t.-cz. rendelete szerint a vallási ügyben alkotott törvényeket áthágó akár polgári, akár egyházi méltósággal felruházott egyének, azon esetben, ha hibájokat törvényes megintés után sem hozzák helyre, az ott megszabott alaku törvényszék elébe perbe idézendők lévén, miután ezen eset a törvényes megintésnek jelen tudósítás szerint megtörténtével s primás ő herczegsége arra várt abbeli feleletének, hogy a vegyes házasságok dolgában törvény ellen kiadott körlevelét visszavonta, törvényes idő alatti elmulasztásával bekövetkezett: az egybengyült Rendekek folyó évi 290. sz. határozatjuk s a fennebb idézett törvényczikk nyomán elhatározták, hogy a vegyes házasságtólí áldásmegtagadásnak ezentuli minden egyes eseteiben, a megtagadó lelkésszel egyetemben *primás ő herczegsége is*, az e végre választott vegyes törvényszék elébe mindannyiszor *perbe idéztessék*, oda utasítván a foglalatlanban bemutatott intérsrőlí bizonyítvány kiadatása mellett Egressy Sámuel főügyvéd urat, hogy ezen

¹ Az 1842. közgyűl. jegyzőkönyvekben 2259. és 2260. szám alatt.

határozatot minden ennek utána előfordulandó esetben, újabb utasítást nem várva vegye eszközlésbe.«

A megyék kemény határozatai daczára a lelkészek következetesen megtagadták az áldást a reverzális nélkül kötött vegyes házasságoktól. E hősies ellentállásnak az a nyitja, hogy a papság eljárásában hatalmas protectorokra talált.

*A főpapok és a lelkészkező papság a nemzet ellen az udvarnál kerestek és találtak menedéket.*¹ Mihelyt egyik megye elhatározta, hogy az 1647: XIV. t.-czikkel foganatba veszi, az illető megyés püspökök nyomban felirtak a királyhoz és a határozat elenyésztését kérelmezték. Ha az eljárás már meg is indult a törvénysértő lelkész ellen, ismét folyamodtak felsőbb helyre és az eljárás megakasztásáért esedeztek.

Pestmegye 1840. augusztus 27. közgyűlésén határozta el, hogy Wagner Capisztrán ferenczvárosi plébános ellen és minden hasonló esetben az 1647: XIV. t.-czikkel fogja alkalmazni. Miután Wagner Capisztrán az alispáni intés daczára vonakodott a kicsikart reverzalist kiadni, a vegyes törvényszéknél ellene 1840. november 12-én a per felvételét. Néhány nappal a per felvétele után már beérkezett Pestmegyéhez *a helytartótanács 1840. november 24-ikéről kelt intézvénye*, mely meghagyja a megyének, hogy »az egész dolog ő felsége kegyelmes parancsolatjából a maga épségében megtartván, e tárgyra nézve minél előbb körülállásos jelentés tétessék.«

A helytartótanács intézvényét először az 1840. december 22. kisgyűlésen olvasták fel, a kisgyűlés azonban úgy találta, hogy e fontos tárgyban csak a közgyűlés határozhat. Addig is felküldték a helytartótanácsnak jegyzőkönyvi kivonatban a megye határozatát.²

Az 1841. február 3-án tartott közgyűlés vette a helytartótanács intézvényét tárgyalás alá. Kegyetlen gunynyal bántak el a rendek evvel az irattal.³ Kemény szavakkal bélyegzik meg a fő-

¹ A kormánykörök minden apró és nagy eszközt megragadtak, hogy a megyék actióját megbéníthassák. Így a pesti postahivatal készakarva jó ideig visszatartotta Pestmegye csatlakozásra felszólító körleveleit. Mikor a megye elhatározta, hogy a postahivatal vétkes főnökét és tagjait perbe fogja, hamarjában elhelyezték Pestről a vakmerő postásokat. (Lásd erre: a Pestmegyei levéltárban őrzött 1841. évi közgyűlési jegyzőkönyvben a 6192. számot és az 1842. közgy. jegyzőkönyvben a 2342. számot.)

A pestmegyei 1840. évi eredeti jegyzőkönyvben 6942. szám alatt.

³ Az 1841. évi eredeti jegyzőkönyvben 817. szám alatt.

papok eljárását; azt remélték, hogy a főpapok a törvény útjára térnek, de folyamodásuk ellenkezőről tanuskodik:

»Vajjon a folyamodó főpapok jelen tette nem csalhatatlan bizonyosága-e annak, hogy czéljok nem a történetek kiegyenlítése, sem a felháborodott nyugalom helyreállítása, sem a fellázított érzelmek kibékítése s nem nyilvános-e: hogy midőn a törvényt, mely önkényöknök s hatalmuk terjedésének kellő határt szab, vakmerően megszegik, *minden áron csak a világi törvényhozás felébe emelkedni s magok részére oly fensőséget törekeshetnek kivívni, mely eddig e házában ismeretlen volt.*«

A míg a főpapok folyamodását nem ismerik, érdemben nem határozhatnak. Tessék azt a megyével közölni. A királyról fel sem teszik, hogy az eljárást törvénytelenül meg akarná akasztani. Ha ez lett volna szándéka, a helytartótanács bizonyára útját állaná e törvénytelen tervnek. A rendek kétségtelennek tartják, hogy midőn az intézvény a »dolog épségben tartását« kívánja, csak a papok ellen fordul és azt akarja, hogy azok tartsák épségben a törvényeket. A maró satirából ennél többet alig lehet egyszerre nyújtani:

»Mennyiben ugyanezen kegyes intéző levélben a »dolog épségben tartása« is érdekelteik, egyuttal a nagym. m. kir. helytartótanácsnak azt is előterjeszteni határozták: miszerint *nem hithetetik el magokkal sem azt, hogy ő felsége az 1647: XIV. t.-cz szabta, mind az első bíróságra, mind fellebbezésre nézve rendkívüli törvényes bírói eljárást jelen, sem belső, sem külső alakjára nézve nem törvényes, szokatlan parancssal akadályozni kívánná, sem azt, hogy ha jelen kegyes intéző levél fentebb érintett záradékának ilyen értelme csak gyanítólag adathatnék is, a nagymélt. m. kir. helytartótanács törvényes kötelességéről feledkezve, az ellen, mielőtt átküldve vala, ön maga fel ne szólalt volna.* Következőleg az »épségben tartás« kifejezést a már megindított közkeresetre s ugyanakkor az eddig történt kihágások elkövetői elleni megindítására ki nem terjeszthetvén, ha netalán ezalatt a kihágásoknak a megye rendei által is annyira óhajtott kizárása értetik, minthogy vélekedések szerint a dolog épségben tartásának, hogy cél éressék, két oldalnak kelletik lennie, ünnepélyesen kinyilatkoztatják: hogy azon esetben, ha az egyházi rend a vegyes házasságok megáldásával és az egyházi szertartásoknak 50 évig folyvást gyakorlott alkalmazásával a törvények iránt tartozó engedelmségre visszatérend s az 1647: XIV. t.-cz értel-

mébeni eljárásra jöendőben okot nem adand, a megsemmisítettnei szorgalmazott határozatot törvényszerűen csak ekképp és csak önmaga enyészethetvén el, ez értelemben a dolog ezen megye részéről is épségben fog tartatni.«

A helytartótanács az eljárás megakasztását még több ízben elrendelte, de külső siker nélkül. A helytartótanács rendeletével foglalkozott például az 1842. június 10. közgyűlés is, mely kimondta, hogy az első felírásban hangoztatott állásponthez a megye mindenben ragaszkodik.

De ha Pestmegyében nem is volt külső sikere a helytartótanács és a kancellária beavatkozásának, *meg volt belső sikere*. A míg Pestmegye a közgyűléseken kemény hangon visszautasította a beavatkozást és következetesen megtagadta annak a parancsnak teljesítését, hogy a per eredeti iratait felterjeszsze, láttuk, hogy odabenn nem volt kemény és a megkezdett pereket készakarva huzta-halasztotta. Mikor 1842. április 28-án az udvari kancellária meghagyta a megyének, hogy a Mayer János váczai lelkész ellen indított per eredeti iratait terjeszsze fel és mikor e parancsot 1843. augusztus 23-án megismételte, a rendek röviden és erélyesen kijelentették, hogy »világos törvény áthágására magukat felsőbb parancs következtésében sem tartják feljogosítottnak.« De mit tartunk erről az erélyről, mikor tudjuk, hogy Mayer János ellen a per már 1841-ben elrendeltetett, a per felvétele már 1842. május 9-én megtörtént, de 1845. december 17-ig a felek megjelenésén kívül semmi egyéb nem történt!

A dolog úgy volt, hogy a kancellária és a helytartótanács nem mertek Pestmegyével kikezdeni és Pestmegye nem mert a dicasteriumokkal komolyan harczba menni. Ezért nem engedelmeskedett Pestmegye külsőleg, de meghajolt a lényegben.

De ott, a hol a lelkészek ellen az ítéletig haladt az eljárás, a felsőbb körök minden erejüket megfeszítették a végrehajtás megakasztására. Láttuk, hogy *Csanád* vegyes törvényszéke hamarosan elmarasztalta a makói esperest. Már ki volt tűzve a végrehajtás, mikor a kir. kancellária a király legfelsőbb felügyeleti jogára hivatkozva felkérte a per eredeti iratait. A megye engedett a presciónak. 1841. november havi közgyűlésén elhatározta, hogy a *per-iratokat felküldi*, de egyuttal kifejezte azt a reményét, hogy az iratok felkérése »nem czélozza a törvénykezési rendnek az 1791:

XII. törvénycikkbe ütköző hátráltatását« és a király a periratokat a per folytathatása végett csakhamar vissza fogja küldeni.¹

A megyék nagy része szívós ellentállás kifejtése után meghajolt az udvari kancellária törvénytelen parancsai előtt. Így *Turóc, Liptó* stb. *Turóc*megye 1841. október havi közgyűlésén még keményen tartotta magát. Kimondta, hogy a periratokat csak hiteles másolatban küldi fel és megjegyezte, hogy a beszerzebányai püspök folyamodásában a megye ellen használt egyes kitételek miatt fenytéket érdemelne ugyan, de az a békesség kedvéért ezuttal elmarad. De mikor 1842. márcziusi közgyűlésén a kancellária újabb leiratát tárgyalta, mely határozottan megtiltja, hogy a vegyes törvényszék a periratok felküldése előtt ítéletet merjen hozni, vagy végrehajtást merjen elrendelni, már csak egy kisebbség képviselte az ellentállás elvét, a többség elrendelte az eredeti periratok felküldését.² Hasonlóan döntött heves vita után 1842. április havi közgyűlésén *Liptó*.^{3 4}

A kancellária erőszakos beavatkozása ellen a megyék a *legközelebbi országgyűlésnél kerestek orvoslást*. Az alsó tábla négy megye követeinek és az egyháziaknak kivételével törvénytelennek tartotta a kancellária eljárását és 1843. *augusztus 14. üzenetében* ennek a nézetének határozott kifejezést adott:⁵

»A pörök a főmg. udv. kancellária útján felséged legfelsőbb

¹ *P. Hírlap*, 1841. évf. 773. old.

² *P. Hírlap*, 1842. évf. 226. old.

³ *P. Hírlap*, 1842. évf. 277. old.

⁴ A megyék akaraterejét a kancellária köztudomásra jutott beavatkozásai megbénították. Tudták, hogy végső fokon a kancellária mindent el fog követni, hogy az ítélet végrehajtását meggátolja, tehát hogy megalázkodniok ne kelljen, inkább halasztgatták az ítélet meghozását. Ezt a helyzetet élénken megvilágítja a *Pesti Hírlap* szabolcsi levelezőjének következő panaszos nyilatkozata az 1842. április havi közgyűlésről szóló tudósításban: »Egyik főszolgabíránk adatot terjesztett elő, miszerint egy vegyes házasság a szokott szertartások megtagadásával a cath. lelkész által gátoltatott. Az irományok tisztí főügyészünknek határozatunk értelmébeni intézkedés végett kiadattak, de úgy látszik csak pro forma, mert egy éves határozatunkra éppen hasonló törvény elleni tény adott alkalmat s az illető lelkészre nézve mind ezideig — meglehet, mert példából következtetve, siker alig remélhető — az idézésnél egyéb tudtunkra nem történt.«

⁵ Üzenete a KK. és RR. a vegyes házasságoktól a római katolika papság által az egyházi szertartások megtagadása tárgyában (1843—44. országgyűlés irások, II. köt. 43. szám.)

felügyelési jogánál fogva értesülés végett felkérte, többé vissza nem küldettek, vagy megsemmisítettek. *A mellett, hogy ily eljárást* midőn a legfelsőbb kormányzék bizonyos világosan kimondott czélból a törvényhatóságoktól hivatalos irományokat felkér és vissza nem küld — *a főkörmány méltóságával megegyeztetni nem tudunk ; sértve látjuk az 1791: XII. t.-cz. azon rendeletét is,* melynél fogva az határozatlik, hogy a perek befolyása törvénytelen parancsok által ne gátoltassék, mert az 1647: XIV. t.-cz. egyedül a felebbvitelt birtokon kívül az országgyűlésre hagyván fel, minden oly parancs, mely az említett törvény rendeletén indított perek folyamatát gátolja, vagy azok eltörlését elrendeli, *törvénytelen.**

Bármilyen homlokegyenest ellenkező nézetet vallottak az alsó tábla és a főrendiház a papság eljárásáról, azt a főrendi tábla is elismerte, hogy a kancellária eljárása méltatlan. E pontban a két tábla hamar megegyezett. A főrendek 1844. február 22. válaszüzenete¹ az 1647: XIV. t.-cz. alapján indított perekre nézve így nyilatkozik:

»Azon perekre nézve, melyek némely egyházi személyek ellen az 1647: XIV. t.-czikknél fogva több törvényhatóságok által megindítottak és a magyar udvari Cancellaria útján felkérte, vissza nem küldettek, ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek *melőzve jelenleg azon kérdésnek vitatását, valjon mennyire alkalmazható a kérdéses törvényczikknek rendelete a többször említett esetekre, magok is méltányosnak találják, miszerint a legfelsőbb felügyelési jognál fogva felkért perek határozat mellett visszaküldessenek* és ezért ennek szorgalmazásában részekről is megegyeznek.»

Az a követelés, hogy a kancellaria küldje vissza a felkért pereket, még sem jutott a király elé. A két tábla hosszas tárgyalások után 1844. november 5-én egy néhány soros felírásban egyezett meg, mely egyszerűen előterjeszti azt a javaslatot, hogy azon vegyes házasságok, melyek 1839. márczius 15-től 1844. november 10-ig nem katolikus, hanem protestans lelkész előtt kötöttek, érvényesek legyenek. Néhány megye ugyanis, mint már az V. fejezetben említettük, törvény ellenére felhatalmazta a protestans lelkészeket, hogy a vegyes házasságot kötni akaró feleket ők is összehadják. Ezen törvényellenes vegyes házasságok törvényesítését czélozta a két tábla közös üzenete, melynek javaslata bele is

¹ 1843—44. országgyűl. irások II. köt. 109. szám.

került az 1844: III. törvényczikkbe. Az 1844: III. t.-cz. véget vetett a vegyes házassági izgalmaknak.

Miután már most megismertük az 1647: XIV. t.-cz. és az 1507: VIII. t.-cz. viszontagságait, lépünk közelebb kitűzött célunkhoz és vizsgáljuk meg, *mennyiben alkalmazható e két törvény a placetum megsértői ellen?*

Az 1507: VIII. t.-cz. alkalmazása ki van zárva. E törvény nemcsak a törvénysértő egyháziak, hanem a törvénysértő világi személyek ellen is szól. Ha érvényesnek tartanók, akkor a király a törvények vakmerő megsértése miatt nemcsak a főpapokat foszthatná meg javadalmaiktól és méltóságuktól, hanem a világiakat is. E mellett a törvény végrehajtásának módozata annyira magán viseli II. Ulászló szerencsétlen korszakának nyomait, hogy a mai kor szellemével meg nem egyeztethető. Eltekintve az új büntető kodex által teremtett helyzettől, már 1841-ben is igaza volt *Esztergom megyének*, midőn 1841. január 14-én kelt felírásában az 1507: VIII. t.-cz. alkalmazásáról így nyilatkozott:

»Ulászló VI. decretuma 8-ik §-ában foglalt tenyiték követelését pedig annyiival inkább csodáljuk, minthogy *ez a vádrablás és prédálásnak széles utat nyitván*, a XIX. század előrehaladás és szelid művelődési alapokra épült szellemével ütközvén, félelmes rémkint ébresztetik fel már feladott temetkezési helyéből, — *hogy a csendes polgárt vagyona bitorlásával ijeszsze.* — Még csak ugyan Ulászló II. decretumának 31-ik és az 1525-iki IV. törvényczikkely 4-ik §-a lennének felhozandók, hogy ekként a mult setét századok viharait fejünk fölött borzadással tornyosodni szemlélhessük! De e felett a hivatkozott Ulászló VI. törv. 8-ik §-a az országos határozatok ellen vétkező nagyok és hatalmasok erőszakoskodásáról szólván, e részben bizonyára oly cselekmények értettek, melyek a hon biztosságát háborítván, *később hűtlenségi bélyeget nyertének* és az 1723-ik évi IX. törvényczikkelyben pontosan pontonként foglaltatnak.«

Az új büntető codex minden kételyt kizár. A büntető törvény a hűtlenséget pontosan szabályozza, tehát az 1507: VIII. t.-cz. alkalmazásáról többé szó nem lehet. Az 1507: VIII. t.-cz. ma csak annyiban érdekes, a mennyiben adalék a korona azon jogának megvilágosításához, hogy a törvénysértő főpapokat javadalmaiktól megfoszthatja.

Lássuk már most, hogy *alkalmazható-e az 1647: XIV. törvényczikk?*

Tekintsünk el egyelőre az új büntető codextől.

Az 1647: XIV. t.-cz. specialis célzata a vallási béke megőrzése. Bevezetésében mindazokat büntetéssel fenyegeti, a kik a népet a vallás szabad gyakorlatában háborítják és az ország vallásügyi törvényeit megszegik. Minthogy a szokásjog nálunk törvény erejével bír, az 1647: XIV. t.-cz., ha csak kizáró okokra később nem találunk, a placetum megsértőire bizvást alkalmazható.

Az egyháziak a negyvenes évek elején azt vitatták, hogy az 1647: XIV. t.-cz. nem minden vallási törvény megsértésére alkalmazható, mert alkalmazását az 1791: XXVI. t.-cz. 12. szakasza kizárja. Így érvelt, a mint láttuk, maga a herczegprimás is Pest-megyéhez intézett levelében, a ki e mellett az 1790. november 7. és az 1791. január 18. királyi leiratok egybevetésével támogatta álláspontját. Hadd lássuk, mi az igazság az egyháziak nézetében.

Az 1791: XXVI. t.-cz., mely bevezetése szerint a vallásügyet az 1608. kor. e. I. t.-cz. és az 1647: V. t.-cz. alapjára visszahelyezi, tizenkettedik szakaszának befejezésül ezeket rendeli:

».... nullae umquam deinceps quocunque sub praetextu admitti possint templorum, scholarum ac parochiarum occupationes; illos autem, *qui talium violentarum occupationum se reos fecerint, poena 600 florenorum ungaricalium articulo XIV. 1647. sancita maneat.*«

A hivatkozott szakasz szerint tehát a templomok, iskolák és paplakok erőszakos foglalói ellen az 1647: XIV. törvényczikkben meghatározott büntetés maradjon. Ebből azt következtették az egyháziak, hogy a törvényhozó akarata szerint az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazása csak ezen erőszakosságokra szoríttatott, de az 1791: XXVI. t.-cz. egyéb szakaszainak áthágását az 1647: XIV. t.-cz. alapján büntetni nem lehet.

Hogy e kérdést megítélhessem, átnéztem az 1791: XXVI. t.-cz. keletkezésére vonatkozó országgyűlési irásokat. Ugy találtam, hogy az 1791: XXVI. t.-cz. 12. szakasza tekintetében három különböző nézet volt az országgyűlésen. A *mixta deputatio* azt javasolta, hogy az 1647: XIV. t.-cz. maradjon mindazok ellen, a kik a templomokat, iskolákat és paplakokat erőszakkal elfoglalják, vagy ezen törvényt (t. i. az alkotandó 1791: XXVI. t.-czikket) bármely részben megsértik. A Dunáninnen és Dunántuli rendek az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazását csak az erőszakos foglalásokra akarák

szorítani. A tiszai rendek a legszigorubb sanctiót indítványozták, szerintük az erőszakos foglalók és az alkotandó törvény bármely részének megszegői ellen II. Ulászló 1507: VIII. törvénycikkét kell alkalmazni.

Az országgyűlés 1790. szeptember 5. felirása kapcsán tehát három különböző szöveget terjesztett a király elé, hogy válasszon közülök. A három különböző szöveg itt következik:

I. Articulus de negotio religionis *per deputationem mixtam* elaboratus: ¹

§. 17. ....»nullae umquam deinceps quocunque sub praetextu admitti possunt templorum, scholarum, ac parochiarum occupationes. *Illos autem, qui talium occupationum se reos fecerint, non secus ac illos, qui articulum hunc in toto vel in parte transgressi fuerint, aut violaverint, poena articulo XIV. 1647. sancita maneat.*«

II. Articulus ante coronationalis *Trans et Cis Danubianorum circularum* in negotio religionis: ²

§. 17. ....»neque ullae posthoc occupationes templorum, scholarum aut parochiarum et fundationum, sub poena contra transgressores in art. XIV. 1647. contenta, fieri admittantur.«

III. Articulus de negotio religionis, prout *in circulo Tybiscano* modificatus est: ³

§. 17. ....»nullae unquam deinceps, quocunque sub praetextu, admitti possint templorum, scholarum, ac parochiarum occupationes. *Illos autem, qui talium occupationum se reos fecerint, non secus ac illos, qui articulum hunc, in toto vel in parte transgressi fuerint aut violaverint, eadem, quae contra transgressores aliorum regni decretorum articulo 8. Uladislai decreti VI. sancita est, poena maneat.*«

Az 1790. november 7. királyi válasz ⁴ a mixta deputatio javaslatát tette magáévá, vagyis a király beleegyezett abba, hogy az 1647: XIV. t.-cz. világosan és kifejezetten az alkotandó 1791: XXVI. t.-cz. minden részének sanctiójául szolgáljon. Az első királyi válasz alapján nem jött létre megegyezés az országgyűlésen. A következő 1791. január 18. királyi válasz ⁵ már nem a mixta deputatio szövegét tartalmazza, hanem némi stiláris módosítással a Dunán-

¹ Acta diaetalia; 1790/91. 20. szám.

² Acta diaetalia. 1790/91. 172. old.

³ Acta diaetalia. 1790/91. 178. old.

⁴ Id. gyűjt. 1790/91. 38. szám.

⁵ Id. gyűjt. 1790/91. 59. szám.

innen és Dunántuli rendek javaslatát teszi magáévá. A második királyi válasz szövege szószerint belekerült az 1791: XXVI. törvénycikkbe.

Ezek után előttem kétségtelennek látszik az 1790/91. évi törvényhozás akarata, hogy az 1647: XIV. t.-cikkben meghatározott büntetés csak a templomok, iskolák és paplakok erőszakos foglalatát írja, de ne terjedjen ki az 1791: XXVI. t.-cz. egyéb rendelkezéseinek megszegőire.

De ha a törvényhozás ezen akarata kétségtelen is, a megyék mégis egész joggal alkalmazhatták a törvénytörő papok ellen az 1647: XIV. t.-cikket. Az 1791: XXVI. t.-cz. 12. szakasza ugyanis nem törölte el az 1647: XIV. törvénycikket; ha az lett volna az 1790/91. országgyűlés akarata, hogy az 1647: XIV. t.-cz. csak az 1791: XXVI. t.-cz. 12. szakaszában említett esetben alkalmaztassék és alkalmazása minden egyéb esetben ki legyen zárva, ezt a szándékát határozottan ki kellett volna fejeznie. Minthogy pedig az 1647: XIV. t.-cz. bevezetése nemcsak a vallási törvények megsértői, hanem általán a vallási béke megbontói ellen rendelt büntetést, a megyék, ha az 1647: XIV. t.-cikket nem is alkalmazhatták az 1791: XXVI. t.-cz. megsértése címén, fogamatba vehették azon az alapon, hogy a papok eljárása a népet a vallás szabad gyakorlásában zavarja.

A mi kérdésünk szempontjából a dolog még egyszerűbb. Ha az 1647: XIV. t.-cz. valóban csak az 1791: XXVI. t.-cz. 12. szakaszában említett esetre vonatkozik és az 1791: XXVI. t.-cz. többi szakaszának áthágását büntetéssel nem fenyegeti is, ez *éppenséggel nem zárja ki azt, hogy minden egyéb vallásügyi törvényt és törvényerejű szokást a megsértések ellen továbbra is védelmezzen*. Elévültnek az 1647: XIV. t.-cikket már csak azért sem lehet mondani, mert erre minden törvényalkotó tényező közös egyetértése szükséges, pedig láttuk, hogy az alsó tábla óriási többsége és a felső tábla tekintélyes kisebbsége 1843-ban e törvényt élőnek és hatályosnak tartotta. Az 1647: XIV. t.-cz. tehát *védelmül szolgál a placetum megsértői ellen*.

Eddig eltekintettünk az új büntető codexek által teremtetett helyzettől. Vizsgáljuk most a kérdést a két codex alapján.

A büntető törvény első szakasza szerint büntettet, vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a büntető törvény annak nyilvánít. Ugyanezt mondja az életbeléptetési törvény, a kihágási

codex belevonásával, második és harmadik szakaszában. De az életbeléptetési törvény következő szakasza fontos kivételt állapít meg az általános elv alól; kimondja, hogy hatályban maradnak azok a magyar törvények, melyek a magyar büntető törvény, vagy kihágási törvény intézkedései alá nem eső cselekményre, vagy mulasztásra állapítanak meg büntetést, feltéve, hogy a büntetés alkalmazása *a közigazgatási hatóság előtti eljárás tárgyát képezi*.

Láttuk, hogy az 1647: XIV. t.-cz. alkalmazása nem a rendes megyei bíróságok elé tartozott. A törvényes intés az alispán feladata és ha az intésnek foganatja van, ezzel az eljárás be is van fejezve. A bíráskodás egy vegyes küldöttség hatáskörébe tartozik, melynek tagjait felerészben a katolikusok, felerészben a protestánsok közül a megyei közgyűlés választja. *Az 1647: XIV. t.-czikk tehát közigazgatási rövid utra tartozik és így az életbeléptetési törvény értelmében a megyék által ma is alkalmazható.* Feltétlenül ki van azonban zárva a végrehajtás módozatait megállapító harmadik és negyedik szakasz érvényesítése; e szakaszok elévültek. A bírság behajtására a végrehajtás ma szokásos rendje szolgál.

A megyék tehát úgy az »elkeresztelő« plébánosokat, mint azon főpapokat, a kik a pápai rendeleteket placetum nélkül hivatalosan kihirdetik és azon papokat, a kik a placetum nélküli pápai rendeleteket hivatalosan elfogadják, az 1647: XIV. t.-cz. alapján 600 frt bírsággal sújthatják.

A placetum büntető sanctióját kutatva, ime arra az eredményre jutottunk, hogy *a placetumnak specialis büntető sanctiója nincs, de van egy általános törvényünk a vallási béke megsértői és a vallásügyi törvények áthágói ellen, mely a placetum megszegésére is alkalmazható.*

Midőn az alsó tábla 1843-ban a büntető törvénykönyv javaslatát tárgyalta, gondoskodni akart a placetum külön sanctiójáról. Ez az érdekes tény azért került el az 1843. évi javaslat ismertetőinek figyelmét, mert a placetumra vonatkozó szakasz az alsó tábla kezdeményezéséből származik, tehát nincs benne az országos választmány javaslatában.

A placetumra vonatkozó szakasz értelmi szerzője kétség nélkül *Klauzál Gábor*, a későbbi minister. Mikor az alsó tábla 1843. augusztus 14-én a placetum kérdését tárgyalta és az elnöklő személynök megjegyezte, hogy a táblai üzenet terjedelme nincs

arányban a hozzá csatolt néhány soros javaslattal, *Klauzál* Gábor a gunyos megjegyzésre hasonló gunynyal felelt ¹:

»Mi illeti elnök ur ő nagyméltóságának azon felszólítását, hogy nem látja czélszerűnek, hogy ily hosszú izenet és felírásnak ily csekély törvény legyen eredménye, úgy hiszem, hogy ezen kelletinél semmivel sem hosszabb izenet és felíratnak *lesz hosszabb eredménye azon törvényjavaslatban, mely a büntető törvénykönyvben létre jövend, hol különös czikkben fogjuk az illető büntetésnek eljárását javasolni azok ellen, kik a kir. placetumot aláírják a törvénytelen bullára vagy brevére, vagy azok ellen, kik ezen placetum nélkül merészelnék azt elfogadni*; és e büntetés a hivataltöli megfosztás és a beneficium elvesztése lesz; mit csak azért nem tettünk ide, mivel a maga helyére t. i. a codex criminalisba véltük tartozni.«

Klauzál csakhamar beváltotta ígérését. Az 1843. augusztus 26-án tartott kerületi ülésen *Klauzál* és *Radvánszky* elnököltek, a főpapság két kemény ellenfele. Mikor felolvasták az országos választmány javaslatának 469. szakaszát, mely a vallás szabad gyakorlatát biztosító törvények megsértőit 1500 forintig terjedhető pénzbüntetéssel, súlyosabb esetben egy évig terjedhető fogsággal sújtja, — *Klauzál* figyelmeztette a követeket, hogy most érkezett az ideje, hogy a rendek a placetum sanctiójáról gondoskodjanak.

Klauzál azt indítványozta, hogy az a közhivatalnok, aki a törvényeinket sértő pápai rendeletre aláírja a placetumot, valamint az a pap, aki placetum nélkül pápai rendeleteket kihirdet vagy maga törvényeinket sértő pásztorlevelet bocsát ki, hivatalától és javadalmaitól fosztassék meg. A követek egy része börtönbüntetést ajánlott, de a többség hivatkozással arra, hogy *Zsigmond* törvénye szintén hivatalvesztéssel bünteti a placetum megsértését, *Klauzál* javaslatát fogadta el. A szakasz szerkesztésével a jegyzőt, *Szemere* Bertalant bízták meg.²

Az 1843. augusztus 29. kerületi ülésen terjesztette elő *Szemere* az új szakasz szövegét. Az egyházi szellemű követekkel foly-

¹ Rendek naplója. 1843/44. I. köt. 288. old.

² A kerületi ülések tárgyalásainak ismertetésénél a »Pesti Hírlap« közlésére vagyok utalva. A kormányzások tudvalevőleg nem türték, hogy a kerületi naplókat nyomtatásban kiadják és így a kerületi naplókból csak kéziratban maradtak meg egyes töredékek. (A minket érdeklő ülésekről szóló tudósítások: Pesti Hírlap 1843. évf. 589. és 598. old.)

tatott vita után a kerületi ülés Szemere javaslatának némi módosításával a következő szövegben állapodott meg.¹

»Amely közhivatalnok az ország fennálló törvényeit sértő pápai bullára vagy brévére a kir. tetsvényt aláírja, hivatalának elvesztésével büntetetik és ezen büntetés annyira is súlyosbítottatnak, hogy többé közhivaltat ne viselhessen. Továbbá, amely papi hivatalnok megyéjében vagy kerületében bármely pápai bullát vagy brévét királyi tetsvény nélkül kihirdet, vagy önmaga oly pásztori körlevelet bocsát, mely az ország fennálló törvényét sérti, *mind a közhatalom nevezése által nyert papi hivatalától, mind hivatalának javadalmaitól megfosztatik* és többé sem a közhatalom kinevezésétől függő papi hivatalra nem alkalmaztathatik, sem egyházi javadalmaikat nem nyerhet.«

A kerületi ülés által ajánlott új szakasz 1843. szeptember 7-én került az alsó tábla elé. A szakasz ellen a világi követek közül csak a mindig egyházi szellemű Esztergom követe szólalt fel. Az egyháziak közül *Szatmáry Antal* a kolozsvári főkáptalan, *Rudnyánszky Sámuel* az esztergomi főkáptalan, *Petrik Ignác* a székesfehérvári képtalan és *Roskoványi Ágost* az egri főkáptalan részéről támadták meg a kerületi ülés javaslatát.² Az egyháziakkal tartott az elnöklő személynök is, akinek felszólalásából megláthatjuk, mi volt az egyháziak érve az új szakasz ellen.

A személynök szerint a szakasz felesleges, mert a pápai rendeletek ugyanis csak azon feltétel alatt nyernek placetumot, hogy a törvényekkel nem ellenkeznek. Végrehajtása lehetetlen, mert az udvari tanácsosok mind aláírják a placetumot. Tulságosan szigorú, mert a papot csak javadalmaitól lehet megfosztani és nem papi dignitásától:

»Ezen határozatot hozni a brévére szükségtelen, mert mindig bennfoglaltatik azon *clausula* »mennyre a fennálló törvényekkel nem ellenkezik«. És ha annak kihirdetéséből sérelem származik is, ennek megítélése az országgyűlésre tartozik s ezen kívül a sérelmet

¹ Országgyűlési irások 1843—44. II. köt. 56. old.

² Igen jellemzi a negyvenes évek papságának felfogását a placetumról *Petrik Ignác*nak, a székesfehérvári káptalan követének következő nyilatkozata: »Küldöm velem együtt megismerik felséges urunk királyunknak abbéli legfelsőbb betekintési jogát, melynél fogva az egyházi tárgyakat illető római bullák és brévék hirdetésök és végrehajtások előtt a kir. tetsvény alá bocsátásának a végre, hogy kitessék, vajjon foglalnak-e magokban a közjóval, hazánk törvényeivel ellenkező rendeletet, vagy sem?«

felírás útján egyes vármegyék ő felsége elibe terjeszthetik. Emellett nem tudom, hogy lehessen büntetni azt, aki aláírta? Minthogy az egész tanácsnak nevében van aláírva.»

»Annak van ugyan nyoma hazánk törvényeiben, hogy egyes egyházi személyek büntettek következtében javadalmaiktól megfosztathatnak, de hogy egyházi hivatalaiktól is megfosztathassanak, azt csak az egyházi hatalom teheti; az egyházi személyeket dignitásaitól a polgári hatóság megfosztani nem szokta.»

Akkora volt a többség a kerületi ülés javaslata mellett, hogy a világiak egészen feleslegesnek tartották érdekében szónokolni. Csak egy rövid beszéd volt az új szakasz védelmére; *Palóczy* László, a nagyhirű borsodi követ tartotta, csak azért, hogy egy csipős élezet mondjon a káptalani követek rovására. Ime itt van *Palóczy* egész beszéde:¹

»Nem akarjuk mi főtisztelendő urakat sem igen súlyosan büntetni, sem annyival inkább martYROKKÁ tenni. Csak azt kívánjuk törvénnyel elrendelni, hogy *mint főtisztelendő urak* holmi egyházi vétségekért egyházi fenytékül *böjtöt is szoktak rendelni*, — *magok is*, a kérdés alatti törvény áthágásáért egyházi jövedelmeik elvesztésével *böjtöljenek*.«

Az alsó tábla óriási többsége elfogadta az új szakaszt. Hogy az egész 1843. évi büntető törvénykönyvi javaslatból nem lett és hogy miért nem lett törvény, az ismeretes.

Ma tehát a placetumnak nincs más büntető sanctiója, mint az általános jellegű 1647 : XIV. t.-cz. Felesleges bizonyítani, hogy ez nem sokat jelent, annál is inkább, mert az 1647 : XIV. t.-cznek még létezéséről is megfellebbeztek kormányaink.

A placetum büntető sanctiója helyett a fegyelmi sanctió lépett tehát előtérbe. *A placetum megsértése ma első sorban az egyházi méltóságok fegyelmi vétsége* és a megtorlás joga a legfelsőbb felügyeleti jogot gyakorló koronát illeti. Az apostoli fejedelem felelős kormánya révén fegyelmi hatalmának minden fokozatát alkalmazhatja a placetum megszegői ellen, *a dorgálástól egészen az elmozdításig*.

A korona joga a törvénysértő egyházi méltóságok elmozdítására kétségtelen. Felesleges visszamenni rég elmúlt időkre, mint mozdította el *Imre* király Boleszláv váci püspököt, *Zsigmond* király

¹ Az egész vita: Rendi napló. 1843–44. II. köt. 31–36. old.

Kanisa János esztergomi érseket, *Mátyás* Vitéz Jánost, Janus Panoniuust és Péter kalocsai érseket. Példák találhatók e jog gyakorlására közelebbi időkben is.

III. Károly 1731-ben elmozdította *Althan* Mihály Frigyes, váci püspököt és bibornokot és *Ferencz* 1796-ban megfosztotta javadalmaitól *Andrássy* Antal báró rozsnyói püspököt. Hadd lássuk közelebről e két érdekes esetet.

III. Károly 1731. márczius 31-én a protestánsok jogviszonyait szabályozó rendeletet bocsátott ki. A rendelet még annyit sem adott a protestánsoknak, amennyit a linzi béke alapján joggal követelhettek; de a tulbuzgó katolikus főpapok sérelmet láttak benne. Legtovább ment buzgalmában *Althan* váci püspök, akit különben kortársai igen kiváló férfinak mondanak.

Mikor Pestmegyében, mint a többi megyében is, kihirdették a királyi rendeletet, *Althan* püspök 1731. május 23-án éles hangú tiltakozó levelet küldött ez ellen Pestmegyéhez, melyben többek közt ezeket mondja:¹

»Ünnepélyesen tiltakozom minden az előzőekben foglalt pont ellen; minden ami ezekből következik önmagában semmis, erőtelen, hiábavaló, igazságtalan és helytelen kezdettől fogva és lesz mindörökké; követésőkre megyém egyetlen katolikus hívője sem köteles; *nem is szabad, nem is lehet azokat követni*; amennyiben tőlem függ, én azokat nem létezőnek tekintem és azt akarom, hogy megyés papságom ugyanazt tegye és így újra ünnepélyesen tiltakozom. *Együttal felebbezek legszentebb urunkhoz*, Jézus Krisztus földi helytartójához, XII. Kelemenhez, az isteni gondviselésből való pápához és az ő apostoli székéhez, mely a hit dolgában egyedül hivatott csallhatatlanul dönten, kijelenteni, határozni és értelmezni, melyhez is mindenképpen és erősen ragaszkodom és melynek magamat alávetem.«

A püspök tiltakozását bejelentették III. Károlynak. A király két ízben magához idéztette a püspököt, de ez nem akarta igazolni magát, sőt kereken kijelentette, hogy hit dolgában csak a pápa ítélkezhetik tettei felett. Erre a királynak kifogyott a türelme. Elrendelte, hogy a püspök javadalmait vegyék zár alá és Pestmegyének meghagyta, hogy a püspöki tiltakozást a legközelebbi közgyűlésen nyilvánosan tépesse szét és semmisítse meg.²

¹ Latin szövegben *Roskoványinál* id. m. III. köt. 153–154. old.

² Almássy István id. m. 24–25. old. A Pestmegyéhez intézett kir. leirat 1731. szeptember 13-án kelt és így rendelkezik: »Hinc decrevimus, ut praeter

A királyi parancsok teljesültek. *Althant* a püspökségből kimozdították. A püspök megadással viselte sorsát. Bibornoki ruhában, kezében kereszttel, nagy néptömeg kíséretében ment a királyi küldöttek; és mielőtt távozott volna, megáldotta a népet és az ég felé fordítva szemeit, az irás szavaival felkiáltott: »Uram, erőszakot szenvedek, felelj te értem!«¹

Althan különben egy esztendő múlva a pápa közbenjárására visszanyerte püspökségét.

Andrássy Antal báró, rozsnyói püspök is sulyosan bűnhődött renitentiájáért. A püspök nem akarta tűrni, hogy egy katolikus és egy örökre elválasztott protestans fél között házasság jöjjön létre. A házasság azonban ellenzése daczára is érvényesen megkötetett. Erre *Andrássy* 1794-ben kiadott pásztorlevelében a megkötött házasságot botrányos ágyasságnak bélyegezte és a házasságleket a szent-ségekből való részvételtől eltiltotta.

Gömörmegye a sulyosan megbántott házasságlek ügyét magáévá tette. Feljelentette a püspököt a királynál és *Ferencz* meg is hagyta a püspöknek, hogy pásztorlevelét vegye vissza. A püspök az engedelmisséget megtagadta. *Ferencz* királyt a püspöki ellentállás nagyon megharagította. Hiába vetette magát közbe a kancellária a püspök érdekében, a király 1796. deczember 14. rendeletével meghagyta javainak zár alá vételét. *Andrássy Antal* 1797. február 9-én átköltözött a ferenczrendiek kolostorába és 1799. november 12-én bekövetkezett holtá napjáig a kolostorból kormányozta egyházmegegyjét.²

Az egyik ismertetett esetben tehát a király az egyházi méltóságot nem csak javadalmaitól, hanem a püspöki jurisdictiótól is megfosztotta, a másokban csak a püspök javadalmait vette zár alá. Fegyelmi hatalma mind a két eljárást magában foglalja.

A király felelős kormánya utján e nagyterjedelmű fegyelmi

mox instituendam temporalium quorumvis, in Regno nostro Hungariae ex benigna regia collatione tentorum, *sequestrationem*, praeannexum *seditionum scriptum* in primitus celebranda generale istius Comitatus vestri Congregatione publice laceretur, sicque annulletur.«

¹ *Fessler* id. m. X. köt. 318–319. old.

² Arra is van példa, hogy rendzavaró püspökök az országból száműzetek. Így az 1606. évi bécsi békekötés ötödik pontja (2. §.) elrendeli, hogy az egri és a nagyváradai püspökök addig maradjanak az országtól távol, míg az ország sorsuk felett dönteni fog. A király kérelmére az országgyűlés az 1609 : LXXI. t.-cikkkel a nagyváradai püspököt feloldozta a száműzetés alól.

hatalmával védheti a placetumot az áthágások ellen. *Védheti, de nem kell védenie.* A fegyelmi jog létezése ugyan kétségtelen, de alkalmazásának esetei szabályozva nincsenek. *Teljesen a korona, illetőleg a felelős kormány belátásától függ, hogy fegyelmi jogával éljen és hogy melyik fokozatban alkalmazza. A fegyelmi sanctió kérdésében tehát a súlypont az országgyűlésen van. Az országgyűlés parlamenti eszközökkel szoríthatja a kormányt, hogy a koronának a fegyelmi jog használatát tanácsolja.*

VIII. Végyszó.

A vallás szabad gyakorlatáról legutóbb, 1893. május 17-én, benyújtott törvényjavaslat indokolása a királyi placetumot a megoldatlan és szabályozatlan kérdések közé sorozza. »A jelen javaslat törvényerőre emelkedése esetén is *számos kérdés marad még fenn, melyeknek törvényhozási megoldása a jövő feladata leend.* Ilyenek: a legfőbb kegyuri jog terjedelmének, gyakorlásának szabatos meghatározása, *a legfelsőbb tetszvényjog (placetum) törvényes rendezése*«....

Schopper György rozsnyói püspök az 1892. év végén két a magyar törvényekbe ütköző pápai decretumot királyi placetum nélkül kihirdetett. E tény a kormány tudomására jutott, de minden további következmény nélkül maradt. Nem tették szóvá az országgyűlésen és a kormány nem nyilatkozott az esetről. Azt kellett hinni, hogy a kormány és a törvényhozás a placetumot nem létezőnek tekintik, mert passiv magatartásuknak csak ez lehetett alkotmányos magyarázata. És ime a vallás szabad gyakorlatáról szóló javaslat indokolása azt a meglepő állítást tartalmazza, hogy a királyi placetum létező jog, de törvényesen rendezve nincs.

Előző fejtegetéseim után nem kell erre nézve álláspontomat részleteznem.

Kitűnt az előzők során, hogy a királyi placetum régi magyar alkotmányos intézmény. Forrása a törvényerejű szokás és nem abszolút eredetű rendelet. Kiderült, hogy II. Józsefet tévesen tartják e jog alapítójának. Láttuk, hogy a magyar és az osztrák placetum közt állandó volt az eltérés. Történeti tények, történeti analogia és a magyar közjogi írók egybehangzó nézete támogatták felfogásomat.

A királyi placetum viszontagságai világossá tették előttünk az intézmény célzatát: védeni az egyház nemzeti jellegét a pápaság beavatkozásai ellen. Az 1843. évi országgyűlési viták tisztázták a jog alkotmányos állását, megtanítottak arra, hogy a királyi placetum a magyar állam joga, és gyakorlása a király és a kormány kötelessége. Láttuk azt is, hogy a magyar főpapságnak 1848-ig a placetum gyakorlása ellen kifogása nem volt. Kitűnt az is, hogy a placetum terjedelme Zsigmond és I. Ulászló törvényeitől napjainkig változatlanul azonos maradt.

Nem lehet tehát azt mondani, hogy a királyi placetum törvényes »rendezésre« szorul. A jog létezése bizonyos, alkotmányossága meg nem támadható, terjedelme meg van állapítva és a gyakorlására hivatott közeg ki van jelölve. Nem a királyi placetum rendezetlen, hanem egyedül a placetum sanctiója.

Láttuk, hogy a királyi placetumnak külön büntetőjogi sanctiója nincs, de van egy általános törvényünk a vallási béke és a vallási törvények megsértői ellen, az 1647: XIV. t.-cz., mely az 1880: XXXVII. t.-cz. 4. §-a alapján a placetum áthágói ellen ma is alkalmazható. Fejtegettük, hogy kellő büntetőjogi sanctió híján jelenleg a fegyelmi sanctión van a súly, de a placetumnak külön fegyelmi sanctiója sincs. A király felelős kormánya útján általános fegyelmi jogával, mely a megintéstől az elmozdításig terjed, biztosíthatja a placetumot áthágások ellen, de hogy általános fegyelmi jogát ezen specialis esetben gyakorolja, ez tisztán a maga és kormánya belátásától függ. A súlypont tehát e pontban az országgyűlésen van, mely a kormányt arra szoríthatja, hogy a felségnek az általános fegyelmi jog igénybe vételét javasolja.

A helyzet tehát az, hogy *a placetum törvényes szabályozása felesleges, de szabályozni kell a király általános fegyelmi jogát*, meg kell határozni gyakorlásának eseteit és módját; ehhez járulhat esetleg az, hogy a királyi placetum külön büntetőjogi sanctióban részesül.

De ez legyen-e a jövő programja, ez legyen-e a cél, mely felé az államnak törekednie kell? Nem; *a jövő helyes programja csak az lehet, hogy az állam és az egyház viszonyának kellő rendezésével a királyi placetum felesleges legyen.*

Igen bölcsen mondotta az egri érsek a placetumról 1843. márczius elsején adott véleményében¹: «Ha visszatekintünk a pla-

¹ *Roskoványi* id. gy. III. köt. 889—891. old. az érsek véleménye latin szövegben.

cetum eredetére, világos, hogy annak a kornak gyümölcse, melyben az állami és az egyházi hatalom kölcsönös viszonya elégségesen szabályozva nem volt. Ezért a fejedelmek szükségesnek tartották arról gondoskodni, hogy a római pápák nagy befolyása ne emelkedjék a világi parancsok fölé. Bizonyára ezt czéloztak a nálunk e tárgyban kiadott kegyelmes rendeletek is.*

A feladat tehát az, hogy szigoruan szét kell választani az állami és az egyházi feladatokat. *Ha az egyház azután tisztán az egyházi jellegű teendőkre szoríttatik, a placetumra mai alakjában nincs többé szükség.* A placetum rendőri és büntetőjogi eleme tehát elvethető, de még ekkor is fenn kell maradnia az alkotmányjogi elemnek; vagyis előzetes jóváhagyás nélkül is szabad lesz kihirdetni a pápai rendeleteket és egyetemes zsinati határozatokat, de a törvénybe ütköző pápai rendeletek és egyetemes zsinati határozatok állami szempontból továbbra is semmisek lesznek, anélkül, hogy a semmiségen kívül más következménye volna a dolognak.

A jelenlegi állapot tarthatatlan és nem méltó az államhoz. Ha fennáll a placetum, gyakorolni kell; ha nem létezik, ki kell ezt határozottan mondani. A leskelődés nem fér össze az állam méltóságával, pedig leskelődés az, mikor az egyháziakat folytonos bizonytalanságban tartja az állam, hogy a placetumot fenntorgó esetben alkalmazni fogja-e, vagy nem. Az állam csak olyan jogot valljon magáénak, melyet állandóan gyakorolni akar és gyakorolni képes, mert különben a büszkén hangoztatott jog csak arra való, hogy megrendítse az állam tekintélyébe és méltóságába vetett hitet!¹

¹ Tájékoztás céljából — bár nem tartozik munkám keretébe —, röviden felemlitem e helyen, hogy a placetum melyik külföldi államban otthonos. Nem szorítkozom a gépies felsorolásra, mert ebben hasznot nem látok. Két kérdést kell a felsorolásnál figyelembe tartani: 1. milyen a katolikusok számára az illető országban; 2. milyen az állam és az egyház viszonya. Abból, hogy Oroszországban van placetum, Törökországban nincs, nem következik semmi. Svédhon, Norvégia, Dánia, a hol a protestantismus, Románia, Szerbia, Görögország, a hol a görög keleti egyház mindenható, kérdésünk szempontjából nem jönnek figyelembe. Nincs placetum a protestans-katolikus *Nagy-Britanniában*, továbbá 1850 óta a túlnyomóan katolikus *Ausztriában*, 1830 óta az erősen katolikus *Belgiumban*, 1848 óta a protestans-katolikus *Hollandiában* és a garantialis törvények óta a katolikus *Olaszországban*. Belgiumban és Hollandiában az állam és az egyház szét vannak választva; tényleg Olaszországban sem államvallás többé a katolikus és az állam és az egyház itt is szétválasztottnak mondhatók. Fennáll a placetum a túlnyomóan katolikus *Bajorhonban*, a tisztán katolikus *Portugáliá-*

ban, az erősen katolikus *Franciaországban*, a protestáns-katolikus *Württembergben*, a túlnyomóan katolikus *Badenben*, az erősen protestáns *Szászországban*; a protestáns-katolikus *Poroszországban* a placetumot tényleg nem gyakorolják ugyan, de egyes alkotmányjogi írók szerint az 1875. június 18. alkotmánynovella alapján az állam minden pillanatban érvényesítheti. Az erősen katolikus *Luxemburgban* vitás, hogy fennáll-e a placetum, vagy nem. Terjedelem tekintetében a francia és a portugál placetum teljesen megegyezik a magyarral. Bajorhonban a placetum kiterjed a belföldi egyházi hatóságok rendeleteire is. Württembergben placetum szükséges minden egyházi rendelethez, mely állami és polgári viszonyokat érint, hasonló tekintet alá esnek a pápai iratok és a zsinati határozatok. Hasonló terjedelmű a placetum Szászországban, valamint Badenben is, csak hogy Badenben a placetum nem a kihirdetéshez, hanem a végből szükséges, hogy az egyházi rendelet jogerővel bírjon és végrehajtható legyen. A mi a sanctió kérdését illeti, a placetum megsértését Bajorhon a temporaliák zár alá vételével, Portugália egy—három évi javadalom elvesztésével, Szászország pedig a vétkes vagyoni állásához mért pénzbüntetéssel sújtja. Württembergben és Badenben a placetumnak nincsen sanctiója. (Lásd: Paul *Hinschius*: »Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland«, III. köt. 190. és 197. §§.; ugyanezen szerzőtől: »Staat und Kirche« 280—281. old.; Emil *Friedberg*: »Die Grenzen zwischen Staat und Kirche«; A *Müller*: »De placito regio«; Conrad *Bornhak*: »Preussisches Staatsrecht«, III. köt. 654. old.; dr. E. *Mayer*: »Die Kirchen-Hoheitsrechte des Königs von Bayern«, 154. old.; J. *Tavares de Medeiros*: »Staatsrecht des K. Portugal, 135. old.; *Lebon*: »Staatsrecht der Französischen Republik« 139. old. és a Marquardsen-féle gyűjtemény többi monografiái.) Megjegyzem végül, hogy az állam és az egyház viszonyát tárgyaló *külföldi írók a magyar placetumról semmit sem tudnak*, hanem csak az osztrákról beszélnek.

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	II
I. A placetum első nyomai Magyarországon	1
II. A placetum és a nemzeti egyház eszméje	12
III. A placetum nem II. József alkotása	18
IV. A közjogi írók régi jognak mondják a placetumot	24
V. A placetum kérdése az 1843—44. évi országgyűlésen	30
VI. A placetum az újabb korban	41
VII. Mi a placetum megsértésének büntetése?	59
VIII. Végszó	104

Értelemzavaró sajtóhibák.

47.	old.	3.	sor	alulról	fő	p	a	p	s	á	g	helyett	olv.	pápaság.
47.	>	2.	>	>	p	a	p	s	a	g	>	>	>	pápaság.
65.	>	1.	>	>	E	x	e	c	t	o	r	e	>	Executore.
93.	>	18.	>	>	f	e	l	a	d	o	t	t	>	feledett.

